

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER FAKÜLTESİ**

**TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK
(SAKARYA İLİ KENTSEL ALAN ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adem ARAS

Enstitü Anabilim Dalı : Maliye

Enstitü Bilim Dalı : Maliye

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fatih SAVAŞAN

TEMMUZ - 2012

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK
(SAKARYA İLİ KENTSEL ALAN ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adem ARAS

Enstitü Anabilim Dalı : Maliye

Enstitü Bilim Dalı : Maliye

“Bu tez 31/07/2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Fatih SAVAŞAN	KABUL	
Doç. Dr. Mahmut BİLEN	Kabul	
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin ALTUNDEMİR	Kabul	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Adem ARAS

30.07.2012

ÖNSÖZ

“Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk (Sakarya İli Kentsel Alan Örneği)” konusu, gelir dağılımında adaleti sağlamak ve yoksulluğu gidermek amacıyla uygulanan politikaların gelir dağılımını iyileştirmede başarısını ortaya koymak ve Sakarya İli kentsel alandaki durumu tespit etmek amacıyla önemli bulunulmuştur. Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Fatih SAVAŞAN’a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilir, bugünlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme de şükranlarımı sunarım.

Adem ARAS

30.07.2012

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	İV
TABLO LİSTESİ	V
ŞEKİL LİSTESİ	Viii
ÖZET	İX
SUMMARY	X
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: TEORİK AÇIDAN GELİR DAĞILIMI VE TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMININ YANSIMASI	4
1.1. Gelir Dağılımı Kavramı ve Türleri	4
1.1.1. Gelir Dağılımı Kavramı ve Gelir Dağılımı İle İlgili Farklı Yaklaşımlar	4
1.1.2. Gelir Dağılımı Türleri	7
1.1.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	7
1.1.2.2. Kişisel Gelir Dağılımı	8
1.1.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı	10
1.1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı	11
1.2. Gelirin Yeniden Dağılımı	11
1.3. Gelir Dağılımı Eşitsizliğini Ölçme Yöntemleri	13
1.4. Türkiye’de Gelir Dağılımı Göstergeleri	17
1.4.1. Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı	18
1.4.2. Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımı	23
1.4.3. Türkiye’de Sektörel Gelir Dağılımı	27

1.4.4. Türkiye’de Bölgesel Gelir Dağılımı	27
1.5. Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler	29
1.5.1. Emek Dağılımı	29
1.5.2. Servet Dağılımı.....	31
1.5.3. Faktör Fiyatları	32
BÖLÜM 2: TEORİK AÇIDAN YOKSULLUK OLGUSU VE TÜRKİYE’DE	
YOKSULLUK	33
2.1. Yoksulluk Kavramı Ve Türleri	34
2.1.2. Yoksulluk Kavramı	34
2.1.3. Yoksulluk Türleri	36
2.1.3.1. Mutlak Yoksulluk – Görelî Yoksulluk	36
2.1.3.2. Objektif (Nesnel) Yoksulluk – Subjektif (Öznel) Yoksulluk	38
2.1.3.3. Tüketim Harcamasına Göre Yoksulluk	39
2.1.3.4. Gelir Yoksulluğu – İnsani Yoksulluk	40
2.1.3.5. Kırsal Yoksulluk – Kentsel Yoksulluk	42
2.2. Yoksulluğun Ölçülmesi.....	43
2.2.1. Alınması Gerekli Asgari Kalori Miktarı Yaklaşımı	44
2.2.2. Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı	45
2.2.3. İnsani Gelişme Endeksi	47
2.3. Yoksulluk Ölçütleri.....	49
2.4. Yoksulluğu Meydana Getiren Sebepler	52
2.5. Küreselleşme İle Yoksulluk İlişkisi	54
2.6. Türkiye’de Yoksulluğa Genel Bir Bakış.....	57

2.7. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele.....	67
2.8. Türkiye’de Gelir Dağılımı Ve Yoksulluğu Etkileyen Faktörlerin Genel Görünümü	70
2.8.1. Demografik Faktörler	70
2.8.2. Ekonomik Faktörler.....	71
2.8.2.1. Ekonomik Büyüme	71
2.8.2.2. İstihdamda ve Ücretlerdeki Gelişmeler	73
2.8.2.3. Enflasyon	75
2.8.3. Kamu Maliyesine İlişkin Faktörler.....	75
2.8.3.1. Faiz Yükünde Azalma.....	75
2.8.3.2. Faiz Dışı Fazla ve Bütçe Harcamaları Bileşimi	76
2.8.3.3. Vergi Gelirleri	78
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	80
BÖLÜM 3: SAKARYA İLİ KENTSEL ALAN ÖRNEĞİ	84
3.1. Sakarya İli	84
3.2. Sakarya İlinde Kentsel Alanda Gelir Dağılımı ve Yoksulluk.....	90
3.2.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	90
3.2.2. Araştırma Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	91
3.2.3. Araştırma Sonuçlarının Çapraz Tablo Yöntemiyle Karşılaştırılması.....	99
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	119
KAYNAKÇA	122
EKLER.....	129
ÖZGEÇMİŞ.....	131

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGÜ	: Az Gelişmiş Ülke
BM	: Birleşmiş Milletler
BUMKO	: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
CGE	: Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi
CYÖ	: Cinsiyet Yetkinlik Ölçümü
ÇBYE	: Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EUİGE	: Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HPI	: Beşeri Yoksulluk Endeksi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
İYE	: İnsani Yoksulluk Endeksi
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletmeler
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SGP	: Satınalma Gücü Paritesi
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Çeşitli Araştırmalarda Gelir Gruplarının % 20'lik Dilimlere Göre Karşılaştırılması	19
Tablo 2: Türkiye’de % 20’lik Grupların Gelirden Aldığı Paylar, 2004–2010.....	21
Tablo 3: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar ve Gelir Türlerine Göre Yıllık Gelirlerin Dağılımı, 2009-2010	24
Tablo 4: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları, 2002-2010	62
Tablo 5: Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durum ve Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk Oranları 2002-2009	65
Tablo 6: Türkiye’de Üretim ve İstihdam (2001 - 2010).....	72
Tablo 7: Türkiye’de Reel Brüt Ücretlerde Değişim (2005-2009).....	74
Tablo 8: 2000’li Yıllarda Borçlanma Rakamları	76
Tablo 9: Hanehalklarına Yapılan Transferler (2006-2009).....	77
Tablo 10: Genel Bütçe Vergi Gelirlerinin Türler İtibariyle Dağılımı (2010)	79
Tablo 11: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasında Sakarya İlinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2003)	86
Tablo 12: Sakarya İli Kayıtlı İşsiz Göstergesi	89
Tablo 13: Sakarya'daki Okullaşma Oranları (%)	89
Tablo 14: Ankete Katılan Kişilerin Yaşlarına Göre Dağılımı	92
Tablo 15: Ankete Katılan Kişilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	92
Tablo 16: Ankete Katılan Kişilerin Medeni Hallerine Göre Dağılımı.....	93
Tablo 17: Ankete Katılan Kişilerin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı	93
Tablo 18: Ankete Katılan Kişilerin Mesleklerine Göre Dağılımı	94
Tablo 19: Ailede Çalışan Kişi Sayısı	94

Tablo 20: Bağlı olunan Sosyal Güvenlik Kurumu	95
Tablo 21: Ailenin Aylık Toplam Geliri.....	95
Tablo 22: Ailenin Aylık Mutfak Harcaması Tutarı.....	96
Tablo 23: Ankete Katılan Kişilerin Konut Durumu.....	97
Tablo 24: Ankete Katılan Kişilerin Hanehalkı Sayısı.....	97
Tablo 25: Ankete Katılan Kişilerin Hanelerindeki Çocuk Sayısı	98
Tablo 26: Ankete Katılan Kişilerin Hanehalkı Türü.....	98
Tablo 27: Ankete Katılan Kişilerin Sakarya İlinde İkamet Süreleri	99
Tablo 28: Ankete Katılan Kişilerin Otomobil Sahibi Olma Durumu	99
Tablo 29: Ankete Katılanların Cinsiyetleri ile Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişki	100
Tablo 30: Ankete Katılanların Öğrenim Durumu ile Aylık Toplam Gelir Arasındaki İlişki	101
Tablo 31: Ankete Katılanların Meslekleri ile Aylık Toplam Gelirleri Arasındaki İlişki	102
Tablo 32: Ankete Katılanların Hanelerinde Çalışan Kişi Sayısı ile Aylık Toplam Gelirleri Arasındaki İlişki	103
Tablo 33: Ankete Katılanların Gelir Gruplarıyla Çocuk Sayısı Arasındaki İlişki	104
Tablo 34: Ankete Katılanların Aylık Toplam Gelirleriyle Mutfak Harcaması Arasındaki İlişki	105
Tablo 35: Ankete Katılanların Cinsiyetleri ile Bağlı Bulunduğu SGK Arasındaki İlişki	106
Tablo 36: Ankete Katılanların Bağlı Bulunduğu SGK ile Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişki	107
Tablo 37: Ankete Katılanların Aylık Toplam Gelirleriyle Otomobil Sahipliği Arasındaki İlişki	108

Tablo 38: Ankete Katılanların Ev Sahipliği ile Otomobil Sahipliği Arasındaki İlişki	109
Tablo 39: Ankete Katılanların Hanesinde Oturan Kişi Sayısı ile Hanehalkı Türleri Arasındaki İlişki	110
Tablo 40: Ankete Katılanların Aylık Toplam Gelirleriyle Ev Sahipliği Arasındaki İlişki	111
Tablo 41: Ankete Katılanların Öğrenim Durumlarıyla Meslekleri Arasındaki İlişki ..	112
Tablo 42: Ankete Katılanların Gelir Gruplarıyla Oturdukları Ev Türleri Arasındaki İlişki	114
Tablo 43: Ankete Katılanların Gelir Gruplarıyla Bağlı Bulunduğu SGK Arasındaki İlişki	115
Tablo 44: Ankete Katılanların Gelir Gruplarıyla Otomobil Sahipliği Arasındaki İlişki	116
Tablo 45: Ankete Katılanların Aylık Toplam Gelirleriyle Algıladıkları Gelir Grupları Arasındaki İlişki	117

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Lorenz Eğrisi	16
Şekil 2: Yoksulluğu Meydan Getiren Kısır Döngü	69

Tezin Başlığı: Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk (Sakarya İli Kentsel Alan Örneği)	
Tezin Yazarı: Adem ARAS	Danışman: Doç. Dr. Fatih SAVAŞAN
Kabul Tarihi: Haziran 2012	Sayfa Sayısı: X (ön kısım) + 129 (tez) + 2 (ekler)
Anabilimdalı: Maliye	Bilimdalı: Maliye
<p>Gelir dağılımı, bir ülkede belirli bir dönemde meydana getirilen milli gelirin o ülkede yaşayan fertler, fertlerden oluşan gruplar ve üretim faktörleri arasındaki dağılımı; Yoksulluk ise, elde edilen kazançların bireyin varlığının devamı için gerekli olan yiyecek, giyim ve asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçlarını karşılayamama durumunu ifade etmektedir. Gelir dağılımında adaletin sağlanması ve yoksulluğun önlenmesi uzun yıllardır Türkiye’de üzerinde durulan bir sorundur. Çünkü gelişmekte olan ülkelerdeki gelir dağılımındaki dengesizlik ve yoksulluk olgusu sosyal ve ekonomik sorunların kaynağını oluşturmaktadır. Örneğin milli gelir pastasının büyük bir bölümünün yüksek gelir grupları arasında paylaşılması durumu refahın düşük gelir grupları arasında yayılmasına engel olmaktadır. Dolayısıyla hükümetler bu adaletsizliği gidermek amacıyla düşük gelir gruplarına aynı, nakdi veya sosyal yardımlarda bulunmakta (Ör; belediyelerin sosyal yardımlaşma kurumları aracılığıyla yaptığı nakdi, gıda, kömür yardımları veya genel sağlık sigortası kapsamında düşük gelirliilerin sağlık primlerinin hükümetçe ödenmesi), yüksek gelir gruplarına ise gelirleriyle orantılı vergi almaktadır (Ör; Özel Tüketim Vergisi’nde yapılan değişikliklerle yüksek gelir gruplarının kullanımında olan (lüks) malların vergi oranlarının arttırılması, gelirlerinin gelir vergisinde yüksek dilimlere tekabül etmesi ve vergilendirilmesi gibi). Böylece düşük gelirliilerin gelirlerinde iyileşmeye, yüksek gelirliilerin gelirlerinde ise nispi azalmaya sebep olmaktadır. Uygulanan bu politikaların rakamlara nasıl yansıdığını yani gelir dağılımının ne derece adil olduğu, yoksulluğun ne derece önlenemediğini ise rakamlar yardımıyla TÜİK tarafından yapılan araştırma sonuçları vermektedir.</p> <p>Çalışmada öncelikle Gelir Dağılımı ve Yoksulluk olgusu teorik olarak ele alınmış, Türkiye’de gelir dağılımı ve yoksulluk verileri tablolar eşliğinde irdelenmiş, Türkiye’de uygulanan politikaların yansımaları üzerinde değerlendirilmeler de bulunulmuş, üçüncü bölümde de bu verilerin Sakarya İl’inde kentsel alanda uygulanan anket neticesiyle karşılaştırmalar yapılmış, Sakarya’da kentsel alanda oturan fertlerin gelirlerinin hangi aralıkta olduğu ve Sakarya’da kentsel alanda yoksulluk olgusunun olup olmadığı rakamlar üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca karşılaştırmalı tablolar ile hane halklarının gelirlerini etkileyen faktörler arasındaki ilişki incelenmiştir. Sakarya İl’inde kentte yaşayanlar içerisinde açlık sınırı altında yaşayan fertlerin oranının (binde 16) Türkiye’deki (2009 yılı) açlık sınırı altında yaşayan fertlerin oranından (binde 6) yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca asgari ücret altında yaşayan fertlerin oranı % 4.2 (37 bin kişi), yoksulluk sınırı altında yaşayan fertlerin oranı ise % 15.4 (99 bin kişi) olarak gözlenmiş, Türkiye’de ise bu oran % 18.08 olarak Sakarya İli kentsel alandaki yoksulluk sınırının üzerinde tespit edilmiştir.</p>	
Anahtar kelimeler: Gelir Dağılımı, Yoksulluk.	

Title of the Thesis: Income Distribution and Poverty in Turkey (The Case of Sakarya Urban Area)
Author: Adem ARAS Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Fatih SAVAŞAN
Date: 20 June 2012 Nu. of pages: X (pre text) + 129 (main body) + 2 (appendices)
Department: Public Finance Subfield: Public Finance
<p>Income distribution states the distribution of national income that is created in a country in a certain period of time among the individuals or groups consisting of the individuals or the factors of production living in that country. The poverty states the situation that people's incomes are not adequate to meet some minimum physical needs such as food and clothing. Securing the justice in income distribution and preventing the poverty are two policy issues stressed in Turkey for about a decade. More skewed income distribution in developing countries and the fact of poverty seem to lead to social and economic problems. For instance, the fact that the most of the pie of national income is shared among the high income groups prevents that the prosperity is shared among the low income groups. Therefore, in order to ease this inequity the governments procure aid in kind, financial aid and social aids and the high income groups are taxed progressively. Financial aids that municipalities provide through social assistance and solidarity foundation and the high taxes levied on high income groups by the tax office (in addition to progressive individual income tax, increases in tax rates of Special Consumption Tax on luxury consumption goods) are two examples of such policies. The policies seem to help lower inequity in income distribution in Turkey as seen figures provided by TUIK.</p> <p>In this study, primarily income distribution and poverty fact are discussed theoretically; size distribution of income and poverty fact in Turkey are examined in company with the tables; evaluations are made on the reflections of the policies carried out in Turkey. In the third section, the data collected through at survey conducted in Sakarya Province has been analyzed. Factors that affect the incomes of the households are cross-tabulated with income groups to see whether they are statistically significant. It is found that 0.16 % of the people in Sakarya are below food poverty, about three times greater than that in Turkey. The percentage of those living under the minimum wage is found to be 4.2 %. The percentage of those receiving income below poverty line is found to be 15.4 % while this ratio in Turkey is 18.08 %.</p>
Key words: Income Distribution, Poverty.

GİRİŞ

Gelir, üretim ve hizmet süreçleri sonucu elde edilen parasal ya da nesnel getiri olarak tanımlanmaktadır. Gelir dağılımı ise bir ülkenin ürettiği gelirlerin tamamının bu geliri oluşturan birimler arasında paylaşılmasını ifade etmektedir. Bu paylaşım gelirin oluşmasını sağlayan kişiler arasında olduğu gibi, bu oluşuma katkı sağlayan üretim faktörleri, bu geliri oluşturan sektörler veya ülkenin çeşitli bölgeleri arasında da olabilmektedir. Gelir dağılımı ülkeler için ekonomik bir göstergedir, dolayısıyla bütün ülkeler, bilhassa az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gelir dağılımını iyileştirme gayretini sarf etmektedirler.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki gelir dağılımı dengesizlikleri birçok sosyal ve ekonomik sorunun kaynağını oluşturmaktadır. Bu sorun nasıl ki ülke ekonomisini olumsuz etkiliyorsa toplumu, grupları ve o toplumu oluşturan bireyleri de olumsuz etkilemektedir. Gelir dağılımının bozuk olması üretim faktörlerini dolayısıyla bireyleri etkilemekte ve ülke ekonomisinin düşük refah üretmesine sebep olmaktadır. Bir diğer ifadeyle, gelir dağılımının bozuk olması refahın tabana yayılmasına engel olmaktadır. Bu sebeplerle gelir dağılımını iyileştirme ve adil bir gelir dağılımı sağlamaya yönelik araştırma ve uygulamalar önemlidir. Bu yönde adımlar atılması da doğal olarak her şeyden önce gelir dağılımının ölçülmesini gerektirmektedir.

Gelir dağılımını etkileyen ve belirleyen faktörleri dikkate alırken yoksulluk olgusu da göz önüne alınmalıdır. Gelir dağılımı, nüfusun tümüne ait dağılımı belirlediği için yoksulluktan daha geniş bir kavramdır ve bu iki değişken arasında pozitif bir ilişki vardır. Yani gelir dağılımındaki eşitsizlik ne kadar artarsa, (mutlak ve/veya görel) yoksulluk da o kadar artar. Yoksulluk tüm toplumlar için her zaman var olan bir sorundur; ülkeden ülkeye ve aynı ülke içerisinde bölgeler arasında değişen bu sorunun nitel ve nicel boyutları vardır. Türkiye'de; özellikle 1980 sonrası yaygınlaşan yoksulluğun nedenleri ve boyutları, önceki dönemlerden farklıdır. Çünkü bu dönemde küreselleşme olgusunun güç kazanmasıyla, zengin ve yoksul arasındaki uçurum hızla artmıştır. Yani gelir dağılımındaki adaletsizlik ve yoksulluk, aynı zamanda küresel bir sorundur ki ülkemizdeki gelir dağılımı ve yoksulluk araştırmalarıyla da ortaya konmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı 2000’li yıllarda gelişmekte olan Türkiye’de uygulanan hükümet politikalarının hanehalkı üzerine yansımalarının tablolar yardımıyla Sakarya İlinde kentsel alan üzerinde yorumlanmasıdır. TÜİK tarafından yayınlanan Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Araştırması Sonuçları ve Sakarya İlinde kentsel alanda ikamet eden hanehalkına uygulanan anket sonuçları yardımıyla Türkiye’de ve Sakarya İlinde kentsel alanda gelir dağılımı ve yoksulluk tespitinin yorumlanması ve çıkarımlarda bulunulması amaçlanmıştır. Bunun yanında Türkiye’de gelir dağılımında adaletsizliğe sebep olan faktörler ve bu faktörlerin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin ortaya konması amaçlanmıştır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayınlanan İnsani Gelişim Endeksi Raporu’ndan faydalanarak Türkiye’nin OECD ülkeleri ile karşılaştırılabilmesi imkan vermektedir.

Çalışmanın Önemi

Gelir dağılımında adaletin sağlanması ve yoksulluğun en aza indirilmesi ne kadar önemliyse bu amaçla uygulanan politikaların etkisi de o derece önemlidir. Örneğin ekonomik krizlerin etkisiyle gelir dağılımında bozulmalar meydana gelmiş, bireylerin ücretlerindeki reel kayıplar ve artan işsizlik sonucunda refah düzeyinde önemli düşüşler meydana gelmiştir. Ayrıca kişisel gelir dağılımındaki bozukluğun yanı sıra bölgesel gelişmişlik farkları da artan bir sorun olarak bilinmektedir. Ayrıca diğer bilinen gerçek ise enflasyonist bir ortamın düşük gelir grupları üzerindeki olumsuz etkisidir. Bu çalışma; Türkiye’de ve Sakarya’da gelir dağılımı göstergelerine, gelir dağılımında adaletsizliğe ve yoksulluğa sebep olan faktörlerin ve bunun neticesinde ortaya çıkan olumsuz tablonun ve hükümetlerce uygulanan politikaların ne derece etkili olduğunun tespiti ve bilinmesi açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma Sakarya İlinde kentsel alanda gelir dağılımı ve yoksulluk üzerine yapılmış olup, konunun anlaşılabilmesi açısından TÜİK verileri yardımıyla ilk önce Türkiye ayağı üzerinde durulmuş, farklı yorum ve değerlendirilmelerde bulunulmuş, konunun daha iyi anlaşılması ve bir bütün halinde görülebilmesi için sıkça tablolardan

yararlanılmıştır. Ayrıca çalışmamızın üçüncü bölümünü oluşturan Sakarya İli kentsel alan örneği, yüz yüze birebir yapılan anketler üzerinden değerlendirilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde gelir dağılımı kavramı ve türleri, Türkiye’de farklı kurumlarca araştırılan çeşitli karşılaştırmalarla ortaya konmuş gelir dağılımı sonuçları, gelir dağılımını ölçme yöntemleri tek tek ele alınmış ayrıca gelir dağılımını etkileyen faktörlerden teorik olarak bahsedilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde yoksulluk kavramı ve türleri, yoksulluğun ölçülmesi, yoksulluk ölçütleri, yoksulluğu meydana getiren sebepler, küreselleşme ile yoksulluk ilişkisi ve yoksulluğun Türkiye’deki yansımaları ve Türkiye’deki yoksullukla mücadelenin ne durumda olduğu üzerinde durulmuştur. Ayrıca gelir dağılımında adaletsizliğe ve yoksulluğa sebep olan ekonomik faktörler ve bu faktörlerin doğurduğu sonuçlar çeşitli tablolar yardımıyla anlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Sakarya İline ait genel bilgilerle birlikte sosyal, ekonomik, kültürel özellikler rakamlar ve tablolar yardımıyla aktarılmıştır. Daha sonra gelir dağılımı ve yoksulluğun Sakarya İli kentsel alan üzerindeki etkisi, Sakarya’da kentsel alanda oturan hanehalkına uygulanan anket yardımıyla anlatılmaya, çeşitli değerlendirmelere ve çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk adlı bu çalışmada, TÜİK verileri kullanılarak ülke genelinde gelir dağılımı ve yoksulluk irdelenmiş ve Sakarya’nın Adapazarı ve Serdivan ilçelerinde gelir dağılımı ve yoksulluk üzerine yapılan alan araştırması bulguları tartışılmıştır. Çalışmada Adapazarı ve Serdivan ilçelerinde oturan, aileleriyle yaşayan ve yaşları 15 ile 65 arasında değişen 429 kişiye yapılan anket çalışmasıyla Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2009-2010 yılı için açıklanan gelir dağılımı araştırma sonuçları ve yoksulluk sınırı değerleri üzerinden, Sakarya’da kentsel alanda yoksulluk tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın hazırlanmasında ve anket sonuçlarının değerlendirilmesinde, gelir dağılımı ve yoksullukla ilgili mevcut literatürden, Sakarya Valiliği ve Sakarya Büyükşehir Belediyesi web sitesinden yararlanılmıştır.

BÖLÜM 1: TEORİK AÇIDAN GELİR DAĞILIMI VE TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMININ YANSIMASI

1.1. Gelir Dağılımı Kavramı ve Türleri

Toplum içindeki gelir farklılıkları, diğer bir ifadeyle gelir dağılımı, geçmişten günümüze her dönem insanların ilgisini çekmiştir. Filozoflar, yönetenler ve yönetilenler sürekli olarak böyle bir sorunla karşılaşmışlardır. Kitlelerin yönetime katılmaları ve eşitlik bilincinin son derece güçlendiği çağımızda ise, bütün sistemlerin en mühim sorunu olarak gelir dağılımı gelmektedir (Aksu, 1993:9).

Milli gelirin elde edilmesinde bir takım faktörler rol oynamaktadır. Milli gelirin dağılımı, üretiminde görev alan faktörler ile kişiler arasında gerçekleşmektedir (Şahin, 2000: 449). Gelir dağılımının dengeli olabilmesi için dağılım üretimde sağlanan yararlar orantılı olmalıdır. Eğer adil bir orantıdan söz edilemiyorsa bu durum gelir eşitsizliğine sebep olmaktadır. Gelir eşitsizliğini tespit etmek için de birçok yöntem vardır ancak Lorenz eğrisi, Gini katsayısı ve Yüzde payları analizi bu yöntemlerden en çok tercih edilenlerdendir.

1.1.1. Gelir Dağılımı Kavramı ve Gelir Dağılımı İle İlgili Farklı Yaklaşımlar

Gelir dağılımı; bir ekonomide belli bir dönem içerisinde üretilen tüm gelirlerin bu gelirleri üreten birimler arasında paylaşılmasıdır. Bu paylaşım gelirin oluşmasını sağlayan kişiler arasında olduğu gibi, bu oluşuma katkı sağlayan üretim faktörleri, bu geliri oluşturan sektörler veya ülkenin çeşitli bölgeleri arasında da olabilir. Bu açıdan gelir dağılımını kişisel, fonksiyonel, sektörel ve bölgesel gelir dağılımı şeklinde ayırarak tanımlayabiliriz (Aktan, 2002: 113). Bir diğer gelir dağılımı tanımını ise, bir ekonomide ortaya çıkan gelirin oyunculara nasıl paylaşıldığını gösteren ekonomik gösterge olarak ifade edebiliriz.

Gelir dağılımı konusunda birçok görüş öne sürülmüştür. İlk olarak klasik iktisatçılar tarafından öne sürülen ve klasik iktisadın kurucuları olan Adam Smith, David Ricardo ve Karl Marx gelir dağılımı konusunda bazı önemli gözlem ve öngörülerde bulunmuşlardır. Örneğin, Karl Marx'a göre fakirler giderek daha fakir, zenginler giderek daha zengin olmaktadır. Oysa Neoklasik iktisatçılarda Alfred Marshall'a göre zenginler giderek daha fakir, fakirler de giderek daha zengin olmaktadır. Wifredo Pareto

tarafından kabul edilen görüşe göre ise gelir dağılımı muhtemelen insan kavrayışının ötesinde ve belki de insan etkisinden uzak bir sosyal sabittir. Bütün bu görüşler bugün az veya çok geçerli olabilmektedir (Bedir, 2007: 31).

Genel hatlarıyla gelir dağılımı ile ilgili üç farklı iktisadi görüşü kısaca şu şekilde ifade edebiliriz:

Fizyokratlar; Makro ekonomik anlamda gelir dağılımı üzerinde duran ilk bilimsel okul mensuplarıdır. Fizyokratlar, 18.yy ortalarında Fransa'da merkantilistlerin görüşlerinden uzaklaşan bir akımın temsilcileridir. Fizyokratlar okulu 1760-1770 arasında ün salmış, 1780'lerde ise unutulmuştur. Fizyokratların gelir akımı fikrini belirten iktisadi tablo, yaratılan tarımsal ürünün sınıflar arasında dağılımını ve harcanışını gösteren bir şemadır. Fizyokratlar bütün harcamaların, toplumun sınıfları arasında nasıl akım gösterdiği üzerinde önemle durmuşlardır. Quesnay'a göre bu akım, toprak sahipleri sınıfı, çiftçiler sınıfı ve tüccar ve zanaatkârlar sınıfı arasında meydana gelmektedir. Fizyokratlar, toplumda verimli sınıfın tarım sınıfı olduğunu diğer sınıfların ise, verimsiz sınıfa dahil olduğunu savunurlar. Fakat bu arada ekonomiye katkı bakımından faydalarını da inkar etmezler. Bahsettikleri fayda net hasılanın el değiştirmesini kolaylaştırmalarıdır (Alkın, 1981: 193).

Toplam brüt hasılayı topraktan elde eden verimli sınıf (çiftçiler) diğer iki sınıfı besler. Fizyokratlara göre çiftçiler ve toprak sahipleri diğer sınıfların ürünlerini satın alarak bunun karşılığında bir miktar parayı piyasaya aktarırlar. Bu arada, çiftçiler emek ve sermayeyi kullanarak toprakta üretim yaparlar. Ürünün bir kısmını verimsiz saydıkları sınıfa verirler. Verimsiz sınıf bu ürünün değerine bir katkıda bulunmaz. Çiftçilerin piyasaya aktardıkları para, tarımsal ürünlerin karşılığı olarak çiftçilere dolayısıyla toprak sahiplerine geri döner. Bu alışverişlerde, verimli sınıfın verdiği şeyler kendisine mutlaka geri dönecektir. Bu nedenle fizyokratlar verginin verimli tek sınıf olarak gördükleri tarımdan alınmasını ve bu vergilerle yoksulluğun ortadan kaldırılabilceğini savunmuşlardır. Bölüşüm açısından Fizyokratların önemi, üreticiler ve tüketiciler arasındaki ilişkiyi açıklamalarından kaynaklanmaktadır. Fizyokratlar tarımdan doğan gelirin nasıl bölüşüldüğünü açıklamaya çalışmışlarsa da bunu gerçek manasıyla ele alamamışlardır. Yaptıkları, felsefi bir ilkeye dayanarak, gelişmede tutulacak yolu, bu yol içinde gerekli gelir dağılımını kabaca göstermek olmuştur (Bedir, 2007: 30).

Klasik iktisatçılar; Gelir dağılımının önemini kabul etmişler ve konu ile ilgili teorileri sürmüşlerdir. Klasik iktisatçılar gelir dağılımını genel olarak ücret, rant ve faiz olarak üç faktörlü bir modelle incelemiştirlerdir. Klasik gelir dağılımı teorisinin büyüme ve gelir dağılımı modelini kuran Ricardo'dur. Temel çıkış noktası Ricardo olan Marksist yaklaşıma da klasik gelir dağılımı teorileri arasında yer verilmektedir. Adam Smith, gelir dağılımını, üç büyük sınıf diye adlandırdığı emekçi, kapitalist ve toprak sahibi sınıflarının; gelirden ücret, kar ve rant paylarını nasıl elde ettiklerini incelemesi olarak ele almıştır. İşte bu noktada, Smith'in bakış açısı fonksiyonel gelir dağılımına bir yaklaşım ifade eder. Smith, elde edilen gelirin kapitalist bir düzende, bir kısmının sermayedara ve kalan kısmının da toprak sahibine dağıtılmasını savunmuştur. Daha sonraları ise, Schumpeter buna bir dördüncü unsuru ekleyerek müteşebbisin karının fonksiyonel gelir dağılımındaki önemli yerini belirtmiştir (Çiftlikli, 1995: 23).

Marx'ın gelir dağılımı kuramı da genel hatları itibarıyla Ricardo'nun artık ilkesinin uygulanmasına dayanır. Marx'a göre, üretimde emek ve sermaye olmak üzere iki tür sermayeden yararlanılmaktadır. Üretim süreci içerisinde emek, değerinden daha fazla bir değer yaratırken sermayenin değerinde bir değişme olmamaktadır. Bu nedenle sermayeye bu sistemde değişmeyen sermaye denmektedir (Aktan ve Vural, 2002: 4).

Neo-Klasikler; Neoklasik gelir dağılımı teorisi faktör paylarının belirlenmesinden çok faktör fiyatlarının oluşumunu ele almıştır. Bununla birlikte Neoklasik analiz, faktör payları konusunda da uygulanabilir. Neoklasik teoride gelir dağılımı üretim fonksiyonunun özelliklerine bağlıdır. Ricardo teorisinde yalnız emek ile toprak arasındaki ikame imkanları üzerinde durulduğu halde Neoklasik teori, ikame imkanlarını bütün faktörler için genelleştirmiştir. Bu görüşe göre, her üretim faktörü, ürüne kattığı marjinal verimi kadarıyla, oluşan toplam üründen pay alır. Marjinal verimlilik, üretimde kullanılan herhangi bir faktörün son biriminin üretime yaptığı katkıya denir. Bu görüşün en çok eleştirilen yanı, faktör fiyatlarının marjinal ürün tarafından belirlenmekte olduğu görüşüdür. Çünkü piyasada herhangi bir faktörün fiyatı, marjinal gelirden fazla olamayacağı açıktır. Ama, Neoklasik dağılım teorisi faktör fiyatlarının neden marjinal ürünlerinin altında oluşamayacağı hakkında kesin bir kanıtları sürememiştir (Alkın, 1981: 196).

1.1.2. Gelir Dağılımı Türleri

Gelir dağılımının bireyler (hanehalkları), sosyal gruplar, faktör sahipleri, sektörler vs. açılardan incelenmesi ile çeşitli gelir dağılımı türleri ortaya çıkmaktadır. Gelir dağılımı çeşitleri içerisinde en büyük önemi kişisel ve fonksiyonel gelir dağılımı taşımaktadır. Bunlardan başka özellikle ekonomik gelişmişlik açısından ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği için sektörel gelir dağılımı, ayrıca bölgesel açıdan gelişmişlik düzeyini gösterdiği için bölgesel gelir dağılımı da önem arz etmektedir. Eğer bir ülkede gelirin toplumu oluşturan bireyler arasındaki dağılımı ile ilgileniliyorsa kişisel; çeşitli sosyal grupların milli gelir içindeki payıyla ilgileniliyorsa fonksiyonel; milli gelirin sektörler arasındaki dağılımıyla ilgileniliyorsa sektörel ve ülkedeki değişik coğrafi bölgelerde yaşayan insanların gelirleri ile ilgileniliyorsa bölgesel dağılımı önem kazanmaktadır. Genel anlamda literatürde karşımıza gelir dağılımı türleri olarak fonksiyonel, kişisel, bölgesel ve sektörel gelir dağılımı olmak üzere dört ana başlık altında toplanmaktadır.

1.1.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Üretimde kullanılan girdiler, üretimdeki işlevlerine göre; emek, sermaye, toprak ve girişimcilik diye adlandırılmaktadır. Bir ülkede gelirin bu gruplandırmaya göre dağılımına fonksiyonel gelir dağılımı denmektedir. Burada amaç gelirin ne kadarının ücret, faiz, rant ve kar olarak dağıtıldığı ve zaman içinde gelirin paylaşımında hangi faktör sahipleri lehine gelişme yaşandığının belirlenmesidir (Eren, 2002: 61).

Ekonomik etkinliğe dayalı gelirler en genel düzlemde emek ve sermaye kesimleri şeklinde ayrılmaktadır. Emek kesimi ücret ve maaş alırken, sermaye kesimi kar, faiz ve rant almaktadır. Ancak bu tür bir çözümlenme üretim sürecinde emek ve sermayenin ayrışma derecesiyle doğru orantılıdır. Bu ayrışma gelişmiş ekonomilerde belirgin olduğun için toplam gelirin böyle bir ayırım çerçevesinde ele alınması kolay olurken, ayırımın belirgin olmadığı gelişmekte olan ülkelerde zor olmaktadır (Kepenek ve Yentürk, 2005: 458).

Fonksiyonel gelir dağılımı, başlangıçta gelirin emek gelirleri ve mülkiyet gelirleri arasında paylaşılması olarak anlaşılmış, daha sonraları bu iki kategori kendi içerisinde; emek gelirleri, ücret (fiziki emek geliri), maaş (beyaz yakalı gelirleri), ve üst düzey

ücretliler (yönetici emek gelirleri) olarak, ve mülk gelirleri ise rant ve kar payı olarak ayrılmıştır (Uysal, 1999).

Gelirin fonksiyonel dağılımı, bir ülkenin gelişmişlik seviyesi hakkında oldukça sağlıklı bilgiler verebilmektedir. Nitekim gelişmiş ülkelerde, iktisadi kalkınmanın başlangıç dönemlerinde tarım kesimi, milli gelirden en büyük payı alırken, gelişme düzeyi yükseldikçe ücretlilerin payının arttığı gözlenmiştir. Gelişmiş ülkelerde emek gelirlerinin milli gelir içindeki payı %70'e çıkarken, gelişmekte olan ülkelerde %30 gibi düşük bir seviyede bulunmaktadır (Bilen ve Yumuşak, 2000: 3).

Genellikle gelişmekte olan ülkeler, kendi bünyelerinden kaynaklanan bir faktörel dengesizlik içindedirler. Bu ülkelerde emek arzının fazlalığına karşılık sermaye kıt bir üretim faktörüdür. Bu durumda piyasalara müdahale edilmediği takdirde, emek ve sermaye piyasalarında arz ve talep kanunları çerçevesinde faktörlerin fiyatları, yani ücret ve faiz seviyesi, bu faktörlerin derecesine göre belirlenir. Şayet uygulanan ekonomi politikaları, faktör fiyatlarını etkiliyorsa, oluşan fiyatlar faktörlerin gerçek değerini vermez. Bu sebeple üretim faktörlerinin gelir elde etme oranları değişebilmektedir (DPT, 2001: 12).

1.1.2.2. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı; gelirin küçük bireysel birimler arasındaki dağılımını ifade etmektedir. Bu birimler; bireyler, aileler, tüketici grupları şeklinde ifade edilmektedir (Boratav, 1995: 19).

Aynı şekilde kişisel dağılım; gelirin ya da servetin, gelir veya servet gruplarına göre dağılımı olarak da ifade edilebilmektedir.

Kişisel gelir dağılımının tanımında bireyin ve hane halkının gelirleri dikkate alınmaktadır. Bu dağılımda gelirin nerede, nasıl ve ne şekilde elde edildiği değil, sadece bireylerin veya tüketici birimlerin belirli bir süre boyunca elde ettikleri gelir, göz önünde bulundurulmaktadır. Eğer bir ülkede gelir dağılımının adil olup olmadığı araştırılmak isteniyorsa kullanılacak gelir dağılımı türünün kişisel gelir dağılımı olması gereği vurgulanmaktadır (Ulusoy, 2006: 305).

Bir ekonomide elde edilen toplam gelirin dağılımı, kişisel gelir dağılımına da etki etmektedir. Örneğin; ücret payının artması ve faiz payının azalması, bireyler arasında daha dengeli bir gelir dağılımına yol açmaktadır (Zaim, 1997: 478).

Öte yandan kişisel gelir dağılımı tespit edilmeden bilinmesi imkânsız olan bireyler arası gelir adaletsizliklerinin, ekonomik adaletsizliğin tek değilse bile çok önemli bir belirtisi olduğu ifade edilmektedir. Ekonomik adaletsizlik meselesi ise toplumsal adaletle ilgili her meselede ortaya atılan yargıların dayandığı temel kavram olarak tanımlanmaktadır (Boratav, 1995: 20).

Kişisel gelir dağılımı sosyal refahın ölçülmesinde önemli veriler sunmaktadır. Bu dağılım ne derece iyiye ekonomik refahın o derece iyi olduğu söylenebilir. Öte yandan bu dağılımın iyi olması; bireylerin fırsat eşitliğinden faydalandığını ve herkesin eğitim, sağlık, beslenme gibi olanaklardan yeteri kadar yararlandığını göstermektedir. Toplumda sınıflar arası adaletin sağlanması ve toplumsal barışın sağlanmasında bu dağılım, önemli bir yer tutmaktadır. Bunun yanında söz konusu gelir dağılımı türünün bozuk olması, sosyal problemlerin ana kaynağını oluşturmaktadır.

Diğer yandan, kişisel gelir dağılımı ne kadar adaletli dağılırsa ve kişiler arası büyük eşitsizlikler ve kişisel arası refah farklılıklarının o ölçüde ortadan kalkacağı ifade edilmektedir. Öte yandan yüksek gelirlilerden düşük gelirlilere doğru yapılan refah transferlerinin toplumsal faydayı ve dolayısıyla refah arttırıcı etkide bulunduğu da savunulmaktadır (Ulusoy, 2006: 305).

Öte yandan bir ülkede belirli bir zamanda kişisel gelir dağılımı; gelir adaletsizliklerinin gözlenmesinde ve dolayısıyla vergi ve sosyal güvenlik mevzuatının şekillenmesinde etkili olduğu da ileri sürülmektedir. Böylece kişisel gelir dağılımının, siyasal çekişme ve tartışmalara malzeme sağladığı ve yine bu sebeple menfaat grupları tarafından kullanılabilirdiği görülmektedir. Böylece ekonomik gelişme ve değişimin adalet yönünden değerlendirilmesine imkân sağlamaktadır. Bunun yanında ülkelerde gelir adaletsizliklerinin karşılaştırılmasında ve farklı ülkelerin, farklı sistemlerin adalet ve ekonomik açısından tartışılmasında kişisel gelir dağılımının önemli bir yer tuttuğu da dile getirilmiştir (Boratav, 1995: 21).

Aynı şekilde kişisel gelir dağılımı; ekonomik, sosyal ve siyasal kararların alınmasında ve alınan kararların uygulanması açısından da önemlidir. Çünkü önemli olan bireylerin refahıdır ve bu durum mevcut ekonomik, sosyal ve politik duruma göre en iyi şekilde sağlanmalıdır. Bireyin iyi bir gelir elde etmesi; daha verimli çalışmasına, tüketim eğiliminin artmasına ya da tasarruflara bağlı olarak yatırımların artmasına yol açmaktadır. Bunun yanında, vergi gelirlerinin artmasına dolayısıyla devlete daha çok kaynak sağlaması konusu da gündeme gelmektedir.

1.1.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel ya da mesleki gelir dağılımı, çeşitli üretim sektörlerinin sosyal hasılaya hangi oranda katıldığını ne ölçüde pay aldığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin milli gelirden aldıkları paylar, bunların uzun dönemde gösterdiği değişim, devletin hangi sektörler lehine veya aleyhine milli gelirin dağılımını etkilediğini, sektörel gelir dağılımı ve buna ilişkin olarak yapılan incelemeler ortaya koymaktadır (Uysal,1999).

Sektörel gelir dağılımı, üretim araçlarının mülkiyetiyle ilgili olarak yani milli gelirin kamu sektörüyle özel sektör arasındaki dağılımının ifadesi olarak da tanımlanmaktadır. Gelirin büyük bölümü, özel mülkiyet yerine kamunun elinde ise bu bize sistemin genel yapısı ve işleyişi hakkında fikir verecektir.

Gelişmiş ülkelerin çoğunda sanayi sektörünün milli gelirden aldığı pay fazla büyük değildir (%30–40 arasındadır). Çünkü bu ülkelerde öncelikle sanayileşme olgusu yaşanmış, daha sonra ön plana çıkan hizmetleşme olgusu ile tarım sektörünün yanında sanayi sektörünün payı da gerilemiştir. Türkiye’de ise sanayileşme ile hizmetleşme bir arada yaşanmış; hatta bilgi çağında olmamızın da etkisiyle hizmetleşme olgusu, sanayileşme olgusunun bir adım önünde gelişme göstermiştir. Buna karşın hizmetleşme olgusu, gelir dağılımında istihdamdaki kadar yoğun yaşanmamıştır. Çünkü Türkiye’de planlı dönemde istikrarlı bir sanayileşme politikası izlenemediği için, sanayi sektörünün özellikle istihdam yaratma şansı düşük olmuştur. Bu dönemde sanayi sektörünün milli gelirdeki payı, istihdamdaki payına göre daha fazla artmıştır (Eren, 2006: 78-79).

1.1.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Ekonomiler çeşitli üretim bölgelerinden meydana gelirler. Her bölgenin kendine has ekonomik, sosyal ve demografik özellikleri vardır. Bu nedenle (milli) gelir bölgeler arasında eşit dağılmamıştır. Milli gelirin coğrafi dağılımı, bir ülkenin çeşitli bölgelerinde yaşayan insanların milli gelirden ne oranda pay aldıklarını gösterir. Bir ülkede var olan bölgesel dengesizlik, ülkenin çeşitli bölgeleri arasında görülen sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin tümünü kapsar. Bu dengesizlikler bölgeler arasında tarım, sanayi, ticaret, haberleşme, ulaştırma, sağlık, eğitim, demografik ve sosyal göstergeler bakımından büyük farklılıkların ortaya çıkmasına neden olur. Bunun doğal sonucu olarak da bölgeler arasında gelir dağılımı, farklılıklar gösterir. İktisaden kalkınmış ekonomilerde bölgelerarası kişi başına isabet eden gelirler arasındaki fark gittikçe azalırken, bu fark az gelişmiş ekonomilerde giderek büyümektedir. Bu durumun şu şekilde izah edilmesi mümkündür: Bir bölgede ekonomi gelişme süreci içinde bulunuyorsa, diğer bölgelerdeki işgücü ve sermaye bu bölgeye doğru kayar. Buna yatırımların geriye doğru etkisi denir. İktisadi kalkınma tarihinde Güney İtalya'nın Kuzey İtalya'ya, Doğu Almanya'nın Batı Almanya'ya, Doğu Anadolu'nun Batı Anadolu lehine fakirleşmesi, bu etkilerin klasik örneklerindedir. Buna karşılık yatırımların ileriye doğru etkileri şu şekilde meydana gelir: Yatırım yapılan yerlerde, her şeyden önce gıda maddelerine ihtiyaç artar. Çünkü yatırım iş hacmini artırır. Yeni gelişen endüstriler, hammadde ihtiyaçlarıyla karşılaşır. Endüstri mamullerinin dağıtımını, yeni iş ortamları yaratır. Az gelişmiş ekonomiler birinci, kalkınmış ekonomiler ikinci gruptaki etkilere bağlıdır (Özbilen, 1998: 376).

Yukarıda belirtilen dört farklı gelir dağılımı türünün her biri açısından birincil dağılım ve ikincil dağılım ayrımının yapılması da mümkündür. Devlet maliye politikası vasıtasıyla ekonomide oluşan bu dört gelir dağılımını da değiştirebilmektedir. Birincil dağılımda, belirli bir dönem süresince piyasa sürecinin meydana getirdiği gelir dağılımı; ikincil dağılımda ise, devletin piyasa mekanizmasının işleyişine çeşitli araçlarla yaptığı müdahaleler sonucunda oluşan gelir dağılımı söz konusudur.

1.2. Gelirin Yeniden Dağılımı

Gelirin yeniden dağılımı iktisat okulları tarafından tartışılmış, David Ricardo, Karl Marks gibi teorisyenler gelirin yeniden dağılımı konusunu savunmuşlardır.

Teorisyenlere göre gelirin yeniden dağılımı politikası, geliri dağılımı adaletinin sağlanmasında önemli bir araçtır (Bedir, 2007: 30).

İkincil gelir dağılımı ya da diğer bir ifadeyle gelirin yeniden dağılımında, devlet bireylerin sağladığı gelirlerden bir kısmını vergi, harç vb. isim altında toplar ve kamu harcamaları adı altında bu topladığı gelirleri yeniden dağıtır. Bu aşamada ülkelerin uyguladıkları gelir dağılımı politikaları devreye girmektedir. Çağdaş sosyal devlet anlayışında gelir dağılımı politikalarının temel amacı gelirin mutlak anlamda eşit dağılımı yerine, toplumsal refahın maksimum düzeyde gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Bu durum gelir grupları arasında maliye politikası araçları ile destekleme ve gelir aktarıcı politikaları uygulamayı gerekli kılmaktadır (Türkmen, 2002: 50).

Bir ülkede gelir dağılımının dengesiz olması durumunda yeni oluşacak servetin tümüne yakın bir bölümü yüksek gelirlilerin elinde toplanacaktır. Ayrıca, sanayileşmiş veya sanayileşmekte olan piyasa ekonomilerinde üretim malları ve parasal sermayeyi elinde bulunduran girişimcilerin geliri yüksektir. Buna karşın, genellikle bağımlı çalışan ya da küçük serbest meslek sahibi olan geniş halk kesimlerinin gelirleri, bunlara oranla, çok düşüktür. Düşük gelirli grupların ortalama ve marjinal tüketim eğilimlerinin yüksek olması, tasarruf ve dolayısıyla, servet birikiminin oluşmasını engellemektedir. Bu nedenle, servet dağılımı yüksek gelirli grupların lehine bozulmaktadır. Böylece, düşük gelir -düşük servet- yeniden düşük gelir kısır döngüsü sürekli olarak yaşanmaktadır. Dolayısıyla, etkin bir yeniden dağılım önlemlerinin alınmadığı piyasa ekonomilerinde servet artışının büyük bir bölümü, serveti yüksek grupların eline geçmektedir (DPT, 2001: 88).

Günümüz dünyasında müdahaleci devlet anlayışı daha az kabul görmesine rağmen gelir dağılımını düzeltici müdahalelere göre daha sıcak bakılmaktadır. Dolayısıyla gelirin sadece piyasa mekanizmasında dağılımı şeklinde kalmaması tekrar bir dağılımdan geçirilmesi gerekecektir. Devlet; (özellikle vergilerle) elde ettiği gelirleri, toplumsal gelir farklılığını gözeterek sınıflar arası gelir dağılımı adaleti sağlamaya çalışmaktadır. Yeniden dağılım, sadece vergiler veya harçlarla elde edilen gelirlerin dağıtılması yoluyla gerçekleşmez. Bunun yanında asgari ücret politikası, değişik kurumların sağladığı ayni veya nakdi yardımlar, sosyal hizmetler gibi yöntemlerle de yeniden dağılım sağlanmalıdır.

İkincil gelir dağılımı sağlayan bir takım araçlar vardır. Bu araçların içinde asgari ücret politikasının; vergiler, kamu harcamaları, sosyal güvenlik sistemi gibi diğer politikalardan farklı olan yönleri vardır. Gelirin yeniden dağılımında ve yoksulluğun önlenmesinde kullanılan diğer politikalar gelirin yeniden dağılımını dolaylı olarak değiştirirken, asgari ücret politikası doğrudan emek piyasasına yöneliktir ve bu nedenle henüz birincil dağılım gerçekleşmeden çalışan gruplar lehine gelir dağılımını etkilemektedir (Arabacı, 2007: 53-65).

Gelirin yeniden dağılımı etkisi oluşturan araçlar parasal ve parasal olmayan önlemler şeklinde de ortaya çıkmaktadır. Artan oranlı bir vergi sistemi ile elde edilen gelir düşük gelir gruplarının sosyal refahını yükseltecek şekilde onlara aktarılıyorsa, bu gelirin yeniden dağılımı olmakla birlikte yüksek gelir gruplarından düşük gelir gruplarına yapılan gelir transferini de ifade etmektedir ve parasal bir önlem olarak ele alınmaktadır. Buna karşılık; düşük gelir gruplarına verilen sağlık, eğitim vb. hizmetlerin kalite ve kantite açısından iyileştirilmesi için devletçe yapılan harcamalar da parasal olmayan gelir dağılımını düzeltici politikalar arasında yer almaktadır (Demir Şeker, 2008: 23).

1.3. Gelir Dağılımı Eşitsizliğini Ölçme Yöntemleri

Çeşitli sosyal sınıfların yaşam koşulları ve hayat standartları arasındaki fark, eşitsizlik olarak tanımlanmaktadır. Gelir eşitsizliği ise belirli bir orandaki nüfus diliminin milli gelirden aldığı pay ile aynı orandaki bir başka nüfus diliminin milli gelirden aldığı pay arasındaki farklılığı göstermektedir (DPT, 2001: 5).

Kişisel gelir dağılımları, çeşitli gelir büyüklüklerine veya gelir dilimlerine düşen birey, aile veya tüketici birimi sayılarını gösteren frekans dağılımlarıdır. Literatürde kişisel gelir dağılımını ölçmek için kullanılan birçok ölçü bulunmaktadır. Bunlardan en çok kullanılanları Lorenz eğrisi ve bu eğriden türetilen Gini katsayısı ve Yüzde payları analizidir.

Gelir dağılımı serilerinde değişkenliğin (dağılımın) fazla olması, eşitsizliğin de büyüklüğüne delil oluşturmaktadır. Çünkü gelir grupları arasındaki gelir farklılıklarının fazlalığı, değişkenliği ortaya çıkarmaktadır. Gelir dağılımı araştırmalarında değişkenlik için en çok Değişim Aralığı, Aralık Ölçüsü, Görelî Ortalama Sapma, Standart Sapma,

Varyans, Logaritmik Varyans, Değişim Katsayısı, Gini Oranı, Yüzde Payları, Lorenz Eğrisi, Pareto Katsayısı ve Atkinson Eşitsizlik Ölçüsü gibi ölçüler kullanılmakta ise de şüphesiz en yaygın ölçüler Lorenz eğrisi ve Gini katsayısıdır (Karluk, 2002: 61).

Değişim aralığı; değişkenlik hakkında kabaca fikir veren değişim aralığı ve bir serideki maksimum gelir ve minimum gelir arasındaki farkı ifade eden bir ölçüdür. Değişkenlik hakkında ancak kabaca bir fikir verebilen bu ölçü, serinin sadece iki uç değerini dikkate alarak arada kalan diğer terimlerin nasıl değiştiklerini hiç hesaba katmadığı için eleştirilmektedir (DPT, 2001: 5).

Aralık ölçüsü; dağılımın iki ucundaki değerleri karşılaştırmaktır. Aralık ölçüsü; iki uç değer arasındaki farkın ortalama gelire oranı şeklinde ifade edilmektedir. Aralık ölçüsü iki uç değer arasındaki dağılımı ihmal ettiği için eleştirilmektedir (Karluk, 2002: 61).

Görelî ortalama sapma; bir dağılımı uç değerlerin etkisinden arındırmaya yönelik tekniklerden biridir. Dağılımdaki bütün gelir düzeylerini ortalama gelir ile karşılaştırır ve tüm farkların mutlak değerlerinin toplamı bulunup; bu farklar toplamı, toplam gelire oranlanırsa görelî ortalama sapma elde edilir. Bu ölçüt için, ortalamanın aynı tarafında bulunan daha yoksul bir kişiden daha zengin bir kişiye doğru yapılan gelir transferlerine karşı duyarlı olmaması bir eleştiri noktasını oluşturmaktadır (DPT, 2001: 5-6).

Varyans; değişimin ortak istatistiki ölçüsü olan varyans, mutlak farkların değerlerinin basit toplamını almak yerine, bu farkların kareleri toplandığında ortalama uzaklaşan farkları ifade eder. Diğer şeyler sabitken, daha yoksul bir kişiden daha zengin bir kişiye yapılan gelir transferi her zaman için varyansı, diğer bir ifadeyle eşitsizlik ölçüsünü yükseltir. Bu nitelik bir eşitsizlik ölçütü için önemli bir husus olarak nitelendirilmektedir (DPT, 2001: 6).

Standart sapma; terimlerin aritmetik ortalama farklarının (sapmalarının) kareleri ortalamasıdır. Standart sapma, istatistiksel analizlerde dağılım ölçüsü olarak en çok kullanılan ölçüdür. Üst gelir grubundan düşük gelirli birime gelir aktarması olduğunda büyük değerdeki sapma azalır, küçük değerdeki sapma artar. Bütün gelirlerin birbirine eşit olduğu durumda ise standart sapma sıfırdır (Karluk, 2002: 61).

Logaritmik Varyans (Gelirlerin Logaritmalarının Varyansı); düşük gelirli olanların gelir transferlerine daha fazla önem verilmesi istendiğinde gelirler için logaritmik

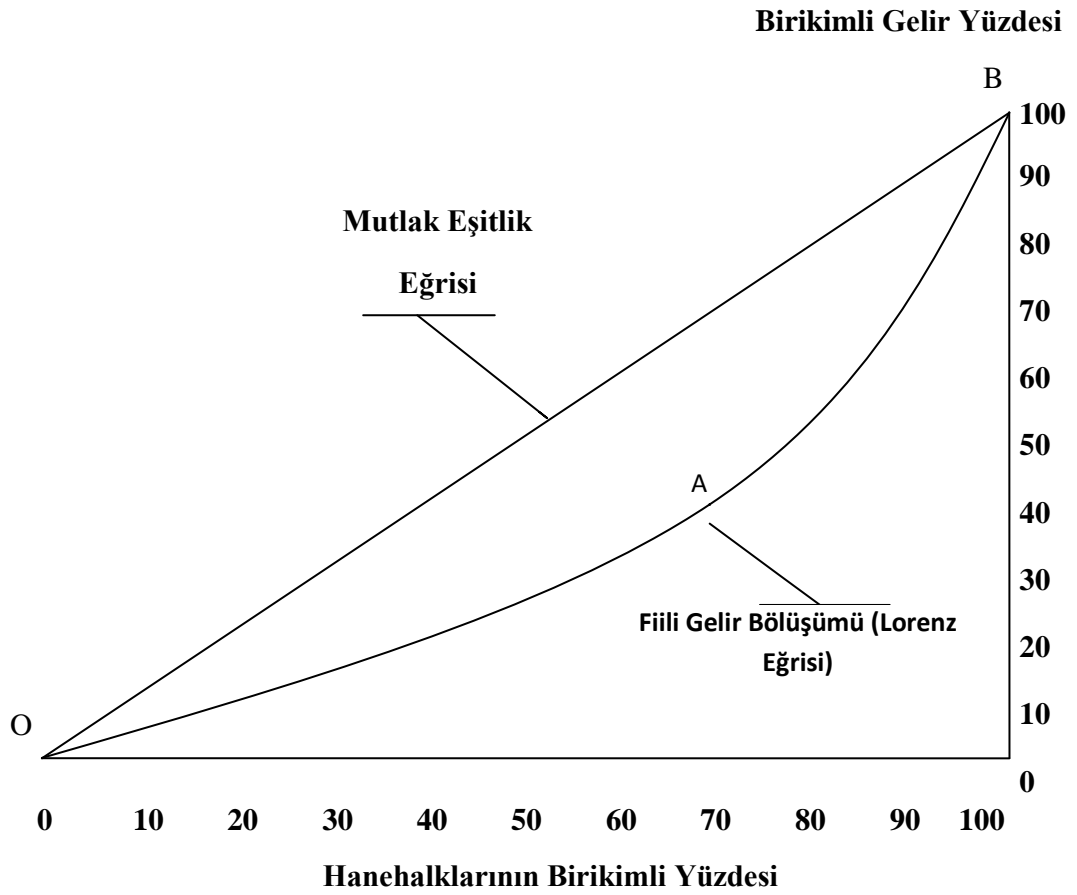
formun kullanılması gerekmektedir. Çünkü gelir düzeyleri arttıkça, gelir düzeyleri farklarında daralma meydana gelmektedir. İstatistikte genel olarak geometrik ortalamadan farkların karesi alınmakla birlikte, pek çok gelir dağılımı çalışması aritmetik ortalamanın logaritmasından farklar biçiminde bir yaklaşım izlenmektedir. Ölçünün logaritmik olması küçük gelirlerin nispi olarak daha çok ağırlık taşıması sonucunu doğurur. Belli bir miktar gelirin, düşük gelirli bir kişinin gelirine eklenmesi logaritmik varyansta, aynı gelirin yüksek gelirli bir kişinin gelirinden çıkarılması durumundan daha çok bir düşme meydana getirir. Logaritmik varyans, diğer eşitsizlik ölçülerine göre düşük gelirlilere daha fazla ağırlık vermekte ayrıca değişim katsayısı gibi ortalama gelir farklılıklarından etkilenmediği için gelir dağılımı karşılaştırmalarında bir sorun yaratmamaktadır. Logaritmik varyans ortalama gelirin altındaki ve üstündeki farkları tam olarak yansıttığı için serinin tamamı ile ilişkilidir. Bütün bunlar refah açısından eşitsizlik ölçüsü için tercih edilir özellikler olarak nitelendirilmektedir (Karataş, 2004: 15).

Değişim Katsayısı; bir serinin standart sapması, serinin aritmetik ortalamasına bölünür ve sonuç 100 ile çarpılırsa değişim katsayısı elde edilir. Değişim katsayısı ile standart sapmanın aritmetik ortalama içindeki payı bulunmuş olur. Değişim katsayısı, her düzeydeki gelirler arasındaki gelir transferlerine karşı duyarlı olma özelliğine sahip olmasıyla beraber varyanstan farklı olarak ortalama gelirden ve ölçü biriminden bağımsız olduğundan ülkelerarası karşılaştırma yapmada kullanılabilir bir ölçüdür. Bütün gelirlerin eşit olması halinde değişim katsayısının değeri sıfır olur (DPT, 2001: 7).

Lorenz Eğrisi; gelir dağılımı çalışmalarında yaygın olarak kullanılan Lorenz eğrisi, Amerikalı istatistikçi Max Otto Lorenz (1876–1952) tarafından 1905 yılında geliştirilmiş olup, gelir dağılımındaki eşitsizliğin grafiksel olarak gösterilme yollarından biridir. Eğri; gelir dağılımındaki eşitsizliği, yatay ekseninde nüfusun kümülatif oranlarıyla, dikey ekseninde de bu nüfusun elde ettiği gelirin kümülatif oranlarıyla gösteren diyagramdır. Lorenz eğrisi, yüzde olarak ülkedeki toplam gelirin ne kadarını kaç kişinin aldığını; başka bir ifadeyle, gelirin nasıl paylaşıldığını göstermektedir.

Eğer gelirin dağılımında bir eşitlik söz konusu ise -herkesin gelirden eşit ölçüde pay aldığını ifade etmek için- Lorenz eğrisi tam eşitlik doğrusu adını alır. Başka bir ifadeyle,

gelirler bireyler arasında eşit olarak dağılmışsa, Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusu ile çakışarak 45°'lik bir doğru biçimini (diyagonal-köşegen) alacaktır. Bir ülkede gelir dağılımında ne kadar çok eşitsizlik var ise, Lorenz eğrisi yatay eksene o kadar yakın-köşegenden o kadar uzak olur. Tam tersine, bir ülkede gelir dağılımındaki eşitsizlik ne kadar az ise, Lorenz eğrisi yatay eksenden o kadar uzak köşegene ise o kadar yakın olur (Ünsal, 2004: 545). Gerçek hayatta, kişisel gelir dağılımının mutlak eşitlikten oldukça uzakta olduğunu söyleyebiliriz.

Şekil 1: Lorenz Eğrisi

Şekil 1’de görülen (OB) doğrusu üzerinde yer alan her noktada, nüfus yüzdesi ile bu nüfusa karşılık gelen gelir yüzdesi birbirine eşittir. Milli gelirin tüm bireylere eşit bir şekilde dağıtıldığı, yani kişi veya hane halklarının nüfus içindeki yüzde paylarının gelirden aldıkları yüzde paylara eşit olduğu bu noktalardan oluşan ve her bir eksenle 45°'lik açı yapan OB doğrusu mutlak eşitlik eğrisi olarak adlandırılır. OAB eğrisi ise

milli gelirin en yüksek düzeyde eşitsiz bir şekilde dağıldığını ifade etmektedir. Bu iki eğri arasında yer alan diğer tüm eğriler Lorenz eğrisi olarak adlandırılır ve milli gelirin dağılımı bakımından söz konusu olabilecek diğer gelir bölüşüm olasılıklarını gösterirler. Bu eğriler mutlak eşitlik eğrisine yaklaştıkça milli gelirin dağılımındaki eşitsizlik azalırken, eğriden uzaklaştıkça eşitsizlik artmaktadır. Gelir dağılımında eşitsizliğin olması durumunda, en alt gelir grubu örneğin nüfusun en az gelire sahip % 20'si toplam gelirin % 20'sinden daha azını alırken, nüfusun en yüksek gelirli % 20'si toplam gelirin % 20'sinden daha fazlasını alacaktır. Bu nedenle, fiili gelir dağılımını gösteren Lorenz eğrisi daima mutlak eşitlik eğrisinin altında yer alır (Copkur, 1996: 15).

Gini Katsayısı; bir ülkedeki gelir eşitsizliğini Lorenz eğrisinden yararlanarak ölçmenin bir yolu olarak, İtalyan istatistikçi Corrado Gini tarafından 1912 yılında geliştirilmiştir. Lorenz eğrisi ile köşegen arasında kalan alanın (X), bu alan ile Lorenz eğrisinin altında kalan alanın toplamına (X+Y) oranına, Gini katsayısı (G) denir ($G = X / (X+Y)$). Gelir eşitsizliğini tek bir değerle özetleyen Gini katsayısı, kişisel gelir dağılımını ölçmede en çok kullanılan ölçütlerden biridir. Katsayı 0 ile 1 arasında değerler alır. Bir toplumda gelir adil olarak paylaşılmışsa yani herkes eşit gelir elde ediyorsa, Gini katsayısı 0 değerini almakta, toplumdaki gelirler yalnız bir kişi tarafından alınmışsa Gini katsayısı 1'e eşit olmaktadır. Dolayısıyla Gini katsayısının artması eşitsizliğin arttığını, azalması ise eşitsizliğin azaldığını gösterir. Gelir grupları arasındaki gelir transferleri Gini katsayısını etkilemektedir. Katsayı, objektif bir istatistikî ölçüt olmasına rağmen, üst ve alt gelir düzeyindeki yığılmaları dikkate almaz. Bu nedenle; yığılmanın alt gelir gruplarında yoğun olduğu gelişmekte olan ülkelerle, yığılmanın orta kesimlerde daha yoğun olduğu gelişmiş ülkelerin Gini katsayıları karşılaştırılırken, sonuçlar dikkatle yorumlanmalıdır (Aktan ve Vural- 2002b: 16).

1.4. Türkiye'de Gelir Dağılımı Göstergeleri

Türkiye Cumhuriyetinde kurulduğu yıldan itibaren gelir dağılımı eşitsizliği yüksek seviyelerde olmuştur. Gelir dağılımı eşitsizliğin sebepleri arasında ekonomik krizler ve sonraları ülke ekonomisine yansıyan ekonomik dengesizlikler önemli yer tutmaktadır. Günümüze doğru gelindiğinde gelir dağılımındaki eşitsizlik hükümetlerin öncelikli

hedefleri arasına yer almaktadır, ne yazık ki bu çalışmalarla istenilen seviyeye henüz ulaşamamıştır, en az gelir elde eden % 20'lik grup ile en çok gelir elde eden % 20'lik grup arasında azımsanamayacak derecede gelir eşitsizliği olduğu aşikardır. Mesela 2010 yılı itibariyle en zengin % 20'lik grubun gelirden aldığı pay % 46,4, aynı yıl en düşük % 20'lik grubun gelirden aldığı pay ise % 5,8 olarak kaydedilmiştir. Gelir dağılımının adalet ilkesi çerçevesinde düşünüldüğünde hiç de adil bir dağılımın olmadığı gözlenmiştir. Her ne kadar 1994 ve sonrasında iyileşme gözlenmiş olsa da (Tablo 1'de) istenilen seviyeye ulaşamamıştır.

Türkiye'de farklı tarihlerde, çeşitli kurumlar tarafından yapılmış gelir dağılımı araştırmaları vardır ve bu araştırmalar, çeşitli yönleriyle birbirinden farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılıklar araştırmanın kapsadığı alan, örnekleme yöntemi ve örnek sayısı olarak verilebilir. Bu tarz ifade farklılıklarında rağmen, bu araştırmalardan elde edilen veriler genel olarak, gelir dağılımının nasıl bir seyir izlediğini bizlere göstermesi bakımından önemlidir (Bilen ve Güçlü, 1995: 160).

Türkiye'de gelir dağılımına yönelik ilk hane halkı gelir ve tüketim anketi, 1933 yılında Ticaret Bakanlığı Konjonktür Dairesi tarafından Ankara ve İstanbul illeri için düzenlenmiş, memurların ve işçilerin ailelerini kapsamıştır. Bu anketi 1938 yılında 20 ili kapsayan diğer bir anket izlemiş, 1953 yılında daha geniş ve bilimsel bir hane halkı gelir-gider anketi yapılmıştır. Eva Hire'in Colombiya Üniversitesi'ne sunduğu doktora tezinde Türkiye'de tarımsal gelirlerin 1951-1953 yılları arasında dağılımı araştırılmıştır. Bu çalışma tarım kesimine yönelik bir çalışmadır (Karluk, 2002: 66). Planlı kalkınma dönemine geçildikten sonra (1960'dan itibaren) gelir dağılımı araştırmaları artmıştır. Bunlar sırasıyla 1963, 1968, 1973 yıllarında DPT, 1986 da TÜSİAD, 1987,1994 de DİE ve 2002-2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 yıllarında TÜİK tarafından yapılan araştırmalardır.

1.4.1. Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımı

Milli gelirin Türkiye'deki nüfusu oluşturan fertler arasında dağılımını ifade etmektedir. Ülkemizde ilki 1963'de olmak üzere, daha ziyade kişisel gelir dağılımının gelişiminin

gözlenmesi için, çeşitli kurumlar tarafından birçok gelir dağılımı araştırması yapılmış veya yaptırılmıştır. Bu araştırmalarda, gerek değişik yöntemler kullanılması, gerekse değişik kurumlar tarafından yapılması sebebiyle kapsamaları belli ölçüde birbirlerinden farklılıklar göstermektedir.

Tablo 1

Çeşitli Araştırmalarda Gelir Gruplarının % 20'lik Dilimlere Göre Karşılaştırılması

Gelir Grupları	1963 DPT 1	1968 DPT 2	1973 DPT 3	1986 TÜSİAD 4	1987 DİE 5	1994 DİE 6	2004 TÜİK 7	2005 TÜİK 8	2006 TÜİK 9	2007 TÜİK 10	2008 TÜİK 11	2009 TÜİK 12	2010 TÜİK 13
En düşük % 20*	4,5	3	3,5	3,9	5,2	4,9	6	6,1	5,1	5,8	5,8	5,6	5,8
2. %20	8,5	7	8	8,4	9,6	8,6	10,7	11,1	9,9	10,6	10,4	10,3	10,6
3. % 20	11,5	10	12,5	12,6	14	12,6	15,2	15,8	14,8	15,2	15,2	15,1	15,3
4. % 20	18,5	20	19,5	19,2	21,2	19	21,9	22,6	21,9	21,5	21,9	21,5	21,9
En yüksek % 20	57	60	56	55,9	50	54	46,2	44,4	48,4	46,9	46,7	47,6	46,4
Gini Katsayısı**	0,55	0,56	0,51	0,46	0,43	0,49	0,4	0,38	0,43	0,41	0,41	0,41	0,4

Kaynak: Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Araştırması

Not: Gelir referans dönemleri bir önceki takvim yılıdır. (*) Fertler eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; “İlk yüzde 20’lik grup” geliri en düşük grubu, “Son yüzde 20’lik grup” ise geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır. (**) Gini katsayısı 2004-2005 yıllarında hanehalkı kullanılabilir gelire göre, 2006 ve sonrasında ise eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelire göre hesaplanmıştır.

Kişisel gelir dağılımı tahlil edilirken en çok başvurulan yöntem, nüfusun yüzde dilimlerine gelirin hangi nispette dağıldığını göstermek şeklindedir. Günümüze kadar ülkemizde yapılan çeşitli gelir dağılımı araştırmalarının sonuçları bu yöntemlerle değerlendirilmektedir. Tablo 1’de görüldüğü gibi nüfusun yüzde 20’lik dilimlerinin gelirden aldığı paylar çeşitli araştırmalar itibariyle verilmektedir. İlk kez 1963 yılında DPT tarafından yapılan gelir dağılımı araştırmasında, nüfusun en düşük gelirli % 20’lik kesimi, gelirin ancak % 4,5’ini alırken, nüfusun en yüksek gelirli % 20’lik kesimi, gelirin % 57’sini almaktadır. Gelirin yarısından fazlası nüfusun en zengin %20’si tarafından kullanılmaktadır. 1963 yılından sonra 1987 yılına kadar biri TÜSİAD diğerleri ise DPT tarafından yapılan çeşitli araştırmalarda, söz konusu kesimlerin paylarında zaman zaman düşme veya yükselme eğiliminde olmasıyla birlikte, 1987’de

DİE tarafından yapılan gelir dağılımı araştırmasında, nüfusun en düşük gelirli % 20'lik kesimin gelirdeki payı % 5,2, nüfusun en yüksek gelirli % 20'lik kesimin gelirdeki payı ise % 50 olmuştur. 1987 araştırmasında elde edilen veriler, 1963 yılı sonuçlarıyla karşılaştırıldığında; Türkiye'de, üst gelir gruplarından alt gelir gruplarına doğru sınırlı bir gelir aktarımı olduğu görülmektedir. Fakat 1987 araştırmasına göre meydana gelen bu iyileşme, yine DİE tarafından yapılan 1994 gelir dağılımı araştırmasıyla gelir dağılımının bozulma yönünde bir eğilim içine girdiğini ortaya koymuştur. Nitekim 1994 yılındaki gelir dağılımı araştırmasına göre nüfusun en düşük gelirli %20'lik dilimi gelirin %4,9 oranında pay alırken, nüfusun en yüksek gelirli %20'lik kesimi gelirin %54'ünü almaktadır. Aynı şekilde gelirin yoğunlaşmasını ifade eden "Gini Katsayı", 1963 gelir dağılımı araştırmasında 0,55 iken, 1987'deki araştırmada 0,43 ve 1994'teki araştırmaya göre 0,49 olarak hesaplanmıştır.

1980'li yılların sonuna doğru gözlenen bu sınırlı düzelmede, personel kanunundaki değişikliğin, ücretliler ve diğer dar gelirliler yararına gelir vergisi oranının azaltılmasının, vergi iadesi sağlanmasının ve toplu iş sözleşmeleri ile sağlanan ücret artışlarının etkisi olmuştur (Bilen ve Yumuşak, 2000: 2).

2004 yılına gelindiğinde TÜİK tarafından bir gelir dağılımı araştırması yapılmıştır. Araştırmada, en düşük gelirli % 20'lik kesiminin gelirin % 6'sını alırken, en yüksek gelirli dilimin gelirin % 46,2'sini aldığı, Gini katsayısının ise 0,40'a düştüğü gözlenmiştir. TÜİK 2005 yılında bir önceki yıla ait araştırmayı güncellemiş ve yalnızca kısmi bir iyileşme görülmüştür. Buna göre sırasıyla gelir dağılımı % 6,1 ve % 44,4 olarak belirlenmiş, Gini katsayısı da 0,38'e düşmüştür.

TÜİK'in 19 Aralık 2011 tarihinde yayınladığı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Sonuçları eşitsizliğin (2006 yılında kısmi bir hareketlenme olsa da) olumsuz yönde ilerlediğini göstermiştir. Bu sonuçlara göre en düşük gelirli % 20'lik grubun 2010 yılında toplam gelirden aldığı pay 2009 yılında da olduğu gibi % 5,8 iken en yüksek gelirli % 20'lik grubun payında % 1,2'lik bir iyileşme ile % 46,4 olarak hesaplanmıştır. En yüksek % 20'lik grubun gelirden aldığı paydaki % 1,2'lik iyileşme orta gelir gruplarına aktarılmıştır.

Bu açıklamalara bakıldığında 1963 – 1987 arasındaki araştırmalarda gelir eşitsizliğinin arttığını dolayısıyla zengin kesimin zenginliğinin arttığını, diğer yönden ise fakir kesimin daha da fakirleştiğini göstermektedir. 1987 yılındaki araştırma yapılan kanuni değişikliklerin, gelir vergisi oranının ayarlanmasının ve ücret artışlarının sonucu olarak gelir eşitsizliğinde kısmi bir düzelme olduğu gözlenmiştir. Ancak 1994 yılındaki araştırma ile eşitsizliğin arttığı daha sonraki araştırmalarda ise azalma gösterdiği gözlenmiştir. Bu kısmi iyileşmeyi 1994, 1998, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerle ilişkilendirmek çok doğru olacaktır. Çünkü her ne kadar krizler daha çok dar ve düşük gelirlileri etkilemiş olsa da ‘çoktan çok azdan az’ mantığıyla hareket edildiğinde yüksek gelirli grupların düşük gelirli gruplara oranla daha yüksek miktarlarda gelir kayıpları olmakta bu durumda gelir dağılımında iyileşme olduğu görünümü vermektedir. Ayrıca aynı dönemde İşsizlik Sigortası Kanunu’nu da kriz dönemlerinde ücretli çalışanları kısmen korumasıyla eşitsizliğin azalmasına dolayısıyla görünüşte bir iyileşme olduğu görünümü vermiş olması da düşünülebilir.

Tablo 2

Türkiye’de % 20’lik Grupların Gelirden Aldığı Paylar, 2004–2010

Yüzde 20’lik Fert Grupları	Türkiye													
	Kent							Kır						
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1. yüzde 20*	6,4	6,4	5,5	6,2	6,1	6	6,3	6,3	6,1	5,6	6,4	6,5	6,1	6,2
2. yüzde 20	11	11,5	10,3	11	10,7	10,7	11	11,2	11,3	10,2	11,1	10,8	10,9	11
3. yüzde 20	15	16	15	15,3	15,3	15	15,3	15,8	15,9	15,3	16	15,6	15,9	15,7
4. yüzde 20	21	22,6	21,8	21,2	21,9	21,1	21,6	22,7	22,6	22,6	22,3	22,5	23,1	22,8
5. yüzde 20*	46	43,5	47,5	46,2	46	47,3	45,7	43,9	44,2	46,3	44,2	44,5	44	44,3
Gini katsayısı**	0,4	0,37	0,42	0,39	0,4	0,41	0,39	0,37	0,38	0,41	0,38	0,38	0,38	0,38

Kaynak: TÜİK Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Sonuçlarından yararlanarak hazırlanmıştır.

*Fertler eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; “İlk yüzde 20’lik grup” geliri en düşük grubu, “Son yüzde 20’lik grup” ise geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır. Not: Gelir referans dönemleri bir önceki takvim yılıdır.

** Gini katsayısı 2004-2005 yıllarında hanehalkı kullanılabilir gelire göre, 2006 ve sonrasında ise eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelire göre hesaplanmıştır.

Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Araştırması sonuçlarına göre; Türkiye’de 2004 yılında kent yerleşim yerlerinde hanehalkı kullanılabilir gelirine göre oluşturulan % 20’lik hanehalkı gruplarından beşinci (son) gruptaki hanehalklarının gelirden aldığı pay % 46,1 iken birinci % 20’lik gruptaki hanehalklarının gelirden aldığı payı sadece % 6,4 tür. Buna göre son % 20’lik grubun birinci % 20’lik gruba oranı 7,2 kat olarak hesaplanmıştır. Aynı dönemde kırsal yerleşim yerlerinde ise bu oran 7,0 kat olarak hesaplanmıştır. 2010 yılına gelindiğinde kent yerleşim yerlerinde son % 20’lik hanehalklarının gelirden aldığı pay % 45,70 iken birinci % 20’lik hanehalklarının gelirden aldığı pay sadece % 6,3 dür. Buna göre son % 20’lik grubun birinci % 20’lik gruba oranı, 7,25 kat olarak hesaplanmıştır. Aynı dönemde kırsal yerleşim yerlerinde ise 7,14 kat olarak hesaplanmıştır.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere; 2004-2010 yılları karşılaştırıldığında kent yerleşimlerinde beşinci (son) % 20’lik grubun birinci % 20’lik gruba oranı 7,2’den 7,25 kata çıkmıştır. Kırsal yerleşim yerlerinde ise bu oran 7,0’den 7,14’e çıkmıştır. Tablo 2 de görüldüğü üzere kentsel en zengin kesimin (beşinci % 20) gelirden aldığı pay % 1,6 oranında azalmış, kırsal yerleşim yerlerinde ise 0,3 oranında iyileşme göstererek artmıştır.

Sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında iyileşmeyi, 1’e yaklaştıkça ise bozuk bir gelir dağılımını ifade eden Gini katsayısı Tablo 1 ve 2 de görüldüğü üzere 2010 yılında Türkiye geneli için 0,40, kentsel yerleşim yerleri için 0,39 ve kırsal yerleşim yerleri için 0,38 olarak hesaplanmıştır. 2004 yılında ise Türkiye geneli için 0,40, kentsel yerleşim yerleri için 0,39 ve kırsal yerleşim yerleri için 0,37 olarak hesaplanmıştır. Gini katsayısının 2004-2010 yılları arasında aynı seyri izlemesi, söz konusu yıllarda gelir dağılımındaki eşitsizliği gidermek amacıyla uygulanan politikaların ne derece olumlu sonuç verdiğini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Başka açıdan baktığımızda ise yıllar itibariyle artan nüfusa rağmen gini katsayısının seyrinin değişmemesi istihdam alanlarının arttırıldığını ve artan nüfusun istihdam edildiğini işaret etmektedir.

Nüfusun en alt gelir grubu ile en üst gelir grubu arasındaki farkın fazla olması toplum içerisinde toplumsal olumsuzluklara sebep olabilmektedir. Ülkemizde 2010 yılı gelir

dağılımı sonuçlarında bu fark aşikar bir şekilde ortaya konulmuştur, dolayısıyla bu durum toplumu oluşturan bireyleri olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Türkiye 2008 yılı itibariyle OECD ülkeleri içinde gelir dağılımı en bozuk olan ikinci ülke durumundadır. Türkiye, gelir dağılımında adaletsizlik konusunda da dünyanın önde gelen ülkeleri arasındadır. Gini katsayısı Danimarka'da 0,22 Hollanda'da 0,25, İsveç'te 0,24, Fransa'da 0,27 ve Macaristan'da 0,29 iken, Türkiye'de 0,41 dir (Çalışkan, 2010: 13).

1.4.2. Türkiye'de Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, üretim sürecinde ortaya çıkan gelirin, üretim faktörleri ve sosyo-ekonomik gruplar arasındaki dağılımını gösteren yaklaşımdır. Çeşitli üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları payları inceleyen bir kavram olan fonksiyonel gelir dağılımı, milli gelir içindeki ücret, faiz, rant ve kar payları hakkında bilgi vermesi açısından da başka bir öneme sahiptir. Genellikle bu ayrışmanın belirgin olduğu gelişmiş ekonomilerde, toplam gelirin bu çerçevede ele alınması, ayrışmanın sınırlı kaldığı gelişmekte olan ekonomilere oranla çok daha kolaydır (Kepenek ve Yentürk, 2005: 458). Bu nedenle; Türkiye ekonomisi gibi gelişmekte olan bir ekonomide gelir dağılımını inceleyen araştırmalarda, gelirin fonksiyonel dağılımı verilerinin elde edilmesinde güçlükler çıkmaktadır.

Gelişmiş ekonomilerde, ücretli kesimin istihdamdaki payı ile gelirden aldıkları payın dağılımına bakıldığında, dikkat çeken ilk husus; ücretlilerin istihdam içindeki payının Türkiye ile kıyaslandığında oldukça yüksek (% 88'ler düzeyinde) olduğudur (Büyükdere, 2006:4). Türkiye'de bu duruma yol açan en önemli etken, halen tarım kesiminde yüksek oranlı bir nüfusun istihdam edilmesidir. Gelişmiş ülkelerde tarımsal üretim alanlarında istihdamın düşük olması, önemli iş seçenekleri olan kentte ücretlilerin oranının yüksek olmasına neden olmuştur.

Tablo 3

Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar ve Gelir Türlerine Göre Yıllık Gelirlerin Dağılımı, 2009-2010

Gelir türleri	Toplam		Yüzde 20'lik fert grupları									
	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010
	Toplam		İlk % 20(*)		İkinci %20		Üçüncü %20		Dördüncü %20		Son %20(*)	
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Maaş-ücret	42,9	43,7	25,5	25,3	40	37,5	42,8	43,7	45,8	44,0	43,8	46,6
Yevmiye	3,5	3,6	21,5	20,6	9,7	10,2	5,1	5,4	2,7	2,7	0,8	0,6
Müteşebbis	20,4	20,2	23,4	23,6	20,9	21,7	18,7	17,1	16	18,2	22,3	21,3
Tarım	5,4	6,3	14,5	14,7	10,1	10,8	7,1	7,2	5,7	6,9	3,1	4,2
Tarım dışı	15	13,8	8,9	8,9	10,8	10,9	11,6	9,9	10,3	11,3	19,3	17,1
Gayrimenkul	5	4,2	1,9	1,3	1,7	1,7	2,5	2,0	3,6	3,2	7,1	6,0
Menkul kıymet	5,3	4,5	2,8	2,9	3,2	3,0	3,8	3,2	4,7	3,7	6,7	5,6
Sosyal transferler(**)	19,6	20,5	15,9	18,8	19,3	20,4	22,9	24,4	23,6	24,8	17,3	17,6
Emekli ve dul-yetim aylıkları	18,3	18,6	9,1	9,1	16,4	16,3	21,4	22,2	22,6	23,3	16,8	17,0
Diğer sosyal transferler	1,3	1,8	6,8	9,6	2,8	4,2	1,5	2,2	1	1,5	0,5	0,7
Hanelerarası transferler (Alınan)	3,1	3,1	8	6,4	4,8	5,0	4	3,9	3,4	3,2	2	2,2
Diğer gelirler(***)	0,2	0,2	1,1	1,1	0,4	0,4	0,2	0,3	0,1	0,2	0	0,0

Kaynak: TÜİK, 2009 ve 2010 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması.

Not: 1) Gelir referans dönemleri bir önceki takvim yılıdır.

2) Toplam gelire izafi kira dahil değildir.

3) 2009 yılından itibaren "Diğer gelirler"e vergi iade geliri dahil değildir.

(*) Fertler eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; "İlk yüzde 20'lik grup" geliri en düşük olan grubu, "Son yüzde 20'lik grup" ise geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır.

(**) Sosyal transferlere 2008 yılından itibaren emekli ikramiyesi ve kıdem tazminatları dahil edilmiştir.

(***) 2009 yılından itibaren "Diğer gelirler" 'e vergi iadesi geliri dahil değildir.

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayınlanan 2009 ve 2010 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması sonuçlarına göre (Tablo 3) Türkiye'deki maaş ve ücret gelirlerinin toplam gelir türleri içerisindeki payı diğer gelir türlerinden fazladır. Tablo 3'e göre; 2009 yılında yıllık kullanılabilir fert gelirlerinin % 42,9'u maaş ve ücret geliri, % 20,4'ü

müteşebbis geliri, % 19,6'i sosyal transfer gelirleri, % 10,3'ü mülk geliri(menkul-gayrimenkul) ve % 3,5'i yevmiye gelirleri, % 3,1'i hanelerarası transfer gelirleri, % 0,2'si ise diğer gelirlerden oluşmaktadır. 2010 yılında yıllık kullanılabilir fert gelirlerinin ise % 43,7'si maaş ve ücret geliri, % 20,2'si müteşebbis geliri, % 20,5'i sosyal transfer gelirleri, % 8,7'si mülk geliri ve % 3,6'sı yevmiye gelirleri, % 3,1'i hanelerarası transfer gelirleri, % 0,2'si ise diğer gelirlerden oluşmaktadır. Bu rakamlar 2010 yılı verileriyle karşılaştırıldığında; maaş ve ücret, sosyal transfer ve yevmiye gelirlerinde bir artış, diğer gelir türlerinde ise bir azalış gözlenmiştir.

Yine yukarıdaki tabloya baktığımızda 2009-2010 yıllarında % 20'lik gruplar arasında, gelir türleri ile % 20'lik gruplar arasında ayrıntılı olarak karşılaştırma yapmak mümkündür. Bu durumda Tablo 3'e bakıldığında;

- 2009 yılında toplam gelirin % 42,9'unun maaş ve ücretlerden oluştuğu, ikinci sırayı ise % 20,4 (% 15'i tarım dışı) ile müteşebbis gelirlerinin aldığı görülmektedir. 2010 yılı itibariyle ise ikinci sırayı sosyal transfer gelirleri almaktadır.
- 2009 yılı itibariyle hanehalklarının toplam geliri içinde emekli, dul ve yetim aylıkları ağırlıklı sosyal transfer gelirlerinin payının da % 19'ları bulduğu anlaşılmaktadır.
- 2010 yılına gelindiğinde ise hanehalkları gelirlerinin içinde maaş-ücret, yevmiye ve sosyal transfer gelir türlerinin payını artırdığı buna karşın müteşebbis ve mülk gelirlerinde düşüş olduğu görülmektedir.

Gelir gruplarının gelirlerinin, gelir türlerine göre dağılımına düşük gelirliler ve üst yüksek gelirliler açısından bakacağız. Düşük gelirlilerin gelirleri içinde gelir türlerine bakıldığında şu tespitler yapılabilir:

- 2009 yılında düşük gelirlilerin müteşebbis, yevmiye ve maaş-ücret ağırlıklı olduğu anlaşılmaktadır. Bu gelir türleri, düşük gelirlilerin toplam gelirlerinin neredeyse dörtte üçünü (% 70,4) oluşturmaktadır. Diğer gelir gruplarının aksine

bu grupta tarımsal teşebbüslerden elde edilen gelirlerin ağırlıklı (% 14,5) olduğu görülmektedir.

- 2010 yılında genel tablo değişmemekle beraber tarım dışı teşebbüs gelirlerinin ve sosyal yardımların düşük gelirliler grubu için öneminin arttığı görülmektedir. Bu değişimde tarımda çalışan düşük gelirlilerin kentlere göçmesinin payı olduğu düşünülebilir.

En zengin gelir grubunu temsil eden beşinci % 20'lik grubun gelirden aldığı pay 2009 yılı itibariyle % 47,3 civarındadır (Tablo 1). Bu yüksek payın aşağıdaki yorumlarda unutulmaması gerekir. Örneğin toplam içinde maaş-ücretlerin payı birbirine yakın olsa da üst gelir grubunun maaş-ücretlerinin yüksek olacağı unutulmamalıdır. Üst gelir grubunun toplam geliri içinde gelir türlerinin payının ne kadar olduğunu ise yine Tablo 3'ten izleyebiliriz. Üst gelir grubunun gelirleri içinde gelir türlerinin dağılımı için şu tespitler yapılabilir:

- Üst gelir grubu için 2009 yılında toplam gelir içinde ücret ve maaşların ağırlığı % 44'lere çıkarken beklediği gibi düşük gelirlilerde % 25'leri bulan yevmiyenin ağırlığı neredeyse sıfırlanmaktadır. Tarım dışı teşebbüs gelirlerinin payı açısından bakıldığında ise üst gelir grubunda tarım dışı teşebbüslerin ağırlığı artmaktadır yine aynı durumu düşük gelirliler için baktığımızda tam tersi bir durum söz konusudur. Bu grubun gayrimenkul ve menkullerden elde ettiği gelirlerin payı da düşük gelirlilere göre fazladır. Diğer taraftan bu grubun sosyal transferler ile bağı, (sosyal transferlere 2008 yılı itibariyle emekli ikramiyesi ve kıdem tazminatının dahil edilmesiyle) geçmiş yıla kıyasla artmıştır.
- 2010 yılında gelir türlerinin payında ne tür bir gelişme ortaya çıkmıştır? Maaş-ücretlerin payının % 43,8'den % 46,6'ya çıktığı, teşebbüs gelirlerinin payının ise % 22'den % 21'e düştüğü görülmektedir. Bu durum, küresel ekonomik krizin üst gelir grubunun teşebbüs gelirlerine darbe vurması ile açıklanabilir (Savaşan, 2011: 10). Gayrimenkul (% 7,1'den % 6,0'a) ve menkul kıymet gelirlerinin ise azaldığını (% 6,7'den % 5,6'ya) görmekteyiz.

1.4.3. Türkiye’de Sektörel Gelir Dağılımı

Tarım, sanayi ve hizmet sektörleri olarak ayrılan üretim sektörlerinin hangi oranda milli hasılaya katıldığını araştırmak için sektörlere göre gelir dağılımını incelemek gerekir. Bir ülkenin sektörel gelir dağılımı, o ülkenin gelişmişlik düzeyini göstermektedir. Çünkü gelişmiş ekonomilerde tarım sektörünün payı az iken, az gelişmiş ekonomilerde tarım sektörünün milli gelir içindeki payı yükselmektedir. Günümüzde az gelişmiş ekonomilerde tarım sektöründen hizmet sektörüne doğru bir geçiş çabası görülmektedir (Soğancılar, 2007: 90).

Türkiye’de olduğu gibi diğer gelişmekte olan ülkelerde de, sektörel gelir dağılımında *tarım* aleyhine bir dağılım söz konusudur. Tarım ürünleri fiyatlarının sanayi ve hizmet sektöründe üretilen mal ve hizmet fiyatlarına oranla daha düşük olması, tarım dışı sektörlerde çalışan işgücünün daha kalifiye olması, sanayi ve hizmet sektörünün daha yüksek ücret elde etmesi ve tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi ya da yevmiyeli olarak çalışanların düzenli ücret ya da maaş geliri elde edenler yanındaki dezavantajlı konumu bu durumun temel nedenlerindedir (Bolayır, 2007: 24).

Sektörel gelir dağılımını en etkin biçimde iyileştirmenin yolu, eğitim imkanlarını güçlendirmek suretiyle kırsaldaki fazla nüfusun vasıflarını arttırarak onları sanayi ve hizmetler sektörüne taşımaktır. Bu bağlamda, eğitim altyapısında halen önemli düzeyde yetersizliklerin olduğu bölgeler veya şehirlerimizin bu sorunlarının çözülmesi için, kamunun önemli düzeyde kaynak tahsis etmesi gerekmektedir. Tüm bunlar yapılırken; insanlara bilgi ve beceri kazandırmak için yapılan eğitim harcamalarının, uzun vadeli ancak geri dönüşümü yüksek bir yatırım olduğu unutulmamalıdır.

1.4.4. Türkiye’de Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlikler, geniş anlamda, bölgeler arasında tarım, sanayi, ticaret, hizmet, haberleşme, ulaştırma, sağlık, eğitim, demografik ve sosyal göstergeler bakımından farklılıkların olmasından kaynaklanmaktadır. Bütün bu farklılıkların ortaya çıkardığı sonuçlar bölgeler arasında gelir dağılımının da farklılaşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle gelir dağılımındaki dengesizliklerin tek

başına ele alınmaması, buna neden olan sosyo-ekonomik etmenlerin ortaya koyduğu dengesizliklerin de ortaya konulması ve sonuçlarının değerlendirilerek çözüm yollarının aranması gerekmektedir.

Türkiye’de bölgelerarası gelir eşitsizliğini ve gelişmişlik farkını azaltmak için; bir yandan yatırımların dağılımını değiştirmek, bir yandan da alt yapı yatırımlarını geliştirmek gerekmektedir. Bölgelerarası yatırım-üretim farkını azaltma konusunda; kişi başına geliri 1500 \$ veya daha az olan illerde gelir vergisi stopajı teşviki, sigorta primi işveren paylarında teşvik, bedelsiz yatırım yeri tahsisi ve enerji desteği gibi teşvik tedbirleri 2004 yılı başında yürürlüğe girmiştir (Bilen ve Yumuşak, 2006: 58). Bölgesel gelir farklılıkları, görelî yoksul bölgelerin zaman içinde bölge dışına göç vermesine ve daha az kaynak kullanmasına neden olmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde terör nedeniyle sağlanamayan güvenlik, ekonomik faaliyetleri olumsuz etkilemiş, hatta zaman zaman felce uğratmıştır.

Ülkemizde gelir dağılımı sorununu daha da derinleştiren ve çeşitli sosyal hatta siyasal problemlere neden olan diğeri bir sorun ise gelirin ülkemizdeki coğrafi dağılımda gözlenen eşitlikten oldukça uzak görünümüdür. Gelişmiş bölgeler ile az gelişmiş bölgeler arasındaki farkın artan düzeyleri, göç ve şehircilik problemlerine ve suç işlemeye eğilimli olma gibi çok çeşitli problemlere neden olduğu gözlenmektedir. Türkiye’de bölgesel gelir dağılımında doğu aleyhine (Doğu Anadolu bilhassa Güney Doğu Anadolu bölgesi) bir dağılım söz konusudur (Bolayır, 2007: 7). Şöyle ki TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Sonuçlarına göre 2010 yılı itibariyle İstanbul Bölgesi 13 382 TL ile ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri en yüksek olan bölge durumundadır. Bunu, 11 116 TL ortalama gelir ile Batı Anadolu Bölgesi izlemektedir. En düşük ortalamaya sahip bölge ise 5 144 TL ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi’dir.

TÜİK tarafından 2009 ve 2010 yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması sonuçlarına göre bölgesel olarak ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirin en fazla olduğu yer İstanbul bölgesidir ve yine aynı haber bülteninde ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirin en düşük olduğu bölge ise Güneydoğu Anadolu bölgesidir. İki bölge arasındaki ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelir de azımsanacak bir değer değildir (TÜİK, 2010: 2).

1.5. Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler

Bir ülkede meydana gelen gelir dağılımı bozukluklarının birçok sebebi vardır. Gelir dağılımı eşitsizliğine neden olan durumları mal ve hizmetlerin üretiminden tüketimine kadar birçok aşamada sıralamak mümkündür. Ülkenin içinde bulunduğu yapısal sorunlar (nüfus, işsizlik, enflasyon, kayıt dışılık vb.) ve üretilen bazı politikalar (vergi, sosyal güvenlik, tarı, fiyat ayarlaması, vb.) gelir dağılımı bozukluğunun başlıca nedenleri olarak sayılabilir. Bu gibi sebeplerden ilk sırayı alanlar şunlardır:

1.5.1. Emek Dağılımı

Bir ekonomide üretim faktörlerinin dağılımına bakıldığında bu faktörlerden emeğin yetişkin bireyler arasında eşit bir şekilde dağıldığı görülecektir. Ancak gerçekte durum böyle değildir. Toplum oluşturulan bireylerin sahip olduğu emek vasıf bakımından farklılıklar göstermektedir. Bu noktada emeğin vasfının dağılımındaki bu farklılıklardan dolayı bireyler arasında ücret farklılıkları doğmaktadır. Böylece; toplumda emeğin vasfının dağılımını eşitlemede kullanılan en etkili yöntemlerden eğitim ve sağlık hizmetleri ön plana çıkmaktadır (Ulusoy, 2006: 312).

Öte yandan emeğin hareketliliği de gelir dağılımını etkilemektedir. İşgücü; yatay olarak kırsal kesimlerden şehirlere ve yurt dışına göç ederek dağılımı etkilemektedir. Şehirlerde kamu hizmetlerinden daha fazla yararlanma, iş bulma ve yüksek gelir elde etme imkanları göz önüne alınmaktadır. Benzer durum, yurt dışı için de geçerlidir. Yurt dışı ve yurt içi ücret farklılığı, gelir dağılımını etkileyen bir başka faktördür. Bunun yanında işgücünün dikey hareketliliğinin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Karluk, 2002: 58).

Emeğin dağılımında özellikle eğitimin önemi büyüktür. Buna göre; eğitim faaliyetlerinin gerek sosyal politika, gerekse sosyal dışlanma açısından üç önemli etkisinden söz edilmektedir. Bunlardan birincisi, eğitim düzeylerinin artırılmasıyla emeğin yüksek bir vasıf düzeyine ulaşması, eğitim almış kişilerin hem iş bulma olanağını arttıracak hem de verimliliğin artmasına katkıda bulunacaktır. İkincisi; eğitimin geniş kitlelere yayılması gelir dağılımını olumlu yönde etkilemektedir. Böyle

bir durum orta sınıfın güçlenmesini sağlayacaktır. Üçüncüsü; eğitim, bazı grupların sosyal hayattan dışlanmasını engelleyecektir. Buna göre eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, gelirin eşit verilmemesinden daha önemli görülmektedir (Şenkal, 2005: 381).

Buna bağlı olarak devletin eğitime yönelik olarak kullanabileceği temelde üç politika aracından bahsedilmiştir. Bunlardan birincisi, eğitime başlama ile ilgili tüm engelleri ve sınırlamaları ortadan kaldırarak, herkese eşit şans tanımak, ikincisi; devletin, eğitim araç ve gereçleriyle ilgili olanakları arttırması, sonuncusu ise devletin doğrudan veya dolaylı olarak eğitim giderlerini üzerine alması şeklinde özetlenmiştir (UYSAL, 1999: 137).

İfade edilen bu politikalar gelir dağılımı adaletinin sağlanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Öte yandan devletin sağladığı eğitim olanaklarının düşük gelir gruplarına ücretsiz, yüksek gelir gruplarına belirli bir ücret karşılığında vermesi gelir dağılımı adaletinin sağlanmasında önemli olabilmektedir. Çünkü devlet; yüksek gelir gruplarından elde ettiği kaynaklarla, düşük gelir gruplarına eğitim olanakları sunmaktadır. Bu durum da eğitimde fırsat eşitliğinin bir yönünü oluşturmaktadır. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanamaması gelir dağılımı adaletsizliğini daha da arttıracaktır (Akdoğan, 1996: 450).

Öte yandan bireylerin eğitimi, yeteneği ve tecrübesi aynı olsa bile, aynı işlerde aynı miktarda çalışmak suretiyle elde edilecek gelirler aynı olmayabilir. Gelirlerin bu şartlarda farklılaşmasına sebep olacak etken şans olarak ifade edilmektedir. Örneğin; insanların sıhhatleri aynı değildir ve her zaman kazaya uğramak olasılığı vardır. İşverenler daha ucuz ücretle çalıştırmak arzusunda olabilir veya firmanın ekonomik durumu bozulabilir. Bazen genel iş konjonktürü, iş bulmakta zorluklar ortaya çıkarabilir. Bütün bu durumlar fonksiyonel gelir dağılımında farklılıklar ortaya çıkarmaktadır. Öte yandan işin riski, işin zevki, işi yapan kişinin sosyal prestiji, yaşı, para kazanma amacı da fonksiyonel gelir farklılıkları ortaya çıkarabilmektedir (Hatipoğlu, 1976: 149-150).

1.5.2. Servet Dağılımı

Gelir dağılımını etkileyen en önemli etkenlerden biri de servet dağılımıdır. Çünkü servet birikiminin tüketici birimler arasında gelir dağılımını adaletsizliğine yol açtığı ifade edilmektedir (Eker ve diğerleri, 1997: 276).

İnsanların gelir temin etmesinde, sahip oldukları serveti önemli bir katkı sağlamaktadır. Servet, ya insanların tasarruflarından ya da mirastan temin edilebilmektedir. İnsanların tasarruflarından temin ettikleri servet neticesinde sağlanan gelir, hiç şüphesiz servetin elde edeceği kar oranına bağlıdır. Buna bağlı olarak da ülkede genellikle kar oranı yüksek olursa, gelir dağılımındaki eşitsizliğinin artacağı öne sürülmektedir. Öte yandan; tasarruf kişilerin arzularına bağlı olduğu yönüyle, bu gelir dağılımını kişilerin arzularıyla açıklanabilir. Ancak gelirin farklı olması insanların tasarruf kabiliyetlerini farklılaştıracağı ve gelirin dağılımını adaletsizliğinin ortaya çıkacağı ileri sürülmektedir (Hatipoğlu, 1976: 151). Dolayısıyla miras yoluyla elde edilen gelirler, devlet tarafından vergilendirilmekle yeniden dağılım olgusu gündeme gelmektedir.

Servet sahibi bireyler, diğer bireylere nazaran daha kolay gelir elde etmektedirler. Aynı şekilde yüksek gelirli bireylerin servet biriktirmeleri, düşük gelirli bireylere nazaran daha kolay olmaktadır. Bu durum servet ile gelir düzeyi arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir (Ulusoy, 2006: 313).

Bunun yanında servet sahibi olmak, mevcut teknolojiden en iyi şekilde faydalanma olanağı sağlamaktadır. Teknoloji ise gelir dağılımını etkileyen bir diğer konudur. Özellikle teknolojik gelişmelerden faydalanan gruplar toplumda daha üst konuma yükselirken, yeniliklere kapalı gruplar mevcut gelişmelerden yoksun kalmaktadırlar. Teknolojik yeniliklere kapalı olan gruplar; yaşlılar, eğitim düzeyi düşük kişiler ve işsizler olarak ifade edilmiştir. Hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerde çalışanlar arasında gelir farkını arttıran teknoloji, yüksek vasıflı emeğe olan talebi arttırmakta ve önemli bir rekabet ortamı ortaya çıkarmaktadır (Şenkal, 2005: 388).

Servetin ve servetten elde edilen kazançların toplumun bütün sosyal tabakalara yayılması konusu, gelir dağılımı adaletinin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Öte yandan bir ekonomide yatırımların yapılması için servet sahibi grupların olması gereği unutulmamalıdır. Ancak, bu durumun makul bir düzeyde olması gerekmektedir. Sosyal gruplar arasında gözlenen aşırı ölçüde gelir farkı, anormal bir durum olarak değerlendirilmelidir.

1.5.3. Faktör Fiyatları

Gelir dağılımını etki eden bir diğer husus da faktör fiyatlarıdır. Faktör fiyatları, daha önce de açıkladığımız gibi ücret, faiz, rant ve kar olarak değerlendirilmelidir. Faktör fiyatlarından ücret konusunun önemli bir yeri vardır. Çünkü ücret, toplumu oluşturan büyük bir çoğunluğa sahip işgücü açısından önemli bir gelir kaynağı niteliğindedir.

Bir ekonomide servet ve emek dağılımının eşit olduğu kabul edilecek olursa; ücret faktörlerinin fiyatlarında meydana gelecek değişimler, gelir dağılımını fiyatı yükselen üretim faktörü lehine değiştirecektir. Aynı şekilde; bir üretim faktörünün fiyatı düşecek olursa, gelir dağılımı fiyatı düşen üretim faktörü aleyhine olmaktadır (Ulusoy, 2006: 313).

Öte yandan faktör fiyatlarının sıfır olduğu bir ekonomide servet birikimi, tek başına gelirin artmasını sağlayamaz. Yine aynı şekilde devletin faiz hadlerini durdurması, binaları kontrol altına alması, gelir dağılımını belirli bir kesim lehine değişmesini önlediği gibi, belirli sosyal tabakaların gelirlerini de reel olarak yükseltebilmektedir (Özbilen, 1998: 382-383).

BÖLÜM 2: TEORİK AÇIDAN YOKSULLUK OLGUSU VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK

Yoksulluğun tanımı ve ölçütleri zaman içerisinde çok değişikliğe uğramıştır. Yoksulluğun tespiti ve yoksullukla mücadele programlarının hazırlanması ve geliştirilmesi için tanım ve ölçüm tekniklerinin bilinmesi gerekmektedir. Toplumsal farklılıklar, yoksullara bakış açısı zaman içerisinde değişen neden ve sonuç ilişkilerine göre çok farklı tanımlar ve kavramlar ortaya olarak ortaya çıkmıştır. Yoksulluğun kapsamı ülkeden ülkeye, dönemden döneme, refah düzeyindeki gelişmelere bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Gerçekte, yoksulluk tanımlanması ve sınırlarının çizilmesi zor bir kavramdır. Yoksulluk düzeyi bakımından ülkeler arası ve aynı ülke içerisinde dönemler arası karşılaştırma yapılabilmesi ve politikalar üretilebilmesi, toplam nüfus içerisinde kimlerin yoksul olarak nitelendirileceğine karar verilmesini gerektirir. Bu nedenle yoksulluk sınırı, mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk gibi kavramlar da önemlidir. Bu kavramlardan sonra karşılaşılan diğer bir sorun da yoksulluk oranının nasıl belirleneceğidir. Kafa sayım oranı, yoksulluk açığı endeksi, Sen endeksi, Foster-Greer- Thorbecke endeksi bu oranın belirlenmesinde kullanılan farklı ölçütlerdir. Yoksulluğun temel nedenleri olarak; hızlı nüfus artışı, adaletsiz vergi sistemi, doğa koşulları ve iklim, kişiler arasındaki yetenek ve çalışma gayreti farklılıkları, enflasyon ve işsizlik gibi unsurları sıralamak mümkündür.

Küreselleşme olgusunun 80'li yıllarda ortaya çıkmasının ardından yoksulluk sorunu Birleşmiş Milletler Örgütüne dünyadaki en önemli sorunlardan biri olarak kabul edilmiş (United Nations General Assembly Report (6 September 1995)), ayrıca uluslararası toplantılarda ana gündem maddesi* oluşturmuştur (Şenses, 2003: 24-25).

Ülkemizde yoksulluk konusunda yapılan son resmi araştırma TÜİK'e aittir. Söz konusu çalışmaya göre, Türkiye'de yoksulluk oranı 2009 yılı itibariyle % 18,08'dir. 2008 yılında % 17,1 olan bu orandaki artış yoksulluğun giderilmesi yönünde halen somut

---

* 2001 yılında Davos'ta toplanan Dünya Ekonomik Forumu'nda olmak üzere, 1994 yılında Kahire'de toplanan Nüfus ve Gelişme Konferansı'nda nüfus sorununun çözümü ve 1995 yılında Pekin'de toplanan Birleşmiş Milletler 4. Kadın Konferansı'nda kadınların karşı karşıya kaldığı önemli sorunlar açısından ele alındı. Mart 1995'te Kopenhag'da Dünya Sosyal Gelişme Zirvesi yapılmıştır. Birleşmiş Milletler, 1996 yılını Yoksullukla Mücadele Yılı, 1997-2006 dönemini de Yoksullukla Mücadele On Yılı ilan etmiştir. 2000 yılında yapılan ve 147 ülkenin devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı Binyıl (Milenyum) Zirvesi'nde mutlak yoksulluk içinde yaşayan insan sayısının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi yönünde ilke kararı alınmıştır.

adımların atılmadığını göstermektedir. 2009 yılında 4 kişilik bir ailenin aylık açlık sınırı 287 YTL, aylık yoksulluk sınırı ise 825 TL'dir. Bu bağlamda; Türkiye'de 12 milyon 751 bin kişi yoksulluk, 339 bin kişi ise sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının altında yaşamaktadır (TÜİK, 2009: 1). Yoksulluk, yapısı gereği neredeyse tüm sosyal bilimlerin ilgi alanına girmektedir. Ülkemizde de öncelikli konular arasında yer alan yoksulluk sorununun hala istenilen seviyede olmadığı TÜİK verileriyle ortaya konulmuştur.

2.1. Yoksulluk Kavramı Ve Türleri

2.1.2. Yoksulluk Kavramı

Tarihsel süreçten günümüze kadar toplumların en önemli sorunları arasında yer alan yoksulluk kavramına ilişkin üzerinde görüş birliğine varılmış bir tanımlama bulunmamaktadır. Ancak yoksulluğu tanımlamak gerekirse insanın beslenme, barınma, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılamaya yetecek bir gelire sahip olmaması, normal kabul edilecek bir yaşam standardının altında bulunması olarak ifade edebiliriz.

Yoksulluk kavramı literatürde bir neden değil, sonuç olarak tartışılmaktadır ve "görelî" olmak zorundadır. Tüm bireyleri eşit koşullarda yoksul bir toplumda başka toplumlardan görelî olarak daha yoksul olan topluluklar olsa bile, o toplumun yoksulluğundan söz edilemez. Yoksulluk bireysel platformda içeriklendirilerek anlam kazanır. Bu bağlamda, antropolojik olarak yoksulluk, bir toplum ya da topluluğun üretmiş oldukları toplumsal değerlerin azlığı veya çokluğu ile değil, o değerlerin topluluğu oluşturan bireyler arasındaki eşitsiz dağılımı halinde söz konusu edilebilir. Bu nedenle yoksulluk kavramı gelir dağılımının eşitsizliği halinin sonucu olarak kabul edilmektedir (DPT, 2001: 103).

Yoksulluk, çok boyutludur ve bu nedenle farklı şekillerde tanımlanabilir. Lipton, özel tüketimdeki yetersizliklere odaklanmış ve yoksulluğu belirli bir düzeyin altında kişi başına özel tüketimin söz konusu olduğu durum olarak (tüketim yaklaşımı) tanımlamıştır. Drewnowski, yoksulluğu kişilerin ve hanehalkının kendileri için uygun görecekları bir tatmin düzeyini sağlamaya yetecek bir gelire sahip olmamaları (sübjektif yoksulluk) ya da asgari yaşam standardının gerektirdiği temel gereksinimlerin

karşılanabilmesi için yeterli miktarda gelirin elde edilememesi olarak (gelir yoksulluğu) tanımlamaktadır(Aktan, 2002: 40-41). Dixon ve Macarow'a göre yoksulluk, toplumlara ahlaki ve politik olarak meydan okuyan sürekli bir problemdir ve hayatta kalabilmek için gerekli olan şeylerin eksikliğini gösterir. Kısacası; yoksul bir birey, normal şartlarda uygun bir şekilde giyinme ve beslenme olanağına sahip değildir ve bunun sonucunda ölüm riskiyle karşı karşıyadır (Coşkun, 2005: 183).

Yoksulluk kavramının uluslararası platformlarda özgün ve evrensel bir sorun olarak tartışılmasında, Dünya Bankası'nca hazırlanan 1990 yılı Dünya Kalkınma Raporu'nun ana temasını yoksulluğun oluşturması, bir dönüm noktasıdır (DPT, 2001: 103). Dünya Bankası'na göre yoksulluk, asgari yaşam standardına erişememedir; açlık, barınacak yerin olmaması, yeterli sağlık hizmetinin alınamaması, eğitim hizmetinden yararlanamama, iş sahibi olmama, gelecek için korku ve endişe duyma, temiz su kaynaklarına ulaşamama, temsil edilmeme ve özgürlükten yoksun olma ile ilişkilidir (Coşkun, 2005: 182). Yoksulluğun zaman içinde ve mekândan mekâna değişen birçok yüzü ve tanımı vardır. Ancak nasıl tanımlanırsa tanımlansın, yoksulluk insanların kaçmak istediği bir durumdur.

Asgari gıda ihtiyacı ile konut, sağlık ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli araç ve imkânların olmaması sonucu ortaya çıkan bir fiziki mahrumiyet hali olarak nitelenebilecek yoksulluk; istihdam imkânlarının olmaması ve değişik türlerde ayrımcılığın yapılması durumunda artar. Yoksulluk, karar alma mekanizmasından dışlanma ve siyasi sürece, iş hayatına ve kültürel faaliyetlere katılımın kısıtlı olması durumunda ise daimi bir hal alır (Aktan, 2002: 41).

Kamusal mal ve hizmetlerin yeterli bir şekilde sunulmaması, örneğin yeterli bir altyapı ve iletişim şebekesinin olmaması, yoksulların ortak tüketime konu olan mal ve hizmetlerden yararlanmalarını engeller. Coğrafi açıdan izole olma ve ulaşım imkânlarının yetersiz olması ise yoksulların piyasalara erişimini ve katılımını engellerken ekonomik fırsatlardan yararlanmalarına da mani olur. Sonuç olarak yoksullar, gelir ve tüketim kaybıyla karşı karşıya kalırlar.

2.1.3. Yoksulluk Türleri

2.1.3.1. Mutlak Yoksulluk – Göreli Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, hanehalkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumudur. Başka bir deyişle mutlak yoksulluk, İnsanın yaşayabilmesi için gerekli temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olma halidir. Burada önemsenmesi gereken iki faktör vardır: Asgari tüketim miktarı ve bu miktarı gerçekleştirmeye yarayacak olan asgari ürün fiyatı. Bu iki faktör belirlenerek yoksulluk sınırı çizilir. Asgari tüketimi sağlayacak ürün maliyeti, hane halkının hayatta kalabilmesine imkan tanıyan bir parasal değer olarak önemlidir ve bu sebeple de yoksulluk sınırını oluşturmaktadır. Belirlenen sınırın altında yaşamak söz konusu olamayacaktır (Şenses, 2003: 62-63).

Mutlak yoksulluk tanımından yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan asgari besin bileşenlerini veya kaloriyi esas alması ona mutlaklık niteliği kazandırdığı anlaşılmaktadır (DPT, 2001: 104). Mutlak yoksul oranı ise, bu asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır.

Mutlak yoksulluğu hesaplarken, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçlarını belirlemek gerekir. Belirlenen bu değer üzerinden yoksulluk çizgisi hesaplanır. Yoksulluk çizgisi hesaplanırken iki farklı yöntem kullanılır. İlk yöntem sadece minimum gıda harcaması maliyetini esas alır. Bunun için bir kişinin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan minimum kalori ihtiyacı hesaplanır ve bu ihtiyacı karşılayacak gıda harcaması maliyeti çıkarılır. İkinci yöntem ise sadece bireyin minimum gıda harcamasını değil, bunun yanı sıra diğer temel ihtiyaçlarını (giyinme, barınma, ısınma vb.) da dikkate alır. Dolayısıyla ilk yönteme göre daha yüksek bir yoksulluk çizgisi tanımlar. Mutlak yoksulluğu, temel ihtiyaçların maliyetleri üzerinden hesaplama yaklaşımını ilk ortaya atan Seeborn Rowntree olmuştur (TÜSİAD, 2000: 97). Rowntree 1899 yılında İngiliz şehri York için yaptığı yoksulluk analizinde; gıda, giyim, ısınma ve barınma gibi temel ihtiyaçları satın alabilecek bir gelir düzeyi belirlemeye çalışmış ve bu düzeyin altında kalanları yoksul olarak kabul etmiştir (Coşkun, 2005: 184).

Bu tarihten günümüze, ülkelerin mutlak yoksulluk çizgilerini belirlemek için çok sayıda araştırma yapılmıştır. Dünya Bankası'nın 1990'daki çalışmasına göre, günlük geliri 2400 k/cal besini almaya yetmeyen insanlar “mutlak yoksul” olarak tanımlanmıştır. Ortalama bir hesaplama yöntemi ile mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1 \$ kabul edilirken, Latin Amerika ve Karaibler için 2 \$, Türkiye'nin de dâhil edildiği Doğu Avrupa ülkeleri için 4 \$, gelişmiş sanayi ülkeleri için 14.40 \$ olarak belirlenmiştir (DPT, 2001: 104).

Mutlak yoksulluk çizgisinin belirlenmesinde mal ve hizmetlerin asgari miktarlarının yanı sıra fiyatları da önemlidir. Bu durum aynı ülke içinde kent ve kırsal için farklı bölgeler için farklı yoksulluk çizgilerinin oluşturulmasına yol açmıştır. Yoksulluk çizgileri bir kere oluşturulunca, sonrasında reel anlamda sabit tutularak yoksulluk oranları belirlenir. Mesela; ABD'de geçerli yoksulluk çizgisi, Orshansky'nin 1961'de oluşturduğu yoksulluk çizgisinin yaşam standartlarındaki artışa göre güncellenmiş halidir (TÜSİAD, 2000: 97).

Mutlak yoksulluk çizgisi yaklaşımına dair eleştirilerden yola çıkarak görelî yoksulluk tanımı geliştirilmiştir. “Görelî yoksulluk, toplumun ortalama refah düzeyinin altında olma durumunu tanımlar” (TÜSİAD, 2000: 98).

Görelî yoksulluk, bir ferdin ya da hanehalkının, içinde bulunduğu sosyal grubun ya da yerleşim biriminin içindeki diğerlerine göre yoksulluğunu incelediği gibi, bu sosyal grubun ya da yerleşim biriminin diğer grup ve birimlerle karşılaştırılmasını konu edinmektedir. Görelî yoksulluk sınırı kavramı, aynı toplumda yaşayan farklı sınıf ve kategoriler arasında ve aynı zamanda farklı toplumlar arasında bir karşılaştırma yapma olanağı sağlar. Bir diğer ifadeyle görelî yoksulluk, maddi kaynakların, toplumda gelenek haline gelmiş veya en azından özendirilen ve onaylanan normal etkinliklere katılımın ve konfora ve yaşam koşullarına sahip olmanın olanaksız veya son derece kısıtlı hale getirecek kadar yetersiz kalması olarak tanımlanabilir. Toplam geliri yoksulluk çizgisinin altında olan birey ya da hanehalkı, görelî yoksulluk tanımına göre yoksul olarak kabul edilir.

Diğer bir ifadeyle temel ihtiyaçlarını kısmen karşılamakla birlikte, eğitim, sağlık, altyapı, sosyo-kültürel katılım ve mesken kalitesi açısından yeterli bir durum göstermeyen, sosyal-refah yönünden gelişmiş toplumlarda vazgeçilmesi zor olan ve

hayatın kalitesini artıran veya hayatı kolaylaştıran bazı nesnel ev eşyalarını (buzdolabı, çamaşır makinesi, televizyon, telefon, bilgisayar vb.) temin edemeyen insanlar ve aileler ikinci derecede, yani görece yoksullar kategorisini oluşturmaktadır (Seyyar, 2002: 171).

Mutlak yoksulluk çizgisinin belirlenmesinde referans noktası, hanehalkı veya bireyin asgari refah düzeyiyken; görelî yoksulluk çizgisinin belirlenmesinde referans noktası, ortalama refah düzeyidir. Refah ölçütü olarak tüketim düzeyi veya gelir düzeyi seçilebilir. Ancak gelişmiş ülkelerde yoksullukla ilgili çoğu araştırmada, yoksulluğun belirlenmesinde tüketim yerine toplam gelir esas alınır. Toplam geliri belli bir miktarın (yoksulluk çizgisi) altında olan hanehalkı veya birey, yoksul olarak tanımlanır. Görelî yoksulluk kavramında, yoksulluk çizgisini belirleme aşamasında yapılan, ortalama gelir düzeyinin belli bir yüzdesini, standart %50'sini almaktır. Yoksulluk araştırmalarında, genellikle aritmetik ortalama yerine medyan (ortanca), yani gelirler en küçükten en büyüğe sıraya dizildiğinde tam ortadaki gelirin değeri tercih edilir (TÜSİAD, 2000: 97-98).

2.1.3.2. Objektif (Nesnel) Yoksulluk – Subjektif (Öznel) Yoksulluk

Objektif yaklaşım (refah yaklaşımı) yoksulluğu neyin meydana getirdiği ve kişileri yoksulluktan kurtarmak için nelerin gerektiği konusunda önceden belirlenen (normatif) değerlendirmeleri içerirken, subjektif yaklaşım yoksulluğun tanımlanmasında kişilerin tercihlerine (fayda yaklaşımı) önem verir (Aktan, 2002: 43).

Objektif yoksulluk, mutlak/görelî olarak belli standartlardan geri kalmaktır. Subjektif yoksulluk ise bireyin veya hane halkının bu geri kalmadan muzdarip olduğunu düşünmesidir (Üstün, 2007: 6). Yoksulluğun tanımlanmasında objektif yaklaşım yoksulluğu neyin meydana getirdiği ve kişileri yoksulluktan kurtarmak için nelerin gerektiği konusunda önceden belirlenen normatif değerlendirmeleri içermektedir.

Subjektif yaklaşım ise yoksulluğun tanımlanmasında kişilerin değerlendirmelerine önem vermektedir. Subjektif tanımlamanın dayandığı fayda yaklaşımında faydanın hesaplanmasında güçlükler bulunmaktadır. Bu nedenle geleneksel olarak objektif yaklaşımı benimseme eğilimi yaygındır. Bu eğilimi benimseyenlere göre bireyler her zaman kendileri için neyin en iyi olduğunu değerlendirme yeteneğine sahip değildir.

Dünya Bankası'nın dünya çapında yaptığı ankette yoksulların yoksulluğu tanımlaması yer almaktadır. Dünyanın çeşitli ülkelerindeki yoksullar yoksulluğu yetersiz gıda ve barınma, düşük nakit gelir, zayıf sağlık durumu ve yetersiz giyim olarak tanımlamaktadır. Yoksulluğu tanımlarken insanlar umutsuzluk hissini, güçsüzlüğü, aşağılanmayı ve marjinalleşmeyi de eklemektedir. Bu çalışmada yoksulların subjektif tanımlamalarından çıkan bulgular şunlardır (Üstün, 2007: 7) :

- 1- Yoksulluğu çok boyutlu yapan birçok etmen vardır.
- 2- Maddi refah için gerekenlerin eksikliği (gıda, barınma, toprak...) ve fiziksel yoksunluk ve açlığa sebep olan birçok kaynağın eksikliği olarak tanımlanmaktadır.
- 3- Yoksullar seslerini duyuramama, güçsüzlük ve sömürülmeye sebep olan bağımsızlıktan yoksun olduklarının farkında değiller. Yoksulların yoksullukları hem özel hem kamu kuruluşları tarafından kaba, aşağılayıcı ve insanlık dışı davranışlara maruz kalmalarına yol açmaktadır. Sosyal hayata katılma konusundaki yetersizlikleri sosyal bağlarının kopmasına neden olmaktadır.
- 4- Temel altyapının eksikliği (yol, ulaşım ve su) ciddi sorun oluşturmaktadır.
- 5- Hastalık genellikle ürkütücüdür. Çünkü koruyucu sağlık hizmeti çok yetersiz, mevcut koruyucu sağlık hizmeti maliyetleri çok yüksektir.
- 6- Yoksullar gelir yerine aktiflerine odaklanmaktadır. Fiziksel, beşeri, sosyal ve çevresel aktiflerinin eksikliğini, kırılabilirlikleri ve risklere açık olmaları ile ilişkilendirmektedirler.

2.1.3.3. Tüketim Harcamasına Göre Yoksulluk

Mutlak yoksulluk kavramında sadece gıda unsuru, görelî yoksulluk kavramında kişi başına ortalama gelir veya alt nüfus grubunun gelir payı göz önüne alınmaktadır, tüketime göre belirlenecek yoksulluk sınırında ise kişinin bütün tüketim unsurlarına yaptığı harcamalar göz önüne alınmaktadır. Bu son yoksulluk sınırında diğeri iki yaklaşımda bulunmayan öge, kişinin bütün giderleridir. Bu giderler gıda, giyim, ev eşyası, hane ve hanehalkıyla ilgili bakım ve hizmetler, sağlık, kişisel bakım, ulaştırma, haberleşme, kültür, eğitim, konut vb. alanlardaki giderlerdir (Dansuk, 1997: 41-42). Dolayısıyla tüketim harcamalarına göre yoksulluğun kapsadığı alan daha geniş olması sebebiyle daha gerçekçi bir durum ortaya koyması muhtemeldir.

Mutlak yoksulluğu yoksulluk oranı olarak kullanmanın eksikliği, bu oranın sadece gıdayı dikkate alıyor olmasıdır. Görelî yoksulluğu kullanmanın eksikliği ise salt kişi başına ortalama geliri esas alması, dolayısıyla kişilerin yaşam standardı hakkında yeterli bilgi vermemesidir. Mutlak yoksulluğu kullanmanın yararı, toplumdaki gıda harcamasına göre en düşük yaşam standardını ortaya çıkarmasıdır. Görelî yoksulluğu kullanmanın yararı, gelir dağılımı eşitsizliğini en açık şekilde veriyor olmasıdır. Tüketim harcamaları temel alınarak yapılan hesaplamada ise tüm tüketim kalıbı hesaba katılarak, hem mutlak hem de görelî yoksulluğun boyutları belirlenebilmektedir. Çünkü toplumun ortalama tüketim seviyesinin altında kalanlar, en avantajsız kesimlerdir.

2.1.3.4. Gelir Yoksulluğu – İnsani Yoksulluk

Hanehalkının (varlığını devam ettirmesini sağlayacak olan) asgari temel ihtiyaçlarının karşılanması için yeterli gelirin kazanılamaması gelir yoksulluğu olarak tanımlanır (Seyyar, 2003: 42). Gelir yoksulluğu bireylerin yaşamlarını idame ettirebilmeleri için gerekli olan asgari gelir düzeyinin altında olma durumudur. Bu anlamda, gelir yoksulluğu, satın alma gücünden yoksun olma, başka bir ifadeyle “parasızlık” anlamına gelmektedir.

İfade edilen ‘yeterli gelir’ ibaresi, yoksulluk sınırını belirlemek için gerekli olan kriterdir. Ancak her ülkenin yeterli gelir’den anladığı şey kendi şartlarına göre değişmektedir. Dünyanın her yerinde kabul görebilecek türden böyle bir kriterin varlığına gerek duyulmamasının sebebi de budur. Her ülkenin yoksulluk analizlerinde, kendi şartlarına göre bir kriter belirlemesi daha uygun görülmektedir. Zira “... Yoksullar yalnızca gelir ve kaynaklardan mahrum kalmazlar; bunun yanı sıra fırsatlardan da yoksun kalırlar. İmkanlarının az olması ve sosyal dışlanma nedeniyle iş bulmaları ve piyasalara erişmeleri zordur” (Aktan ve Vural, 2002: 4).

Yoksullar yalnızca gelir ve kaynaklardan değil fırsatlardan da yoksundur. Sosyal dışlanma ve imkan eksikliği nedeniyle iş bulma ve piyasaya ulaşmaları güçtür. Bunun yanında eğitim eksikliği yoksulların iş bulma ve yaşama kalitelerini artıracak bilgiye erişim kabiliyetlerini olumsuz etkilemektedir. Yetersiz beslenme ve sağlık hizmetlerine erişememe akli ve fiziki sağlıklarını koruma olanaklarını azaltmaktadır. Bütün bu unsurlar dikkate alınarak 1997’de Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme – UNDP) tarafından yayınlanan İnsani Gelişme

Raporu'nda "insani yoksulluk" kavramı geliştirilmiştir. İnsani yoksulluk kavramı, insani gelişme ve insanca yaşam için parasal olanakların yanı sıra temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için iktisadi, sosyal ve kültürel bazı olanaklara sahip olmanın da gerekli olduğu fikrine dayanmaktadır. Geliştirilen bu yeni kavram üç kriterden yola çıkarak hesaplanmaktadır (Uçar, 2001: 12-13).

a) Yaşam Süresi: Uzun bir yaşamdan yoksun olma, insani yoksulluğun ilk göstergesi olarak kabul edilmektedir. UNDP hesaplamalarında 40 yaş temel almakta ve bu yaşın altındaki yaşam süresini insani yoksulluk olarak değerlendirmektedir.

b) Eğitim: Eğitim imkânlarından yoksun olma, insani yoksulluğun II. göstergesini oluşturmaktadır. Hesaplamalarda kullanılan yetişkinler arasındaki okuma-yazma bilmeme oranı, insani yoksulluğun bir diğer kriteridir.

c) Ekonomik ve Sosyal İmkanlar: Kişilerin ekonomik ve sosyal imkânlardan yoksun olması, insani yoksulluğun bir diğer göstergesidir. UNDP aşağıda belirtilen başlıca üç veriden yararlanarak bu imkanlara sahip olma düzeyini belirlemektedir:

- Sağlıklı içme suyuna sahip olmayan nüfus yüzdesi,
- Temel sağlık imkânlarından yoksun olan nüfus yüzdesi ve
- 5 yaşın altında olan ve yeterli beslenemeyen nüfus yüzdesi.

UNDP, yukarıda belirtilen üç kriterin (yaşam süresi, eğitim, ekonomik ve sosyal imkânlar) ortalamasını alarak bir endeks değeri elde etmektedir. İnsani Yoksulluk Endeksi (The Human Poverty Index-HPI) denen bu endeks; yaşam süresinin kısalığı, temel eğitim hizmetlerinden mahrumiyet, kamusal ve özel kaynaklara erişememe gibi insani gelişim açısından ortaya çıkan mahrumiyetleri, yoksulluğun boyutlarını ve insani gelişim dışında kalmış insanların oranını ölçmektedir (Aktan, 2002: 45). İnsani Yoksulluk Endeksi, iki farklı ülke grubu için hazırlanmaktadır: Kalkınmakta olan ülkeler için HPI-1, zengin veya gelişmiş ülkeler içinse HPI-2 değerleri söz konusudur. HPI değeri 100'e yaklaştıkça yoksulluk artmakta, sıfıra yaklaştıkça yoksulluk azalmaktadır (Kutlar ve Doğanoğlu, 2007: 75-76). Ülkeler bu endekse göre değerlendirilerek, yoksullukla mücadele stratejileri önerilmektedir.

2.1.3.5. Kırsal Yoksulluk – Kentsel Yoksulluk

‘Kent’ ve ‘kır’ olarak tanımlanan yerleşim birimlerinin aralarındaki (çeşitli kriterlerden yola çıkarak belirlenmiş) farklılıklar, yaşadıkları yoksulluğun şeklini de birbirlerinden farklılaştırmaktadır. Dolayısıyla yoksulluğu *kırsal yoksulluk* ve *kentsel yoksulluk* olarak da sınıflandırılabiliriz.

Yoksulluğun boyutları ve yoksulların temel nitelikleri açısından yaşanan yerlere (kentsel-kırsal alanlar) göre büyük bir farklılık söz konusu değildir. Kentsel ve kırsal alanlar çeşitli kriterlere (nüfus büyüklüğü, konut yoğunluğu, konut türü, sunulan kamu hizmetlerinin düzeyi, tarım dışı işlerle uğraşanların nüfus içindeki payı) göre tanımlanmakta ve gelir düzeyi, tüketim düzeyi ve diğer sosyal göstergelerin dikkate alındığı ekonomik yaklaşıma ya da bu göstergelerin yanı sıra maddi olmayan mahrumiyetler ile sosyal farklılıkları da kapsayan göstergeleri içeren antropolojik yaklaşıma göre yoksul kişiler belirlenmektedir. Genel olarak, kırsal yoksullar bağımsızlık, güvenlik, öz saygı, kimlik, sosyal ilişkilerin samimiyeti ve yakınlığı, karar alma özgürlüğü, hukuki ve siyasi haklar gibi yoksulluğun daha çok niteliksel boyutuna önem verirlerken kentsel yoksullar, yetersiz gelir, yetersiz tüketim düzeyi gibi niceliksel boyutu önemsemektedirler.

Kırsal kesimdeki yoksullar ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılık, balıkçılık, ormancılık ve küçük ölçekli sanayi ve hizmetler sektöründe çalışırlar. Gelişmekte olan ülkelerde kırsal yoksulluk, tarım sektörünün hızla çözülerek gizli işsizliğin açık işsizliğe dönüşmesi olgusuna dayanır. Bu ülkelerde kırsal yoksullar homojen bir grup olmamakla birlikte, kabaca iki ana gruba ayrılabilirler: ziraat ile uğraşan yoksullar (kendi toprağını işleyen küçük toprak sahipleri ve topraklarını kiralayan toprak sahipleri) ve ziraat ile uğraşmayan yoksullar (işçiler-ırgatlar, köy zanaatkarları ve çobanlar). Kırsal yoksulluğun temel kaynağı topraksız ve kalifiye olmayan işçilerdir. Nüfus arttıkça ve şehirleşme süreci hızlandıkça bu kesimin sayısı hızla artmaktadır.

Ülkelerin çoğunda yoksulluk daha çok kırsal alanlarda görülen bir sorundur ve kişisel tüketim ile yeterli düzeyde eğitim, sağlık, temiz su, konut, ulaşım ve iletişim hizmetlerine erişim konusundaki eksiklikler kırsal yoksulluğu nitelemektedir. Kırsal yoksulluk, nüfus artışı ve kentlere göçü körüklemektedir. Kentsel yoksulluk ise çoğu kez kırsal yoksulluğu azaltma stratejilerinin bir sonucudur. Piyasada sapsmalara, tarım

kesiminin ve kırsal alandaki beşeri ve fiziki altyapının ihmal edilmesine yol açan kamu politikaları; hem kırsal hem de kentsel yoksulluğun ortaya çıkmasına neden olan faktörlerin basında yer alır. Kırsal alanlardaki azgelişmişlik, sanayi sektörünün kullanacağı yiyecek ve hammaddelerin maliyetini artırır ve bu alanlarda alım gücünün düşük olması nedeniyle sanayi sektörü piyasasının ölçeğini küçültür. Bu da kentsel alanlardaki ekonomik büyümenin sürekli olmasını engeller. Kırsal ve kentsel alanlardaki ücret farklılıkları, kırsal kesimdeki ücret düzeyini etkiler ve tarım dışı sektörlerdeki büyümeden kırsal yoksulların elde edeceği faydayı azaltır. Kırsal kesimde sürdürülebilir bir büyüme olmadan, kentsel alanların ve sanayi sektörünün hızla büyümesi her iki alan arasındaki eşitsizlikleri daha da artırır ve yoksullarının durumlarını daha da kötüleştirir (Aktan, 2002: 47-49).

2.2. Yoksulluğun Ölçülmesi

Yoksulluğun ölçülmesi çok boyutlu ve karmaşık bir olgu olması sebebiyle öncelikle teorik ve kavramsal çerçeve iyi kurulmalı daha sonra da gerekli bilgilerin geçerli ve uygulanabilir tekniklerle toplanmasına dikkat edilmelidir. Yoksulluğun büyüklüğünü ve doğasını tam olarak kavrayabilmek için yoksulluğu tanımlayan farklı koşulları yansıtan göstergeleri kullanmak suretiyle bütün tezahürlerinin niceleyici olarak ölçülmesi ve açığa çıkarılması gereklidir. Yoksulluğun ölçülmesinde atılacak ilk adım kimlerin yoksul olarak kabul edileceğidir. Bunun için öncelikle güvenilir varsayımlara dayanarak yoksullar tanımlanmalı bunu yapabilmek içinde yoksulluk sınırı (asgari sınır vb.) belirlenmelidir. Yoksullarla ilgili olarak gelirlerinin kaynakları, hane halkı büyüklüğü, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma durumları ve sosyal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıkları gibi yoksullarla ilgili bilgiler de toplanmalı ölçümde kullanılmalıdır (Dağdemir, 2002: 3).

Yoksulluk üzerindeki çalışmalarda esas nokta yoksulluğun sınırının (asgari sınır, yoksulluk çizgisi vb.) oluşturulmasıdır. Yoksulluk sınırı bireyin minimum alım güçleriyle de ifade edilebilmektedir. Yoksulluk sınırının tespit edilmesiyle bir toplumdaki yoksul olanlarla olmayanları birbirinden ayırmak, yoksulluk sınırının altında kalan yoksullar arasında bir gelir eşitsizliği olup olmadığını tespit etmek mümkün olabilmektedir (Erdoğan, 2002: 3-4). Yoksulluk çizgi altında yer alan

gruplardan bir kısmı yoksulluk sınırına yakın bir yerde yoğunlaşma gösterirken, bir başka grup ise çok daha aşağılarda yoğunlaşma gösterebilmektedir.

Yoksullar yoksulluk sınırı gelirin'e göre konumlarını ve kendi içlerindeki eşitsizlik düzeyini ölçmek için çeşitli ölçüler geliştirilmiştir. Bu ölçüler ile çeşitli ülkelerin yoksulluk düzeylerini karşılaştırmak ve bir ülke içinde yoksulluğun zaman içindeki gelişimini izlemek mümkündür. Hatta bazı ülkelerde bu ölçütlerle oluşturulan yoksulluk sınırı, kamu kesimi tarafından yapılacak transfer giderleri için bir referans noktası olarak kullanılmaktadır. Buna göre; yoksulluk sınırı altında bir gelire sahip olanlar, belirli transferlerden yararlanma hakkına da sahip olurlar. Bu durumda yoksulluk sınırının tespit edilmesinin mali etkisi önem kazanmaktadır, zira bu sınır ne kadar yüksek tespit edilirse artan kamu transfer giderlerini karşılamak için o ölçüde yüksek bir kaynağa ihtiyaç duyulacaktır (Aktan: 2002, 56-57).

Yoksulluk sınırı, asgari ücretin belirlenmesinde kullanılır. Asgari ücret, minimum düzeyde yasayabilmek ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gereken en az ücrettir. Türkiye İstatistik Kurumu, 6 Ocak 2011 tarihinde 3 sayılı haber bülteniyle 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları'nı yayınlamıştır. Söz konusu çalışmaya göre; 2009 yılında, 4 kişilik bir ailenin aylık yoksulluk sınırı 825 TL'dir. 31 Aralık 2010 tarihli ve 27802 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan tebliğle, asgari ücret 16 yaşından büyükler için, 2011 yılı ilk altı ay (Ocak- Haziran 2011) için net 629,96 TL, ikinci altı ay (Temmuz- Aralık 2011) için ise net 655,57 TL olarak açıklanmıştır. Görüldüğü üzere; açıklanan asgari ücret, TÜİK tarafından tespit edilen yoksulluk sınırının çok aşağısında kalmaktadır. Bu durumda, sadece asgari ücretle geçinen 4 kişilik bir aile, Türkiye standartlarına göre *yoksuldur*.

Yoksulluk sınırının belirlenmesinde farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bu yaklaşımlar; Alınması gerekli asgari kalori miktarı yaklaşımı, Temel ihtiyaçlar yaklaşımı ve İnsani gelişme endeksi olarak tanımlanmaktadır.

2.2.1. Alınması Gerekli Asgari Kalori Miktarı Yaklaşımı

Besin gereksinimine dayalı yoksulluk sınırında, tüm nüfus için önerilen kişi başına ortalama kalori alımının altında olan hanhalkları yoksul (fakir) olarak adlandırılmaktadır.

Bu yaklaşım, tüm nüfus için aynı kalori normlarının kullanılması sebebiyle gerçeklikten uzaktır. Çünkü aynı hanehalkı içerisinde bile kişiden kişiye kalori normları farklılaşabilmektedir. Diğer yönden ise bu yaklaşım, önceden belirlenen kalori ihtiyacını karşılamaya yetecek düzeydeki gıda-enerji alımı için gerekli olan toplam tüketim ya da gelir seviyesini tahmin edebilir ancak, bu metodun refahın tespitinde bir kriter olarak görev yapıp nüfusun farklı alt-grupları boyunca karşılaştırmalar yapılmasına imkân verme yeteneği sınırlıdır, çeşitli sorunları vardır. Gıda-enerji alımları ile toplam tüketim harcamaları arasındaki ilişki; zevk ve tercihlerin, faaliyet düzeylerinin, göreceli fiyatların farklı olması ve kamu tarafından üretilen mallar nedeniyle değişkenlik gösterir. Örneğin, fiyatların kırsal ve kentsel alanlardaki farklı ulaşım maliyetlerinden kaynaklanan nedenlerle farklılıklar göstermesi halinde değişik yoksulluk sınırlarının kullanılması gerekebilir (Bolayır, 2007: 46). Kentsel alanlarda bazı mallar gıdaya göre daha düşük bir fiyata sahip olabilir ya da gıda dışı bazı mallara erişim daha kolay olabilir. Bu durumda, kentlerde gıda-enerji alımları belirli bir harcama düzeyi veri olarak alındığında daha düşük çıkabilir ancak bu, kentlerde yaşayan hanehalkının ilgili harcama düzeyi dikkate alındığında daha yoksul oldukları anlamına gelmez. Öte yandan, kentsel alanlardaki bazı meslekleri icra ederken kırsal kesimdekilere nazaran vücut ağırlığını muhafaza etmek için daha az kaloriye ihtiyaç duyulabilir. Bu nedenle, belirli bir harcama düzeyi dikkat alındığı vakit kentlerde yaşayan işçilerin gıda alımları daha düşük olsa da, bu durum yoksulluk belirtisi olarak görülemez (Aktan, 2002: 63-64).

Yaş, cinsiyet ve meslek değişkenleri de alınması gerekli kalori miktarını doğrudan etkilemektedir. Farklı yaş ve cinsiyet gruplarındaki kalori ihtiyacının ulusal ağırlıklı (bu yaş ve cinsiyet gruplarındaki nüfus oranları) ortalaması alınarak, kişi başına kalori ihtiyacı belirlenir. Böylece bireyin dengeli beslenmesinin günlük maliyeti çıkarılır.

2.2.2. Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı

Araştırmalarda en çok kullanılan kriterlerden biri de tüketim harcamalarıdır. Tüketim harcamalarının tercih edilmesinin en önemli sebebi gerek gelire oranla daha az dalgalanması gerekse insani ihtiyaçların esas olarak mal ve hizmetlerin tüketimiyle ilişkisi göz önüne alınmasından kaynaklıdır. Bu yaklaşımda, insanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için asgari düzeyde gıdaya, giyime, barınmaya, eğitime ve sağlık

hizmetlerine yapmaları gereken harcama dikkate alınmaktadır. Bu temel maddelerin hanehalkı başına düşen minimum harcama değerinin yoksulluk sınırı olarak tanımlandığı çalışmalarda, aynı mal ve hizmet yerleşim yerinden dolayı farklı fiyata sahip olduğu, dolayısı ile satın alıcının ekonomik durumunda yerleşim yerinden yerleşim yerine farklılık gösterebileceği de vurgulanmaktadır.

Bu yaklaşımı fert başına ölçüm ve OECD ölçeği çerçevesinde incelenebilir. Bu sebeptendir ki yoksulluk sınırını belirleme de alınması gerekli asgari kalori yaklaşımından daha gerçeğe yakındır.

Alınması gerekli asgari kalori yaklaşımı besin gereksinimine dayalı yoksulluk sınırında tüm nüfus için önerilen kişi başına ortalama kalori alımının altında olan hanehalkları fakir olarak adlandırılmaktadır. Bu yöntemde, gıda sepetinin maliyeti hesaplanır. Hane toplam tüketimi gerçek hane büyüklüğüne bölünür ve gıda sepetinin maliyeti bu değerden büyükse hane çok yoksul olarak kabul edilir. Bu yöntemin sakıncası, tüm nüfus için aynı kalori normlarının kullanılmasıdır. Oysa aynı hanehalkı içerisinde bile kişiden kişiye kalori normları değişebildiğini yukarıda ifade etmiştik.

Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı ise gıda sepetinin maliyetine ek olarak gıda dışı harcamaların payı hesaplanarak yoksulluk sınırına eklenir ve yeni bir yoksulluk sınırı belirlendikten sonra hane toplam tüketimi gerçek hane büyüklüğüne bölünür. Eğer yoksulluk sınırı değeri bu değerden büyükse hane yoksul olarak kabul edilir. Bu durum o hanede karşılanamayan temel ihtiyaçlar olduğunu göstermektedir. Karşılanmayan temel ihtiyaçlar ise şu şekilde tanımlanmaktadır (Bolayır, 2007: 53):

- İyi kalitede olmayan evde yaşamak (duvar, çatı ve zemin için kullanılan malzemelerin kalitesiz olması),
- Hanehalkının kalabalık olması (oda başına düşen fert sayısının üçten fazla olması),
- Evde içme suyunun olmaması ve uygun bir kanalizasyon sisteminin yokluğu,
- Hanehalkında okul çağında çocuk olması ve çocuğun okula gidememesi,
- Hanehalkı reisinin eğitim düzeyinin düşük olması.

2.2.3. İnsani Gelişme Endeksi

İnsani yoksulluk endeksi (human poverty), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1990 yılı itibariyle geliştirilmiş yeni bir yoksulluk ölçütüdür.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından geliştirilen ölçüm yöntemleri zaman içinde kimi değişikliklere uğrasa da 1990 yılından bu yana kullanılmakta olan İnsani Gelişme Endeksi halen geçerliliğini korumaktadır. Endeks, iyi ve uzun yaşam, bilgiye erişim ve yüksek yaşam standardı esasına dayalı bir insani gelişme tanımından yola çıkarak gelir, eğitim ve sağlık göstergelerinden oluşmakta, sosyo-ekonomik göstergeleri ekonomik büyümeyle ilişkilendirmekte ve gelişmiş ülkeler ve AGÜ'lerin durumlarını birlikte izleyerek uluslararası kıyaslamalar yapılabilmesine olanak sağlamaktadır (Şenses, 2003: 100).

İnsani Gelişme kavramı ve kriterleri açısından 1990 yılından itibaren UNDP tarafından hazırlanan küresel ve ulusal İnsani Gelişme Raporu çalışmaları en temel kaynağı oluşturmaktadır. Bu raporların temel sorunsalını ekonomik büyüme ve üretime dayalı göstergelerden farklı olarak, refah seviyesini ülke bazında ölçmektense, orada yaşayan insanlar açısından ölçmek oluşturmaktadır.

1960 ve 70'li yılların ulusal kalkınma programlarının gelir dağılımı ve insani gelişme açısından gösterdiği başarısızlıktan yola çıkarak sürdürülebilir İnsani Gelişme, İnsan Hakları ve İnsan Güvenliği çerçevesinde tanımlanan yeni İnsani Gelişme Paradigması temelinde UNDP, insan merkezli kalkınmanın temel çerçevesini oluşturmaktadır. Bu paradigma kapsamında, insan hakları, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Sosyal ve Kültürel Haklar Anlaşması ve Gelişme Hakkı ve Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Anlaşması gibi üçlü belgeden oluşan ve siyasal özgürlükler yanı sıra insanların özgür, güvenli ve sağlıklı bir yaşam sürdürmesi ve bunu korumasını temel insani sorun olarak tanımlayan ve onurlu bir yaşam sürme hakkının hayata geçirilebilmesi için hayatın temel gereksinimleri olan iş, gıda, konut, sağlık bakımı, eğitim ve kültürün herkese eşitçe ve yeterince sağlanmasının güvence altına alınması çerçevesinde ele alınmakta ve insani gelişmenin birinci koşulu sayılmaktadır (DPT, 2001: 123).

Sağlıklı ve uzun bir ömür, bilgi edinmek ve makul bir yaşam standardı için gerekli kaynaklara ulaşabilmek gibi üç temel esasa oturtulan Sürdürülebilir İnsani Gelişme

ekonomik büyüme sağlamanın yanı sıra bunun nimetlerinin eşitçe dağıtılması, çevreyi tahrip etmek yerine onu yenilemesi, insanları sıra dışı kılmak yerine onları güçlendirmesi açılarından ele alınmaktadır. Öte yandan, bu paradigma çerçevesinde insan güvenliği, açlık, hastalık, zulüm gibi ölümcül tehditlere karşı güvenlik ve yaşam biçiminin evde, işte ve toplum içinde ani ve ıstıraplı kesintilere uğramasına karşı güvenlik olmak üzere iki boyutlu ele alınmaktadır. Bu temel kavramsal çerçeveden hareketle hazırlanan Dünya İnsani Gelişme Raporu, İnsani Gelişme Endeksi (İGE), Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi (CGE), Cinsiyet Yetkinlik Ölçümü (CYÖ) ve İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE) temel olmak üzere, ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal, çevre, enerji kullanımı, suç oranı, gıda güvenliği ve beslenme, eğitim ve siyasal katılımında cinsiyet ayrımcılığı gibi verileri de temel alan diğer verilerle birlikte 20'nin üzerinde konuda ülkelerin ulaştıkları gelişmişlik düzeyini ve uluslar arası karşılaştırmaları vermektedir.

İnsani gelişme raporları; yıllar itibariyle değişen sayıda ülkeyi içermekte, bu raporlarda ülkelerin insani gelişim düzeyleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Tüm ülkeleri kapsayan ve ülkeler arası farklılıkları ortaya koyan küresel raporların yanı sıra, bölgelerarası farklılıklara değinen ulusal raporlar da hazırlanmaktadır.

UNDP raporlarında; insani gelişmeyi, kişilerin seçeneklerini arttırma süreci olarak tanımlamakta ve üç temel seçeneği ön plana çıkarmaktadır:

- Uzun ve sağlıklı bir yaşam,
- Bilgi edinme ve
- İyi bir yaşam standardı için gerekli koşulların sağlanması.

İlgili kaynaklara bakıldığında insani gelişmenin sonsuz sayıda göstergesi olduğu bilinmektedir ancak ölçmedeki zorluklar sınırlı sayıda gösterge ile çalışmayı gerektirmektedir. Politik, kültürel ve ekonomik özgürlüklerden başlayarak, insan hakları, kişilerin yaratıcı ve verimli olmalarını sağlayacak seçeneklerin çeşitlendirilmesine kadar birçok unsuru içeren insani gelişme; sadece üç boyutta ele alınmaktadır (Bolayır, 2007: 46).

2.3. Yoksulluk Ölçütleri

Yoksulluk sınırının belirlenmesinden sonra karşılaşılan diğer bir sorun, yoksulluk oranının nasıl belirleneceğidir. Bu konuya ilişkin farklı ölçütler söz konusudur.

Amartya Sen'e göre bir yoksulluk ölçütü su iki özelliği sağlamalıdır (TÜSİAD, 2000: 185):

- Yoksulluk sınırı altındaki bir kişinin gelirindeki azalma, diğer şartlar aynı kaldığında yoksulluk ölçütünü arttırmalıdır.
- Diğer şartlar aynı kaldığında, yoksulluk sınırının altındaki bir kişinin gelirinden zengin bir kişinin gelirin e yapılacak transfer yoksulluk ölçütünü arttırmalıdır.

Aşağıda belli başlı yoksulluk ölçütlerine yer verilmiştir:

a) Kafa sayım oranı: En yaygın biçimde kullanılan yoksulluk ölçütü, yoksulluk sınırı altında bulunan nüfusun toplam nüfus içindeki yüzdesini ifade eden kafa sayım oranı (head-count ratio)'dır. N , toplam nüfusu; Q ise yoksulluk sınırı altındaki toplam nüfusu gösterdiğinde, Kafa Sayım Oranı (H) = Q / N 'dir.

Kafa sayım oranı (H), yoksulluğun derecesi ve gelirin yoksullar arasındaki dağılımı hakkında bilgi vermez. Öte yandan, yoksulluk sınırı altında bulunan kişi ve hanhalklarının gelirlerindeki azalmalara ve yoksullar arasındaki hatta yoksullardan yoksul olmayanlara yapılan gelir transferlerine karşı da duyarsızdır.

Kafa sayım oranı ölçütünden, yoksulluk sınırı altında bulunan kişi ve hanhalklarının oranında meydana gelen değişmelerin izlenmesinde yararlanılabilir. Bu tür bir bilgi, yoksulluğu azaltmak amacıyla uygulamaya konulan politikaların başarılı olup olmadıklarının tespiti için kullanılabilir.

b) Yoksulluk açığı endeksi: Bir kişinin yoksulluğunun derinliği, yoksulluk sınırı (z) ile kişinin geliri (y_i) arasındaki açığın ($z - y_i$) büyüklüğü ile ölçülebilir. Yoksulluk sınırı ile kişinin geliri arasındaki bu farka *gelir açığı* (g_i) denir. Yoksul nüfusun ortalama geliri μp , yoksulluk sınırı da z ise *gelir açığı oranı* (*income gap ratio-I*) şu şekilde ifade edilebilir (Aktan, 2002: 64-65)

$$I = (z - \mu p)/z$$

Gelir açığı oranı tek başına yeterli bir yoksulluk ölçütü değildir. Örneğin yoksul bir kişi geliri arttığı için yoksulluktan kurtulduğunda, geri kalan yoksulların gelir ortalaması düşer ve sonuçta gelir açığı oranı büyür. Oysa diğerlerinin geliri kötüleşmeden bir kişinin geliri daha iyi olmuştur. Bu probleminden kurtulmanın yolu, yoksulluk açığı endeksini kullanmaktır. Bu endeks yukarıdaki örnekle aynı şartlar altında azalan bir yoksulluk gösterecektir (TÜSİAD, 2000: 186).

Yoksulluk açığı endeksi (poverty gap indeks-PG), kafa sayım oranı (H) ve gelir açığı oranının (I) çarpımı sonucu elde edilir:

$$PG = I * H$$

Endeks başka şekilde de ifade edilebilir:

$$PG = \frac{\sum_{i=1}^q (z-y_i)/n}{z}$$

Yoksulluk açığı endeks değerinin artması, yoksulluğun daha da derinleştiğini, şiddetlendiğini gösterir. Ancak bu endeks; kaç kişinin yoksul olduğu konusunda bilgi vermediği gibi, yoksullar arasında gelirin nasıl dağıldığı konusuna da duyarsızdır. En yoksul konumda olan bir kişiden daha iyi durumda, ancak yoksulluk sınırı altında gelire sahip olan birine gelir transferi söz konusu olduğunda, ne kafa sayım oranı ne de gelir açığı oranı yoksulların durumundaki herhangi bir değişikliği gösteremezler. Her iki ölçütün de sahip olduğu bu eksiklik, dağılıma duyarlı yoksulluk ölçütlerinin ortaya konmasına yol açmıştır.

c) Sen endeksi: Kafa sayım oranı, gelir açığı oranı ve Gini katsayısının birleştirilmesi sonucu oluşturulan ve yoksulların sayısını, yoksulluğun boyutunu ve yoksullar arasındaki gelir dağılımı farklılıklarını dikkate alan bir ölçüttür.

H , kafa sayım oranını; I , gelir açığı oranını ve G_p yoksullar arasındaki gelir dağılımı ölçütünü yani Gini katsayısını göstermek üzere:

$$S = H[I + (1 - I)G_p]$$

Herhangi bir yoksulun gelirinde bir azalma olursa, bu durum yoksulluk ölçütünde bir artışa neden olur. Başka bir deyişle, yoksulların durumunda meydana gelen bir

kötüleşme yoksulluk oranında yükselmelere yol açar. Diğer taraftan zengin bir kişiden yoksul kişilere gelir transferi olduğunda yoksulluk ölçütünde bir azalma meydana gelir. Yoksulluk ölçütü zenginlerin gelirleri karşısında hiç bir değişiklik göstermez çünkü sadece yoksulların durumu üzerinde odaklanır (Aktan, 2002: 65-66).

Sen endeksi bir anlamda yoksulluk açığının tartılı toplamı olarak değerlendirilebilir. Yoksullar arasında tam eşitsizlik durumunun söz konusu olması halinde ($G_p = 1$) Sen endeksi, kafa sayım oranına (H) eşit olur. Yoksullar arasında tam eşitlik varsa ($G_p = 0$) Sen endeksi, yoksulluk açığı endeksine (PG) eşit olur.

d) P_α ölçütü: Toplumda genel anlamdaki yoksulluğun bölgesel, etnik alt gruplar arasındaki yoksulluk düzeylerinden ne derece etkilendiğini göstermek önem kazanınca; yoksulluk çalışmalarında yeni ölçüt arayışlarına gidilmiştir.

Foster, Greer ve Thorbecke; toplam yoksulluğun, alt grupların yoksulluk düzeylerinin tartılı ortalaması olarak elde edilebildiği bir yoksulluk ölçütü geliştirmiştir (TÜSİAD, 2000: 187). Bir kişinin gelir açığını diğer kişilerin gelirlerine bağlı olarak ölçen Sen endeksine kıyasla Foster, Greer ve Thorbecke; herhangi bir kişinin gelir açığının ölçümünün yalnızca yoksulluk sınırına ve o kişinin gelirine bağlı olması gerektiği görüşünü savunur. Ölçüt şu şekilde ifade edilebilir:

$$P_\alpha(y, z) = 1/n \sum_{i=1}^q \frac{(z-y_i)^\alpha}{z}; \alpha \geq 0$$

n = toplam hanehalkı sayısı,

q = yoksul hanehalkı sayısı,

z = hanehalkları için yoksulluk sınırı,

y = hanehalkı geliri ve

α = Yoksulluk parametresi

Ölçütte α 'nın aldığı değer endeksin türünü belirleyecektir:

$\alpha = 0$ ise yalnızca yoksul kişilerin sayısı önemlidir ve bu durumda ölçüt, kafa sayım oranına dönüşür ($P0 = H$) ve yoksul kişilerin sayısının toplam nüfus içindeki oranını

bize verir. Bu istisnai durum dışında tüm P ölçütü değerleri yoksulların durumlarında meydana gelen değişikliklere karşı duyarlıdır.

$\alpha = 1$ ise, P ölçütü kişi başına yoksulluk açığına eşit olur ($PI = HI$). Yoksulluk sınırının yüzdesi olarak yoksul kişilerin gelirleri ile yoksulluk sınırı arasındaki farkın toplamını ifade eder ve yoksulluğun şiddetini ölçer. Böylece endeks yoksulluk açığı endeksine eşit olur:

$$P_1 = \left[\sum_{i=1}^q \left(1 - \frac{y_i}{z}\right) / q \right] * (q/n)$$

Ölçütte $\alpha > 1$ olduğu durumlarda ise, gelir dağılımının yoksulluk ölçütündeki önemi artar. Bu ölçüt; yoksulluk sınırının uzağında kalan en yoksul kesime daha fazla ağırlık verdiği için, yoksulluğun yoğunluğuna dikkat çeker. Buna göre P_2 şu şekilde formüle edilebilir:

$$P_2 = \sum_{i=1}^q \left(1 - \frac{y_i}{z}\right)^{2/n}$$

Yoksulluğun boyutunun bilinmesi, politik karar alıcılar açısından son derece önemlidir. Yoksul hanehalkları, sağlık ve eğitim gibi devletin sağladığı imkânlardan en az yararlanan kesimlerdir. Bu açıdan bakıldığında; gelişmişliği yakalamak için, eşitsizliğin boyutunun bilinmesi ve bu yönde önlemler alınması gerekir (Aktan, 2002: 66-67).

2.4. Yoksulluğu Meydana Getiren Sebepler

Yoksulluğu meydana getiren sebepler tarihsel bir anlayış içerisinde; küresel, ülke ve bölge düzeylerinde ele alınabilmektedir. Çünkü yoksulluk hem çok nedenli hem de zaman içerisinde gelişen değişen koşullarla değişime uğrayabilmektedir. Zamana bağlı olarak yeni yoksullaşma nedenleri ortaya çıkmaktadır. Yoksulluğun nedenlerini bir açıdan bireysel ve toplumsal olmak üzere iki kategoride değerlendirebiliriz.

Bireysel nedenler kişinin kendi şartlarından kaynaklanmaktadır. Bireyin özürlü olması, kimsesiz olması, yaşlı olması vb. birçok sebep sıralamak mümkündür. Toplumsal nedenler ise bireyin daha çok yaşadığı sosyo-ekonomik durumdur. Beslenme, sağlık, dengesiz ücret dağılımı, işsizlik vb. nedenlerden kaynaklanmaktadır (Üstün, 2006: 24).

Yoksulluğa neden olan diğer etmenleri de düşündüğümüzde karşımıza çok farklı unsurlarda çıkmaktadır. Bunlar arasında fazla üretemeden ve aynı zamanda üretilen değerler karşılığında elde edilen değerlerin bireyler arasında, bölgeler arasında, sektörler arasında vs. adil bir şekilde paylaşılmasından da kaynaklandığını söyleyebiliriz. İlk olarak, yoksulluğa sebep olan fazla üretim yapamamanın nedenlerini incelemek gerekir. En başta iklim ve doğa koşulları yönünden bazı ülkeler ya da bazı ülkeler içinde bazı bölgeler daha fazla üretme kapasitesinden yoksun olabilirler. Bu durumda o ülkede ya da bölgede yaşayan insanlar ister istemez daha yoksul olurlar. Hızlı nüfus artışı, bir yandan ülkelerin daha fazla üretim yapmalarına imkan sağlarken, öte yandan ülkelerin daha fazla tüketmelerine de neden olur. Üstelik, iklim ve doğal koşulları açısından çok iyi konumda bulunmayan ülke ya da ülke içindeki bölgelerde hızlı nüfus artışı mevcutsa, bu takdirde yoksullaşma kaçınılmaz olur (Aktan, 2002: 1-2). İster bireysel ve toplumsal sebepler adı altında olsun isterse üretememe veya üretilenlerden elde edilen değerlerin adil dağılımını sağlayamama durumu olsun Yoksulluğu meydana getiren sebepler arasında başlıca şu faktörleri sayabiliriz (Bolayır, 2007: 57):

- Adaletsiz vergi sistemi,
- Yüksek faiz ve rant ekonomisi,
- Doğal afetler,
- Çalışamayacak durumda olan özürlü sayısının fazla olması,
- Bireyler arasındaki yetenek farklılıkları,
- Miras yoluyla elde edilen gelirler,
- Piyasada tekelleşmenin olması,
- Devlet teşvikleri,
- Enflasyon,
- İşsizlik,
- Duygusal sorunlar,

- Alkolizm kumar ve uyuşturucu bağımlılığı,
- Boşanma ve terk edilme,
- Küreselleşmenin olumsuz etkileri vb.

Önemle belirtelim ki, bir ülkede fazla üretim yapılamaması aynı zamanda devlet müdahalesi ile de yakından alakalıdır. Devlet müdahalesinin fazla olduğu ülkelerde bireylerin ekonomik faaliyetlerde bulunmaları doğrudan ve/veya dolaylı olarak sınırlanmış olur. Örneğin; vergi oranlarının yüksek olduğu bir ülkede bireylerin çalışma ve yatırım yapma arzuları olumsuz olarak etkilenir. Aynı şekilde, devletin borçlanma yoluyla ekonomiye müdahalede bulunduğu ekonomilerde, ister istemez rant ekonomisi ortaya çıkar ve bu üretim ekonomisinin daralmasına neden olur. Devletin teşvik politikasını araç olarak kullanarak ekonomiye müdahale etmesi halinde de yine belirli kesimler lobicilik yoluyla haksız teşvikler alarak zengin olabilirler. Önemle belirtelim ki, yoksulluk ve gelir dağılımındaki adaletsizlik sorununun çözülmesi konusunda devletin rolünün ne olması gerektiği iktisatçılar arasında her zaman tartışma konusu olmuş ve olmaya devam etmektedir (Aktan, 2002: 1-3).

2.5. Küreselleşme İle Yoksulluk İlişkisi

Yoksulluk sorunu incelenirken ve çözüm yolları üzerinde çalışmalar sürerken, küresel dinamikler de göz önünde bulundurulmalıdır, yoksulluk sadece ülkesel veya bölgesel özellikler ele alınarak değerlendirilmemelidir, küreselleşme yoksulluk üzerinde çok farklı bir biçimde etkisini göstermektedir. Bu durumu şöyle ifade edelim; küreselleşme, dış ticareti ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi arttırmasıyla ekonomik büyüme ile birlikte iç ve dış piyasalara erişim imkânı artacak, dolayısıyla elde edilen ortalama gelir de artışa geçecektir. Ancak, gelir elde etme imkânlarının yetersizliği nedeniyle yoksul kesim bu artıştan diğerleri kadar yararlanamayacaktır sonuç olarak zengin kesim ile yoksul kesim arasındaki gelir farkı artacaktır. Bu durum küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki olumsuz etkisini göstermektedir. Bu nedenle küreselleşme bu yönüyle, hem ülke içindeki hem de ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını arttırabilir (Öztürk, 2004: 665-679). Diğer yönden bakıldığında ise küreselleşme; iyi yönetilirse bu süreç sonucunda oluşturulan servet ve gelir imkânlarıyla milyonlarca yoksulun kurtulmasına imkân sağlayabilir.

Günümüzde ülke ekonomileri üzerinde meydana getirdiği etkiler sebebiyle iktisat alanında en çok tartışılan kavramların başında gelen *küreselleşme* kimilerine göre yeni bir aşama olmayıp, kapitalist gelişmenin günümüzdeki biçimi iken; kimilerine göre de yirminci yüzyılın son çeyreğinde enformasyon teknolojilerinin ön plana çıkmasıyla yaşanan yeni bir süreçtir.

1980'li yıllardan itibaren kullanılan, özellikle ticaret ve finans akışı konusunda dünya ekonomilerinin bütünleşmesindeki artışı ifade eden "Küreselleşme" kavramını mal ve hizmetlerin ticaretinde, yabancı sermaye ve göç hareketlerinde; ekonominin her sektöründe uygulanan teknolojik gelişmede yaşanan artış ile ulaştırma maliyetlerinde düşüş ve ekonomi üzerindeki devlet müdahalelerinin asgariye inmesi, ekonomileri liberal politikalar çerçevesinde yeniden yapılandırarak, küresel ekonomilerle bütünleşmesi olarak tanımlamak mümkündür (Masca ve Karagül, 2008: 380).

1980'li yıllarda uluslararası ekonomik uyum giderek hızlanmış ve dünya ülkeleri sınırları kaldırarak daha etkin üretim, yatırım, ticaret bedelini benimsemişlerdir. Küreselleşme sadece kar amaçlayan piyasa ekonomisine dayalı, ekonomiden ibaret bir sistem değil, aynı zamanda siyasi ve sosyo-kültürel alanları da içeren büyük bir değişim projesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu sürece katılan gelişmekte olan ülkeler iktisadi kalkınmanın farklı evrelerinde bulunduğundan, her ekonomi için sağlanan faydalar da içeren riskler de farklı olmaktadır. 1980'li yılların sonlarına doğru birçok gelişmekte olan ülke belirlenen reformları gerçekleştirme sürecine girerek sınırsız sermaye hareketliğine de izin verilmesi ile gelir artışı sağlamış olmakla beraber bu durum küreselleşmenin bu ekonomiler üzerinde krizlere karşı kırılğan bir hal almasına ve olumsuz sonuçlar doğurmasına sebep olmuştur* (Danışoğlu, 2004: 215).

Ülkeler arasındaki gelir eşitsizliği 200 yıldır var olmakla beraber özellikle 1980'li yıllardan itibaren ciddi artış göstermiştir. Dahası, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki gelir adaletsizliği düzelmeye yolunda da görünmemektedir. Kısıtlamaları

---

* Net sermaye akımlarında ve özellikle kısa vadeli akımlarda ciddi artışlar kaydedilen 1980 ve 1990'lı yıllarda Meksika, Güneydoğu Asya, Türkiye, Rusya ve Brezilya'da mali krizler yaşanmıştır. Örneğin 1996 yılında beş Asya ülkesi (Endonezya, Malezya, Filipinler, G.Kore ve Tayland) 93 milyar Dolar değerinde net özel sermaye akımına uğramışlardır. Bir yıl sonra 12 milyar Dolarlık bir sermaye çıkışı olmuş, bütün ülke ekonomilerinin birleşmiş SMH' sının %10'undan fazla bir para hareketi gerçekleşmiş, Endonezya, G.Kore ve Tayland ciddi bir ekonomik kriz yaşamışlardır. Sonuçta, gelişmekte olan ülkelerin, başta kısa vadeli akımlar olmak üzere, uluslararası sermaye akımlarına tamamen açık olup olmaması konusunda ciddi görüş ayrılıkları ve tartışmalar ortaya çıkmıştır.

kaldırarak tümünden dışa açılma, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin kırılğan iç dinamiklerini yıkıcı güçlerin etkisine maruz bırakmıştır. Kalkınma için global piyasalara erişim güçlü bir etkidir ancak kalkınmanın başarısı, dünya piyasalarına seçici ve aşamalı bir entegrasyonla mümkündür. Bugün hakim görüş, küreselleşmenin büyümeye olumlu etkisinin maliyetlerinin çok üzerinde olduğu ve gelişmekte olan ülkelerin ticari ve mali akımlara ekonomilerini entegre etmek için tüm engelleri kaldırmaları gerektiğidir (Danışoğlu, 2004: 217).

Gelişmiş ekonomilerin ve bazı gelişmekte olan ülkelerin küreselleşme ile çok önemli kazanımları olmuştur. Ancak dünyanın az gelişmiş özellikteki büyük bölümünde, ticaretin serbestleşmesinin yansıması, özellikle 1990'da hızla artan mali entegrasyon sonucu krizlere karşı duyarlılık ve mali kırılğanlık artmış, krizler ciddi yoksullaşmaya neden olmuştur. Dünyada yoksulluğun mutlak anlamda artması ve ülkeler arasında ve ülke içinde gelir dağılımının düzeltilememesi küreselleşme ile ilgili endişe ve eleştirileri arttırmıştır.

1990'larda küresel ekonomiye yılda yaklaşık 10 trilyon dolar eklenmiş ekonomik gelişmeye rağmen yoksulluk içinde yaşayan insanların sayısı –1 milyardan fazla- pek değişmemiştir. 1 milyar 200 milyon insan günde bir dolardan daha az parayla yaşamaktadır; 2.8 milyar insan 2 dolardan daha az parayla yaşamaktadır. Ve en gelişmiş ülkelerde bile 130 milyondan fazla insan yoksulluk içinde yaşamaktadır (Bolayır, 2007: 61).

Küreselleşmenin bugün geldiği nokta ise, yoksulluk konusunda yeni bir kavram olan *dışlanmışlık* kavramını doğurmuştur. Dışlanmışlık yoksulluğun yeni bir boyutu olarak Dünya Bankası yayınlarına da şu şekilde yansımaktadır:

“...fakir olmak demek aç olmak demektir; barınacak yeri, giyecek bir şeyi olmamak demektir; hasta olmak ama tedavi olamamak; okuma-yazma bilmemek ama okula gidememek demektir. Fakat fakir insanlar için, “fakirlik içinde yaşamak” bundan daha fazla bir şeydir. Fakir insanlar özellikle kendi denetimleri dışında gelişen ters etkilere karşı korunmasızdırlar. Devlet ve toplum kurumları tarafından iyi gözle bakılmadıkları gibi bu kurumlardaki söz hakkı ve iktidardan da dışlanmışlardır” (Tanyeri, 2003: 56).

Sonuç itibariyle ekonomi üzerindeki etkileri açısından düşünüldüğünde küreselleşme artıları ve eksileri olan bir süreçtir. Küreselleşme karşıtı kesimler, dünyada zengin ile yoksul arasındaki açığın giderek daha da arttığı endişesini dile getirmektedirler. Eldeki gelir dağılımı ve yoksulluk istatistiklerine bakıldığında, bu endişelerin belirli ölçüde doğru olduğu söylenebilir. Ekonomik küreselleşme sürecinde belki de daha belirgin bir biçimde gözlemlenen şu sorunlara çözüm bulunması, son derece önemlidir (Aktan, 2002: 264).

- Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı nüfus artışı,
- Vasıflı ve vasıfsız işgücü arasında ortaya çıkan gelir eşitsizlikleri,
- Doğanın tahrip edilmesi,
- Sermaye hareketlerindeki serbestleşmenin ve hızlı mobilitenin ortaya çıkarabileceği küresel krizler ve
- Çok uluslu şirketlerin birçok ülkenin GSYİH'sını dahi aşan boyutlarda bir ekonomik güce sahip olmaları.

Bu sorunların ve ortaya çıkabilecek muhtemel diğer sorunların, mutlaka ciddiye alınması ve bazı çözümler bulunması gerekir. Fakat tüm bu olumsuz gelişmelere bakarak, küreselleşmeye körü körüne karşı çıkmak doğru bir yaklaşım değildir. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı fırsatları unutmamak gerekir. Bunlar sanıldığı gibi sadece bir zengin ülkeler topluluğu (G8 ülkeleri: ABD, Japonya, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Kanada ve Rusya) ya da gelişmiş ülkeler için yaratılmış fırsatlar olarak algılanmamalıdır. Gelişmekte olan ülkelerin de küreselleşmeden sağladığı ve sağlayacağı kazançlar vardır. Ve hepsinden önemlisi; küreselleşme artık geriye dönülemez bir süreç olduğuna göre, bu süreç içerisinde ortaya çıkan sorunları en doğru şekilde tespit etmek ve bu yönde önlemler almak gerekir.

2.6. Türkiye’de Yoksulluğa Genel Bir Bakış

Türkiye’de yoksulluk uzun yıllardır üzerinde tartışılan önemli kavramlardan biridir. Birçok kuruluş yoksulluğu kendi normlarına göre belirlemeye çalışmaktadır. Yoksulluk sınırları ve ölçütlerini belirleyebilmek için ülkenin sosyo-ekonomik göstergelerini iyi kavramak gerekir. Yoksulluk son yıllarda nüfusun önemli bölümünün etkilendiği sosyo-

ekonomik sorunların başında gelmektedir. 1990'larda yaşanan ciddi yapısal dönüşümle birlikte yoksulluk Türkiye'nin gündemine yerleşmiştir. Türkiye gelişmiş ülkelerin seviyesine çıkmak için yoksulluğun kaynakları demografik, ekonomik ve sosyal öğelerden ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de yoksulluk yaş, hanehalkı durumu ve ülke ortalamasının altında olan çocuklu aileler çocuklarla yakından bağlantılıdır. Yoksulluk eğitimsiz kadınlar, işsiz ve okur-yazar olmayan aile reisleri söz konusu olduğunda daha da artmaktadır. Kırsal ve kent kesimi arasında yoksulluk açısından kırsal kesimin aleyhine önemli farklılıklar vardır. Yoksulluk, bireylerin birçok mal ve hizmetlere ulaşmasını sınırlamaktadır. Yoksulluklar bu anlamda harcamalarını çeşitlendirememektedir. Türkiye bu anlamda eşitsizliklerin oldukça yüksek olduğu orta gelire sahip bir ülkedir. Hem tüketim hem de gelir indeksleri kentsel alanlarda kırsal alanlara göre daha yüksektir. Veriler bölgeler arasında da önemli farklılıklar olduğunu göstermektedir. Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri diğer bölgelere göre daha yoksuldur ve insani gelişme göstergeleri daha düşüktür. Birleşmiş Milletler (BM) Kalkınma Programı (UNDP), 20'nci (2010) yılında düzenlenmiş İnsanî Gelişme Endeksi raporunu yayımladı. Endekse göre, Türkiye 0.679'luk bir değerle 169 ülke arasında 83'üncü sırada yer alarak 'Yüksek İnsani Gelişme' gösteren ülkeler sınıfında yer aldı. Endekse göre, yüksek gelir düzeyine karşın Türkiye'nin hâlâ eğitim, sağlık hizmeti ve insanlar arasında eşitsizlik yönünden yapması gerekenler bulunuyor. OECD ülkelerinin gerisinde İnsanî Gelişme Endeksi'nde (İGE) Türkiye, sıralamada AB üye ülkeleri ile AB'ye aday olan diğer ülkelerin ve OECD ortalamasının altında yer aldı. Ayrıca Türkiye gibi yüksek insani gelişme kategorisinde yer alan ve satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen gayri safi milli gelir seviyesi Türkiye'nin altında olan Bulgaristan, Letonya ve Romanya gibi ülkeler, ortalama eğitim süresi ve beklenen yaşam süresi ortalamaları sayesinde Türkiye'ye kıyasla daha üst sıralarda. Benzer biçimde Türkiye, AB'ye aday dört ülke (diğerleri Hırvatistan, Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya ve İzlanda) ile tüm OECD ülkeleri arasında sıralamada en altta yer aldı.

Son 30 yılda milli gelirden yaşanan % 112'lik artışla Türkiye ekonomik büyüme anlamında önemli ölçüde kazanımlar elde etmiş ve bu durum gayri safi milli hasılaya yansımıştır. Ancak İnsanî Gelişme Endeksi'nin hesaplanmasında milli gelirin yanı sıra

ülkelerin sağlık ve eğitim düzeylerine ilişkin temel veriler de kullanılıyor. Dolayısıyla Türkiye'nin, İGE'nde OECD ve AB standartlarına yaklaşabilecek daha üst sıralara ulaşabilmesi için doğumdaki yaşam beklentisini (2010'da 72,2 yıl) ve ortalama eğitim süresini de (2010'da 6,5 yıl) arttırması gerekiyor. Raporda, Türkiye'nin İGE'deki mevcut yeri, yüksek insanî gelişme düzeyindeki ülkeler arasında sondan üçüncü sırada yer alan ortalama eğitim süresine bağlanmaktadır. Ortalama 6,5 yıl eğitim süresi olan Türkiye'nin ardından sırasıyla 6,2 ve 6,1 yıl ile Venezuela ve Kuveyt geliyor. Türkiye'de ortalama eğitim süresi OECD ülkelerinin sürelerinin neredeyse yarısına denk geliyor; 2010 rakamlarına göre bu süre 11,4 yıldır.

2010 yılında ayrıca deneysel olarak üç yeni endeks geliştirildi. Eşitsizliğe Uyarlanmış İGE (EUİGE) bir ülkenin sağlık, eğitim ve gelir alanındaki kazanımlarını dikkate almakla kalmayıp bunların o ülke içinde nasıl dağıldığını da ele alıyor ve ülkenin her bir boyuttaki ortalama kazanım düzeyinden eşitsizlik oranı düşülerek hesaplanıyor. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE) ise İGE ve EUİGE ile aynı çerçeve üzerine inşa edilmiş, kadınlar ile erkekler arasındaki kazanımlar arasındaki farkları aydınlatan yeni bir ölçüm. Son olarak da, Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE), aynı hane içinde eğitim, sağlık ve yaşam standardı alanlarında yaşanan birden fazla yoksunluğu tesbit ediyor. Bir ülkede insanlar arasında eşitsizlik yoksa EUİGE ile İGE değerleri eşit durumda oluyor; eşitsizlik arttıkça EUİGE sıralaması da düşüyor. Bu olgu da, insani gelişme düzeyini temsil ediyor. Eşitsizliğe Uyarlanmış İGE, bir ülkenin sağlık, eğitim ve gelir alanlarındaki ortalama kazanımlarını dikkate almakla kalmıyor, aynı zamanda bu kazanımların vatandaşlar arasında nasıl paylaştırıldığına bakıyor; her bir alandaki ortalama değerden eşitsizlik oranını düşüyor. Eşitsizlik denkleme dahil edildiğinde Türkiye'nin İGE değeri, esas sıralamadaki değerden yüzde 24 kaybederek 0.518'e düşüyor. Bulgaristan'ın kaybı yüzde 11,3 ile bunun sadece yarısı; Romanya ise eşitsizlikler sebebiyle esas İGE değerinin yüzde 12,1'ini kaybediyor.

Türkiye'nin İGE değeri 1980-2010 yılları arasında 0.467'den 0.679'a yükselerek, toplamda yüzde 45 artış gösterdi. Bu artış başlangıç İGE değeri benzer olan ülkelerin kaydetmiş olduğu ortalama gelişmeler ile kıyaslandığında, Türkiye'yi İGE ilerleme sıralamasında 14'üncü sıraya koyuyor. 30 sene içinde Türkiye'de doğumda yaşam beklentisi yaklaşık 12 sene, ortalama eğitim süresi yaklaşık dört sene ve beklenen okula

devam süresi yaklaşık beş sene artmış durumda. 1980-2010 arasında en etkileyici gelişme ise yüzde 112'lik artışla kişi başına Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) alanında gerçekleşti. 2010 raporunda, uzun ve sağlıklı yaşam, bilgiye erişim ve kabul edilebilir bir yaşam standardı gibi üç temel boyutta ortalama insanî gelişme düzeyinin uzun vadeli takibi sonucunda elde edilen özet ölçüm olan İGE'yi hesaplamak için kullanılan bazı göstergeler ve yöntemlerde düzenlemeler yapıldı. Bilgiye erişim ve kabul edilebilir bir yaşam standardını ölçen göstergeler 2010 raporunda değiştirildi. Ortalama yetişkin eğitim süresi ve çocuklar için beklenen okula devam süresi, önceki göstergelere kıyasla eğitim kavramını daha iyi kapsıyor ve ülkeler arasında daha fazla ayırt edici güce sahip. Yaşam standardı GSYİH yerine artık satın alma gücü paritesine göre ABD doları cinsinden kişi başına Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) ile ölçülüyor. GSMH, pek çok açıdan GSYİH'yi düzenliyor ve bir ülkenin gelir düzeyinin ölçülmesi için daha uygun. Yöntemin değişmesi nedeniyle, daha önce yayımlanmış raporlar ve sıralamaları karşılaştırmak yanıltıcı olabilir.

Eğitim, sağlık ve diğer yaşam koşullarında yoksunluğu gösteren Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi'nde yüksek insani gelişme gösteren ülkeler kategorisinde Peru ve Kolombiya'nın ardından Türkiye ve Brezilya en yüksek değere sahip. Türkiye 0.039'luk bir oranla Azerbaycan ve Kırgızistan ile birlikte, Doğu Avrupa ve Orta Asya bölgesinin en yüksek ÇBYE değerine sahip. 2010 raporuna göre nüfusun yüzde 8'i birden fazla yoksunluk yaşarken, yüzde 19'luk diğer bir bölümü de çoklu yoksunluk koşullarının sınırında yer alıyor.

Üreme sağlığı, güçlendirme ve ekonomik faaliyet alanlarında kadının dezavantajlarının yansıtıldığı Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'nde (TCEE) Türkiye 138 ülke arasında 77'nci sırada, Ermenistan ve Gürcistan gibi ülkelerin alt sıralarında yer alıyor. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kadınlar sandalyelerin sadece yüzde 9'unu alırken, Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya'da bu oran yüzde 31,7. Bu tür veriler Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve siyasi alanlarda cinsiyet eşitliğini sağlayacak güçlendirici önlemlerin alınması amacıyla destekleyici eylemlerde bulunması gerektiğini gösteriyor.

2010 yılı İnsani Gelişme Raporuna göre, Türkiye de 0.679'luk bir değerle 169 ülke arasında 83'üncü sırada yer alarak 'yüksek insani gelişme' gösteren ülkeler sınıfına

girmişti. Listeye göre Norveç en yüksek insanî gelişme endeksiyle birinci sırada yer alırken, Avusturya ikinci, Yeni Zelanda üçüncü, ABD dördüncü, İrlanda beşinci, Liechtenstein altıncı, Hollanda yedinci, Kanada sekizinci, İsveç dokuzuncu ve Almanya 10'uncu sırada yer aldı. Endekste Japonya 11'inci, İsrail 15'inci, Yunanistan 22'nci, İngiltere 26'ncı, Birleşik Arap Emirlikleri 32'nci, Kıbrıs Rum kesimi 35'inci sıraya yerleşti. En yüksek insanî gelişme endeksine sahip ülkeler genelde Batı ülkeleri oldu. Doğumda yaşam beklentisinde Japonya 83.6 yaşla başı çekerken, Afganistan 44.6 ile en alt sırada yer aldı.

2011 yılı İnsani Gelişme Raporuna göre ise, Türkiye Türkiye'nin Ermenistan, İran ve Azerbaycan'ın hemen ardından 92. sırada yer aldığı rapora göre dünyada insani gelişme oranının en düşük ülkeler arasında Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Nijer ve Burundi gibi ülkeler bulunuyor. 2011 Raporuna göre Türkiye'nin insani gelişme endeksinde geçen yıla oranla reel artış sergilemesinin nedenleri arasında milli gelir seviyesinin küresel ekonomik krizden görece daha az etkilenmesi ve yaşam beklentisinin 72,2 yıldan 74 yıla çıkması yer alıyor.

İnsani Gelişme Endeksi sıralamaları her yıl sağlık, eğitim ve gelir alanlarından derlenen en güncel uluslararası karşılaştırılabilir veriler ışığında yeniden hesaplanıyor.

Raporun bir parçası olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksinde ise en üst sırada İsveç yer alırken, Türkiye ise 146 ülke arasında 77'inci sırada yer alıyor.

Ülkemizde yoksulluk konusunda son resmi araştırma TÜİK tarafından yapılmıştır. Ocak 2011 haber bülteniyle yayınlanan 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları başlıklı araştırmaya göre, Türkiye'de yoksulluk oranı % 18,08'dir. Aynı çalışmaya göre; hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riski artmakta, eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riski azalmakta ve fertlerin çalışma durumlarına göre yoksulluk riski değişmektedir. Tablo 4'deki veriler eşliğinde yoksulluk olgusu daha detaylı ele alınacaktır.

Tablo 4**Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları, 2002-2010**

Yöntemler	Fert Yoksulluk Oranı (%)								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008	2009	2010
	TÜRKİYE								
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48	-
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26,96	28,12	25,6	20,5	17,81	17,79	17,11	18,08	-
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı**	0,2	0,01	0,02	0,01	0	0	0	0	-
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı**	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı**	30,3	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66
Harcama esaslı görelî yoksulluk***	14,74	15,51	14,18	16,16	14,5	14,7	15,06	15,12	-
KENT									
Gıda yoksulluğu (açlık)	0,92	0,74	0,62	0,64	0,04	0,07	0,25	0,06	-
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	21,95	22,3	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38	8,86	-
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı**	0,03	0,01	0,01	0	0	0	0	0	-
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı**	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı**	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,4	3,07	0,96	0,97
Harcama esaslı görelî yoksulluk***	11,33	11,26	8,34	9,89	6,97	8,38	8,01	6,59	-
KIR									
Gıda yoksulluğu (açlık)	2,01	2,15	2,36	1,24	1,91	1,41	1,18	1,42	-
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	34,8	34,62	38,69	-
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı**	0,46	0,01	0,02	0,04	0	0	0	0	-
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı**	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı**	38,82	32,18	32,62	26,59	255,35	17,59	15,33	11,92	9,61
Harcama esaslı görelî yoksulluk***	19,86	22,08	23,48	26,35	27,06	29,16	31	34,2	-

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Yoksulluk Çalışması Sonuçları

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

(**) Satınalma gücü paritesine (SGP) göre hesaplama yapılmıştır. 2010 yılı için 1 \$'ın SGP'ne göre karşılığı olarak 0,990 TL kullanılmıştır.

(***) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

TÜİK tarafından yapılan açıklamaya göre Yoksulluk kriterlerinde değişikliğe gidilmiş ve uluslararası karşılaştırmalara imkan verecek şekilde satın alma gücü paritesine göre Yoksulluk hesaplamaları yapılmıştır. Dolayısıyla Tablo 4'ü incelediğimizde 2010 yılı verilerinde gıda yoksulluğu, yoksulluk, harcama esaslı görelî yoksulluk tahminlerini görememekteyiz. Bu durum açıklamalarımızı kısmi olarak 2010 verileri genel olarak ise 2009 verileri üzerinden yapmamıza sebep olmuştur.

Tablo 4’te satın alma gücü paritesine göre açıklanan yoksulluk rakamlarına bakıldığında şu tespitler yapılabilir:

- Kişi başı 2,15 ve 4,3 dolar sınırlarına göre yoksulluk oranları verilmektedir. 2002-2009 yılları arasında verilen gıda yoksulluğu (açlık sınırı) ve Yoksulluk (gıda+gıda dışı) sınırı altı rakamları verilmemektedir.
- 2009 yılında yoksulluk oranı % 18,8 (yaklaşık 13 milyon kişi) iken gıda yoksulluğu oranı % 0,48 (yaklaşık 350 bin kişi) olarak gerçekleşmiştir.
- Kişi başı günlük harcaması, 2,15 doların altında kalan fert oranı 2009 yılında % 0,22 iken, bu oran 2010 yılında % 0,21 olarak tahmin edilmiştir. 4,3 dolar sınırına göre ise 2009 yılında % 4,35 olan yoksulluk oranı 2010 yılında % 3,66’ya düşmüştür.
- Kişi başı günlük harcamada 4,3 dolar sınırı esas alındığında, kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda 2009 yılında % 11,92 olan yoksulluk oranı 2010 yılında % 9,61’e düşerken, kentsel yerlerde yaşayanların yoksulluk oranı % 0,96’dan % 0,97’ye yükselmiştir. Bu duruma kırdan kente göçün ve kentteki işsizliğin etkili olabileceği unutulmamalıdır.

2009 yılı TÜİK verilerine göre ise, 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 287 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 825 TL olarak tahmin edilmiştir.

Tablo 4’e bakıldığında 2002 ve 2009 yıllarına ait gıda yoksulluğu ve yoksulluk oranları Türkiye geneli, kent ve kır ayrımında incelendiğinde; 2002 yılında % 0,92 olan kentte gıda yoksulluğu değeri 2009 yılında % 0,06 değerine düştüğü görülmektedir. Elbette ki bu durum, Türkiye’de 14 milyon 681 bin kişinin yoksul olduğu gerçeğini değiştirmez ama şüphesiz ki yoksullukla mücadele yolunda sevindirici bir gelişmedir.

Yine Tablo 4’deki 2008 ve 2009 yıllarına ait gıda yoksulluğu ve yoksulluk oranları Türkiye geneli, kent ve kır ayrımında incelendiğinde; Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda 2008 yılında % 34,62 olan yoksulluk oranı 2009 yılında % 38,69’a yükselirken, kentsel yerlerde yaşayanların yoksulluk oranı % 9,38’den % 8,86’ya düşmüştür.

TÜİK’in 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları başlıklı araştırmasından çıkan bir diğer sonuca göre; 2009 yılında hanehalkı büyüklüğü 3 veya 4 kişi olan hanelerde bulunan

fertlerin yoksulluk oranı % 9,65 olurken, 7 ve daha fazla olan hanelerde fertlerin yoksulluk oranı % 40,05 olarak hesaplanmıştır. 7 ve daha fazla kişiden oluşan hanelerden kentsel yerlerde oturanlar için yoksulluk riski % 25,21 iken kırsal yerlerde bu oran % 54,06'dır. Hanehalkı türüne göre çocuklu çekirdek ailede bulunan fertlerin yoksulluk oranı % 15,98 olurken, çocuksuz çekirdek ailelerdeki fertlerde bu oran % 9,86'ya düşmektedir. Ataerkil veya geniş ailelerdeki fertler için yoksulluk oranı ise % 24,48 olarak tahmin edilmiştir. Kentsel yerlerde çocuklu çekirdek ailede yaşayan fertlerin yoksulluk riski % 8,47 iken kırsal yerlerde bu oran % 39,71'dir.

TÜİK tarafından yapılan açıklamaya göre Yoksulluk kriterlerinde değişikliğe gidilmiş ve uluslararası karşılaştırmalara imkan verecek şekilde satın alma gücü paritesine göre Yoksulluk hesaplamaları yapılmıştır.

Tablo 5

Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durum ve Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk Oranları 2002-2009

İşteki Durum ve Sektör	Fert Yoksulluk Oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008	2009
	TÜRKİYE							
İstihdamdaki Fertler	25,08	26,12	23,33	18,96	15,81	14,21	14,82	15,37
İşteki Durum								
Ücretli-maaşlı	13,64	15,28	10,35	6,57	6	5,82	5,93	6,05
Yevmiyeli	45,01	43,09	37,52	32,12	28,63	26,71	28,56	26,86
İşveren	8,99	8,84	6,94	4,8	3,75	3,15	1,87	2,33
Kendi hesabına	29,91	32,38	30,48	26,22	22,06	22,89	24,1	22,49
Ücretsiz aile işçisi	35,33	38,51	38,73	34,52	31,98	28,58	32,03	29,58
Sektör								
Tarım	36,42	39,89	40,88	37,24	33,86	32,05	37,97	33,01
Sanayi	20,99	21,34	15,64	9,85	10,12	9,7	9,71	9,63
Hizmet	25,82	16,76	12,36	8,68	7,23	7,35	6,82	7,16
	KENT							
İstihdamdaki Fertler	17,81	17,72	11,53	7,96	6,4	6,02	6,01	5,71
İşteki Durum								
Ücretli-maaşlı	12,24	14,27	8,79	4,92	3,93	3,73	3,8	3,73
Yevmiyeli	44,82	40,24	28,65	27,08	15,49	19,34	20,92	17,1
İşveren	6,73	8,14	3,82	2,07	2,51	1,33	1,38	0,94
Kendi hesabına	21,75	24,36	16,13	11,04	8,66	10,21	9,67	8,9
Ücretsiz aile işçisi	27,94	18,59	11,3	10,76	22,22	9,08	6,45	7,67
Sektör								
Tarım	33,74	26,42	19,59	15,43	24,56	15,69	20,43	13,32
Sanayi	18,75	19,31	11,86	8,47	6,04	6,44	6,25	6,43
Hizmet	21,9	16,03	10,62	7,07	4,99	5,17	4,99	4,72
	KIR							
İstihdamdaki Fertler	32,01	35,01	35,93	30,85	27,36	28,38	30,27	31,54
İşteki Durum								
Ücretli-maaşlı	18,31	19,03	16,71	12,78	12,82	17,12	15,91	21,27
Yevmiyeli	45,29	47,29	47,15	38,61	43,1	38,74	40,02	46,12
İşveren	15,26	10,58	15,58	12,55	6,93	8,91	4,13	8,53
Kendi hesabına	33,38	35,98	37,04	33,04	29,1	30,97	33,81	32,21
Ücretsiz aile işçisi	36,67	41,01	41,79	37,53	33,72	32,21	37,55	33,71
Sektör								
Tarım	36,77	40,91	42,32	38,8	34,89	33,81	40,09	35,41
Sanayi	25,87	28,02	27,69	14,44	21,71	22,25	23,39	27,34
Hizmet	34,16	18,95	18,01	13,76	13,54	17,68	14	19,95

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, 6 Ocak 2011

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Not: 2010 Yoksulluk verileri sadece satınalma gücü paritesine göre açıklandığı için çalışmamızı 2009 verileri üzerinden devam edeceğiz.

Tablo 5 yardımıyla hanehalkı fertlerinin işteki durumlarına göre yoksulluk oranları kıyaslandığında;

- 2009 yılında Türkiye geneli için en yüksek oran; % 29,58 ile ücretsiz aile işçilerine, en düşük oran ise % 2,33 ile işverenlere aittir. Kentsel ve kırsal yerleşim yerlerinde ise dağılım şöyledir: Yevmiyeliler sırasıyla % 17,10'lık ve % 46,12'lik fert yoksulluk oranları ile ilk sıradayken, işverenler tıpkı Türkiye genelinde olduğu gibi en düşük yoksulluk oranına (kentte % 0,94, kırdada % 8,53) sahiptir. Türkiye genelinde işteki durumlarına göre yoksulluk oranlarında 2002-2004 yılları arasında yevmiyelilerin yoksulluk oranları en yüksek iken 2005 yılında başlıya düşüş yerini ücretsiz aile işçisine bırakmıştır. Tablo 5'e baktığımızda her ne kadar ücretsiz aile işçisinin yoksulluk oranı düşüş göstermiş olsa da yoksulluk oranındaki üstünlüğünü sürdürmektedir. İşverenlerin yoksulluğu ise 2002 itibarıyla en düşük yoksulluk oranı olma özelliğini muhafaza etmektedir.

Tablo 5'den anlaşılacak diğer bir husus; hanehalkı fertlerinin çalıştığı sektöre göre yoksulluk oranları kıyaslandığında;

- 2009 yılında Türkiye genelinde en yüksek oran % 33,1 ile tarım sektörüne, en düşük oran ise % 7,16 ile hizmet sektörüne aittir. Kentsel ve kırsal yerleşim yerlerindeki durum da ülke geneliyle paralellik göstermektedir: Tarım sektörü kentte % 13,32, kırdada ise % 35,41'lik fert yoksulluk oranı ile ilk sıradayken; hizmet sektörü kentte % 4,72, kırdada ise % 19,95'lik yoksulluk oranıyla son sıradadır. Dolayısıyla; fert başına yoksulluk konusunda tarım sektöründe çalışanlar, gerek ülke genelinde gerekse kent-kır ayrımında en dezavantajlı grupken; hizmet sektöründe çalışanlar için durum bunun tam tersidir. Bunun yanında istihdamdaki tüm fertler için yoksulluk oranlarının; 2009 yılında 2007 ve 2008 yıllarına kıyasla daha yüksek olması üzücü bir sonuçtur.

TÜİK'in 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları başlıklı araştırmasından çıkan diğer sonuçlar ise şöyledir:

- 2009 yılında okur-yazar olmayan veya bir okul bitirmeyenlerde yoksulluk oranı % 29,84 olurken, ilkokul mezunlarında bu oran % 15,34, lise ve dengi meslek

okulları mezunlarında % 5,34, yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerde % 0,71 olmuştur. İlköğretime başlamamış olan 6 yaşından küçük çocukların yoksulluk riski ise % 24,04'tür. 2009 yılında ücretli-maaşlı çalışanlarda ise yoksulluk oranı % 6,05 iken, yevmiyeli çalışanlarda bu oran % 26,86, işverenlerde % 2,33, kendi hesabına çalışanlarda % 22,49 ve ücretsiz aile işçisi olanlarda ise % 29,58 olmuştur.

- En yüksek yoksulluk riskine sahip olan tarım sektöründe çalışanlarda yoksulluk oranı, 2008 yılında % 37,97 iken 2009 yılında % 33,01 olarak tahmin edilmiştir. Sanayi sektöründe çalışanlarda 2009 yılında yoksulluk oranı % 9,63 olarak hesaplanırken, bu oran hizmet sektöründe çalışanlarda % 7,16 olmuştur. 2009 yılında ekonomik olarak aktif olmayan fertlerin yoksulluk oranı % 14,68 ve iş arayan fertlerin yoksulluk oranı % 19,51'dir.

2.7. Türkiye'de Yoksullukla Mücadele

Ülkemizde 1960'larda başlayan planlı çalışmalar dünyadaki yoksulluk araştırmaları ve politikalarıyla paralel gelişme göstermiştir. Bunun çok çeşitli nedenleri olmakla birlikte, özellikle Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların etkisi de olmuştur. Türkiye'de 1976 yılına gelindiğinde ilk olarak yoksul, yaşlı ve malullere (sakat ya da hasta kimse) aylık ödeme yapılmaya başlandıysa da; bu ödeme zamanla değerini kaybetmiş ve yetersiz bir araç olarak kalmıştır (Bolayır, 2007: 70).

Günümüzde yoksullukla mücadelenin en önemli dolaysız araçlarından olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) ise; İstikrar ve Yapısal Uyum Programı'nın uygulandığı bir yıl olan 1986'da, sosyal güvenlik şemsiyesi altında olmayan, yoksul, kimsesiz, muhtaç ve düşkün vatandaşlara yönelik devletin tüm sosyal sorumluluklarını yerine getirmek amacıyla kurulmuştur. Bir düzenleme ile Başbakanlığa bağlı bir genel müdürlüğe dönüştürülen kurumun uygulayıcıları, illerde ve ilçelerde faaliyet gösteren ve sayısı 900'ün üstünde olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'dır. SYDTF tarafından bu vakıflara aktarılan gelirin kaynakları ise; diğer fonlardan yapılan aktarmalar, gelir ve kurumlar vergisi çerçevesinde alınan ilave vergiler, trafik cezalarının ve Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) gelirlerinin bir kısmı ve çeşitli kaynaklardan sağlanan bağışlardır. İhtiyaç sahipleri vakıflara

başvurduklarında; sağlık, eğitim, proje, gıda-yakacak yardımları ve periyodik yardımlar gibi sosyal yardım programlarından yararlanabilmektedir (Şenses ve Önder, 2005: 14).

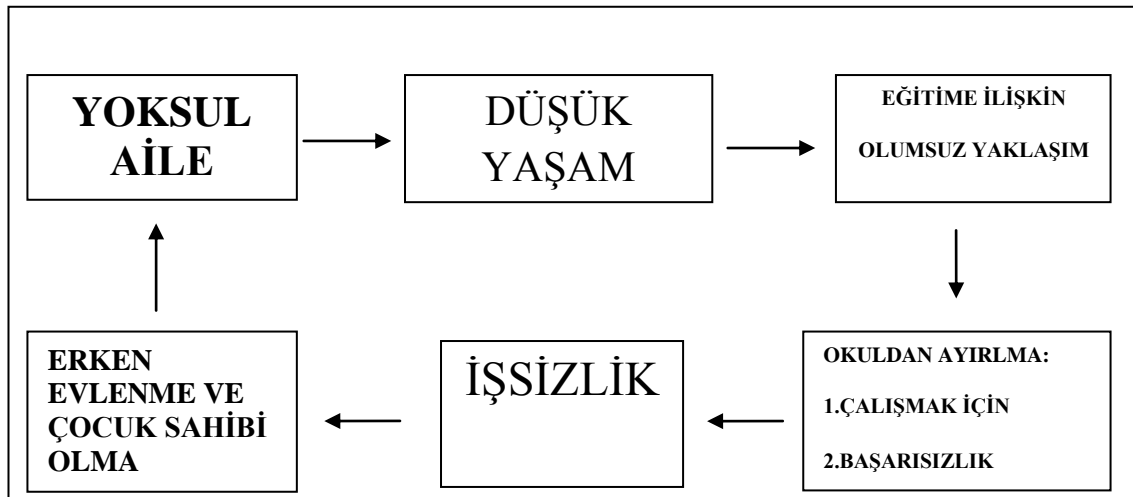
Yoksullara yönelik hizmetlerin en kapsamlısı ve etkilisi, 1935 yılında kurulan Çocuk Esirgeme Kurumu'dur. 1983 yılında hizmetlerin tek elde toplanması ve daha etkin bir şekilde yürütülmesi için 2828 sayılı yasa çıkarılmıştır. Bu yasayla yeni bir yapılanma içerisine giren Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK); yoksulları tespit etmek, uygun koşullarda ihtiyaçlarını sağlamak, birden fazla kurum veya kuruluştan yardım alanları ya da almaya çalışanları belirleyip, toplumun tüm kesimlerinin yardımlardan etkin bir şekilde yararlanmasını sağlamak amacındadır. Aynı zamanda toplumun diğer kesimlerindeki kaynakları harekete geçirmek de kurumun görevleri arasındadır. SHÇEK yoksullara ayni ve nakdi yardım yapmaktadır. Ayrıca yoksul ve kimsesizlere kurum bakımı, meslek edindirme, istihdam sağlama gibi görevler de edinmiştir. SHÇEK'in hizmetlerinin yalnızca yoksullara yönelik olmadığını; sosyal yoksunluk içinde bulunan ve kendine yetemeyen kişi, grup ve toplulukları da kapsadığını belirtmek gerekir (Üstün, 2006: 40-41).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, SHÇEK, Sağlık Bakanlığı, MEB/Kredi ve Yurtlar Kurumu, Emekli Sandığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ülkemizde yoksulluk alanında faaliyet gösteren kamu kuruluşlarındandır. Bu alanda çalışan hükümet dışı organizasyonlar da vardır: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı, Bedensel Engellilerle Dayanışma Derneği, Çukurova Eğitim ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği örneklerden bazılarıdır.

Avrupa Birliği ülkelerinde; sosyal yardımlar kişiler için hak sayılıp yargı önünde talep edilmekteyken, ülkemizde yapılan bu yardımların hak olup olmadığı tartışma konusudur. AB ülkelerinde sosyal devletin önemi gün geçtikçe artarken, Türkiye'de yapısal uyum paketleri çerçevesinde alınan önlemlerle devletin küçültülmesi düşündürücüdür. Ülkemiz henüz tam bir sosyal devlet niteliği taşıyamıyorken, devletin sosyal harcamalarının uluslararası finansal kuruluşlar tarafından kısıtlanmak istenmesi ve bu yönde yapılan baskı, sosyal devlet ilkesinin gücünü azaltmıştır (Bolayır, 2007: 71).

Coğrafi bölgeye veya yerleşim yerine göre farklı özellikler taşıyan yoksulluk, ülkemizde homojen dağılımlı bir olguymuş gibi ele alınmakta ve sosyal yardım dağıtımında kırsal yerine kentsel yoksulluk ağırlık kazanmaktadır. Ayrıca, mevcut yoksullukla mücadele yaklaşımı; yiyecek, giyecek ve yakacak gibi temel ihtiyaçları kapsayan mutlak yoksulluk çerçevesinin dışına pek çıkamamaktadır. Son yıllarda okula devam paketi ve yeşil kart gibi eğitim ve sağlık harcamalarına büyük kaynaklar ayrılmışsa da, yoksulluk kavramı henüz seçenek ve kapasitelerin genişletilmesini de içeren insani gelişme bakış açısıyla tanımlanmamaktadır.

Yukarıda bir o kadar Türkiye’de yoksullukla mücadele eden kuruluşlara değindikten sonra şunu da ifade etmemiz gerektiğini düşünüyorum; yoksulluk incelemeleri göstermektedir ki, yoksullukla mücadele politikaları yeterli olmadığında, yoksulluk yeniden üretilmektedir; yoksulluk ve yoksullaşma adeta bir kısır döngü içerisindedir. Şöyle ki, yoksul ailenin gelir kaynağı sınırlı, buna bağlı olarak satın alma gücü zayıftır. Kötü yaşam koşulları altında yaşarlar. Çeşitli nedenlerle eğitime ilişkin olumsuz yaklaşımları söz konusudur. Çocukları çalışarak aile bütçesine katkı için veya başarısızlıktan erken okuldan ayrılmak zorunda kalırlar. Okuldan erken ayrılma sonucu işsizlik ortaya çıkar. Erken evlenme ve çok çocuk sahibi olma da yine yoksulluğu bir kısır döngü içerisine sokmaktadır.

Şekil 2: Yoksulluğu Meydan Getiren Kısır Döngü

Kaynak: Nejat ÜSTÜN, “Sivas’ta Yoksulluk”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Cumhuriyet Üniversitesi), 2006, s. 16.

Yoksulluğun çözümündeki zorlukların en önemlilerinden biri, bu kısır döngüdür. Yoksulluk çok nedenli bir sorun olduğu için, çözümündeki politikaların da çok yönlü ve çok geniş kapsamlı olması gerekir. Birleşmiş Milletlerin bu yönde Türkiye'ye yönelik bir çalışması da mevcuttur.

2.8. Türkiye’de Gelir Dağılımı Ve Yoksulluğu Etkileyen Faktörlerin Genel Görünümü

Çalışmanın birinci ve ikinci bölümünde TÜİK tarafından açıklanan Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Koşulları araştırmalarından üretilen rakamları kullanılarak gelir dağılımı ve yoksulluk üzerine değerlendirmelerde bulunuldu. Türkiye’de 2005 yılı gelir dağılımında iyileşmenin doruk noktası olduğu ve sonraki yıllarda gelir dağılımında adaletsizliğin ve yoksulluğun oransal olarak kısmi artış gösterdiği ancak 2010 yılı verileri itibariyle farklı ölçülere göre kısmi iyileşmenin olduğu gözlenmektedir. Yoksulluk verilerinin nüfusa oransal dağıldığı düşünüldüğünde nüfus artışı ve artan nüfusun yoksullukla mücadele verilerini yanıltıcı etkide yorumlanabileceği unutulmamalıdır.

Burada gelir dağılımını ve yoksulluğu etkileyen faktörleri demografik, ekonomik ve kamu maliyesine ilişkin faktörler olmak üzere üç kategoriye ayıracağız.

2.8.1. Demografik Faktörler

Gelir dağılımını ve yoksulluğu etkileyen cinsiyet, yaş, eğitim durumu, hanehalkı sayısı, hanehalkı tipi, hanehalkının temel gelir kaynağı, yaşadıkları yerler(kır-kent), çalışma durumu gibi birçok faktörün kişilerin gelirden aldıkları paylar ve yoksulluk riskleri üzerinde etkisi olduğu bilinen bir gerçektir.

TÜİK tarafından yayınlanan 2009 yoksulluk verilerine göre Türkiye’de kentlerden yaşayanların % 9’u yoksul iken kırsalda ise bu oran yaklaşık % 39’dur. Bu durum kırsalda yaşayanlarda yoksulluk riskinin yüksek olduğunu ispat etmektedir.

Yoksulluk riski ile hanehalkı fert sayısı arasında ters ilişki vardır. Hanehalkı fert sayısı arttıkça yoksulluk riski artmaktadır. Fert sayısı 3 veya 4 kişi olan hanelerde yoksulluk oranı yaklaşık % 10 iken hanehalkı fert sayısı 7 veya daha fazla olan yerlerde ise yoksulluk oranı % 40’ları aşmaktadır. Aynı şekilde çocuklu çekirdek ailelerdeki

yoksulluk oranı çocuksuz çekirdek ailelerdeki orandan % 6 daha fazladır (sırasıyla yaklaşık olarak % 16 ve % 10).

Gelir dağılımı ve yoksulluğu etkileyen bir diğer demografik faktör ise cinsiyettir. Kadınların ve erkeklerin kendi aralarında gelir dağılımı farklılaştığı gibi kadın ve erkekler arasında da erkekler kadınlara göre hemen her ülkede daha fazla gelir elde etmektedir. Hanehalkı bireylerinden kadınların erkeklere nispetle daha fazla düşük gelir grubunda yer almalarının başlıca nedenleri bekar, dul, boşanmış veya ev hanımı olmaları gösterilebilir.

Yaş gelir dağılımında önemli olan bir faktördür ve belirli bir döneme kadar yaş arttıkça gelir de yükselmektedir. Türkiye’de genç ve yaşlı nüfusun gelirleri faal çalışanlara göre düşüktür. Genç nüfusun işgücü piyasasına yeni girmesi ve mesleki deneyim yetersizlikleri gelirlerinin düşük olmasında etkili olmaktadır.

Eğitim durumuyla gelir dağılımı arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Örneğin, 2009’da okur-yazar olmayan veya bir okul bitirmeyenlerde yoksulluk oranı yaklaşık yüzde 30 iken, ilkokul mezunlarda bu oran yüzde 15’e, lise mezunlarında yüzde 5’e, lisans veya lisansüstü eğitim alanlarda yüzde 1’in altına düşmektedir (Savaşan, 2011: 17).

Gelir dağılımı ve yoksulluğu etkileyen son kriter olarak çalışma durumlarına göre gelir ve yoksulluk oranlarında farklılaşmalar ortaya çıkmaktadır. 2009’da ücretli-maaşlı çalışanlarda yoksulluk oranı yüzde 6, yevmiyeli çalışanlarda yüzde 22 ve ücretsiz aile işçisi olanlarda ise yüzde 30’dur. Öte yandan tarımda yoksulluk oranı yüzde 33 iken sanayide yaklaşık yüzde 10 hizmette ise yüzde 7’dir (Savaşan, 2011: 17).

2.8.2. Ekonomik Faktörler

Ekonominin temel göstergeleri olan büyüme, işsizlik, enflasyon ile tarım gelirleri ve reel ücretlerde ortaya çıkan gelişmeler gelir dağılımını ve yoksulluğu etkilemektedir.

2.8.2.1. Ekonomik Büyüme

2001 krizinin ardından Türkiye Ekonomisi, Küresel Ekonomik Krizin etkileri yüzünden 2009’daki küçülme dışında büyümüştür. Kişi başına gelir hem dolar bazında hem de Türk Lirası bazında artmıştır. Tablo 6’daki gayrisafi yurtiçi hasılanın

(GSYİH) ve kişi başına gelirin büyüme oranları yer almaktadır. Dolar bazlı hesaplara göre 2002’de 2598 dolar olan kişi başına gelir 2010’da 10 bin doları aştı. Ancak kur ile ilgili tartışmalardan dolayı sabit Türk Lirası üzerinden yapılan milli gelir hesaplamaları ile ilgili rakamlar kullanıldığında görülen o ki, kriz yılları dışarıda tutulduğunda Türkiye’de kişi başına gelir bazı yıllarda oldukça yüksek büyüme oranlarını yakalamıştır. Buna göre 1998 sabit fiyatlarıyla kişi başına gelir ve GSYİH 2001 krizinde ve küresel ekonomik krizin etkili olduğu 2008 ve 2009 yıllarında küçülmüş diğer yıllarda artmıştır. Kişi başına gelirin ortalama büyüme oranı 2001-2010 dönemi için 2,7; 2002-2010 dönemi için ise 3,7’dir. GSYİH büyüme oranları ortalamaları ise aynı dönemler için sırasıyla yüzde 4 ve yüzde 5,1 olarak gerçekleşmiştir. Şüphesiz bu büyüme oranları ortalaması uzun dönem ortalamalarından çok yüksek değildir.

Tablo 6

Türkiye’de Üretim ve İstihdam (2001 - 2010)

Yıllar	Kişi Başına Gelir Büyüme Oranı [†]	GSYİH Artış Hızı [†]	İstihdam				TÜFE ^{††}
			İşsizlik Oranı	Kayıtdışı İstihdam Oranı	Tarımın Payı	İş Arayanlar	
2001	-7,0	-5,7	8,4	52,9	-	271.746	68,5
2002	4,8	6,2	10,3	52,1	34,9	278.510	29,8
2003	3,9	5,3	10,5	51,7	33,9	459.227	18,4
2004	8,0	9,4	10,8	50,1	29,1	530.434	9,3
2005	7,1	8,4	10,6	48,2	25,7	440.057	7,7
2006	5,6	6,9	10,2	47,0	24,0	476.375	9,7
2007	3,4	4,7	10,3	45,4	23,5	576.537	8,4
2008	-0,6	0,7	11,0	43,5	23,7	1.130.452	10,1
2009	-6,1	-4,8	14,0	43,8	24,6	1.308.702	6,5
2010	7,5	8,9	11,9	43,3	25,2	-	6,4

[†] Kişi başına gelir 1998 fiyatlarıyla, GSYH 1998 alıcı fiyatlarıdır.

Kaynak: TÜİK ve Hazine Müsteşarlığı

Ekonomik büyüme veya kişi başına gelirdeki büyüme gelir dağılımı ile ilişkilidir. Ancak büyümeyi sağlayan dinamiklere göre büyüme gelir dağılımında eşitsizliği artırabilir veya azaltabilir. Büyüme oranının Türkiye özelinde gelir dağılımını etkilemediğini tespit eden çalışmalar vardır (Savaşan, 2011: 18). Ekonomik büyümeden

daha çok üst gelir grupları faydalansa bile büyüyen ekonomide yoksulluk sınırının altında olanların sayısında azalma beklenebilir. Bir diğer ifadeyle, görel yoksulluk artsa bile mutlak yoksulluk oranlarında azalma beklenebilir.

Ekonominin büyümesinin alt gelir gruplarına yansımaları belirsiz olsa bile küçülmesinin olumsuz etkilerinin bu gruba daha çok yansımaları yüksek olasılıktır. Ekonomik krizler ilk önce ücretleri düşük olduğundan gelirden daha düşük pay alan vasıfsız işçilerin işlerini kaybetmelerine ve küçük işletmelerin ve esnafın kepenk kapatmasına yol açar. Ekonomik kriz dönemlerinde gelir dağılımı ve yoksulluk ölçülerinde tespit ettiğimiz bozulmalar bu etkiye işaret etmektedir.

2.8.2.2. İstihdamda ve Ücretlerdeki Gelişmeler

İşsizlik Türkiye ekonomisinin hala en önemli sorunlarından biridir ve küresel ekonomik krizden olumsuz yönde en fazla etkilenen ekonomik değişkendir. Tablo 6’da yer alan işsizlik rakamlarına göre kriz dönemini dışarıda bıraktığımızda bile işsizlik oranlarının yüzde 10’un üzerinde seyrettiği görülmektedir. Türkiye’de ekonomik büyümeye rağmen işsizliğin azalmamasının bir nedeni verimlilik artışıdır. 2005 temel alındığında 2009 itibarıyla sanayi sektörü, çalışan başına verimlilikte yaklaşık yüzde 7’lik, çalışılan saat başına ise yüzde 9’luk bir artış kaydetmiştir (Hazine, 2011). Ancak artan nüfusa ve tarımsal kesimdeki çözülme ve kentlere göçe rağmen işsizlik oranının kriz yılları hariç artmaması da bir teselli kaynağı olarak önümüzde durmaktadır (Savaşan, 2011: 19).

Tablo 6’da yer alan rakamlara göre tarımın istihdamdaki payı yüzde 35’lerden yüzde 25’lere gerilemiştir. Tarımsal nüfusun azalmasına paralel ortaya çıkan bu gelişme Türkiye’de sektörel yapıdaki dönüşümün yansımasıdır. Bu dönüşüm elbette kısa dönemde özellikle kentlerde gelir dağılımı ve yoksulluğu olumsuz kırsalda ise olumlu etkileme potansiyeli taşımaktadır. Uzun dönemde verimlilik artışı sayesinde tarımsal üretimin artırılması mümkün olursa milli gelir artış hızının yükselmesi ve kırsalda gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluğun azalması mümkün olabilir.

Türkiye’de emek piyasasının sorunlarından biri de kayıtdışı istihdamdır. Kayıtdışı istihdam geçimlik geliri ancak elde edebilecek bir geliri sağlayabilir. Bu anlamda kayıtdışı çalışanların önemli bir bölümünün düşük gelir grubunda bulunan yoksullardan oluşmasını bekleriz. Şüphesiz kayıtdışı çalışma emek piyasasında yapısal

bozukluklardan biridir. Yine de kayıtdışı çalışmanın dışında iş bulma imkânı olmayan vasıfsız işgücünün geçimlik düzeyde de olsa gelir elde etmesi böylece mümkün olur. Bir diğer ifadeyle kayıtdışı istihdam olanakları kapansa geçimlik gelir dahi elde edemeyecek vasıfsız işçilerin yoksulluğunu kayıtdışı çalışma azaltmaktadır(Savaşan, 2011: 19). Tablo 6'daki iş arayanlar rakamlarına bakıldığında küresel ekonomik krizin etkisiyle rakamın 2008 ve 2009'da 2007'ye göre ikiye katlandığı görülmektedir. Bu artış krizin etkisini yansıtmakla beraber daha çok kayıtlı çalışanların işsizlik sigortasından faydalanmak için başvurularını yansıtmaktadır. Kayıtdışı çalışanlar ise işsiz kaldıklarında bu imkândan yoksundurlar.

Tablo 7

Türkiye'de Reel Brüt Ücretlerde Değişim (2005-2009)

	Verimlilik ve Reel Brüt Ücretler Endeksi			
	Sanayi		İnşaat	Ticaret – Hizmet
	Toplam Sanayide Verimlilik	Reel Brüt Ücret-Maaş	Reel Brüt Ücret-Maaş	Reel Brüt Ücret - Maaş
2005	100,0	100,0	100,0	100,0
2006	104,4	103,2	116,9	109,9
2007	107,6	108,9	118,1	116,2
2008	107,3	110,0	118,4	120,0
2009	106,9	100,6	101,8	119,0

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Ücretlerin reel olarak artması gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluğun azaltılması açısından önemlidir. Türkiye'de sektörler itibariyle reel brüt ücretlerdeki değişim Tablo 7'de gösterilmiştir. Buna göre 2009 yılı dışarıda bırakıldığında reel brüt ücretlerin yüzde 10'dan fazla arttığı görülmektedir. Ancak tablodaki verimlilik artışı ile birlikte değerlendirildiğinde reel brüt ücretlerdeki artışın verimlilik artışını tam olarak yansıtmadığı görülmektedir. Özellikle 2009 yılında reel ücretlerin 2005 yılına geri dönmesine rağmen verimliliğin yüzde 7 artması gelir dağılımını bozucu etkileri nedeniyle dikkat çekmektedir. Ekonomik krizlerin verimliliği ama özellikle de ücretleri olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Verimlilik artışı uzun dönemde ekonomik büyümeyi ve gelir dağılımını olumlu yönde etkileme potansiyeli taşırken ücretlere tam olarak yansımaması cari dönemde gelir dağılımını olumsuz yönde etkiler. Yine de verimlilik artışından faydalananların hangi gelir grubunda oldukları bilinmeden gelir dağılımı ile

ilgili sonuçlarını kestirmek güçtür. Eğer verimlilik artışından daha çok üst gelir grubu faydalanmaktaysa gelir dağılımı bozulur, orta veya alt-orta gelir grubu faydalanmaktaysa gelir dağılımını bozucu etkisi daha az olur.

2.8.2.3. Enflasyon

Gelir dağılımı ve yoksulluk açısından en çok üzerinde durulması gereken ekonomik değişken enflasyondur. Enflasyon ekonomik ortamı ve gelecekle ilgili yatırım ve tasarruf planlarını olumsuz etkilemekle kalmaz kaynakların etkin şekilde tahsisini de bozar. Bu yüzden enflasyon ekonomilerin en önemli sorunlarından biridir. Ancak enflasyon sabit gelirlielerin reel gelirlerini koruyamamalarına yol açması ile esas tahribatı gelir dağılımı üzerinde yapar.

2000’li yıllarda ekonomi yönetiminin en başarılı olduğu makroekonomik değişken hiç şüphesiz enflasyondur. Tek haneli enflasyon uzun zamandır bir ekonomik rüya olarak kalmışken 2004’te nihayet tek haneli rakamlara inmiştir. Enflasyondaki başarı gelir dağılımında düzelmeye katkısı en yüksek düzeyde sağlamaya adaydır.

2.8.3. Kamu Maliyesine İlişkin Faktörler

2.8.3.1. Faiz Yükünde Azalma

1990’lı yıllar Türkiye’de devlet bütçesinin faiz ödemeleri tarafından yutulduğu yıllar olmuştur. Yüksek faiz ödemeleri yüzünden devlet bütçesi kendinden beklenen işlevleri yerine getiremez haldeydi. Devlet bütçesi, borçları nedeniyle ödemek zorunda olduğu faizle adeta vergi gelirlerini alacaklılara transfer mekanizması işlevini görmekteydi. Devlet borçlanmasının en temel sonuçları dört başlık altında toplanabilir. Birincisi, iç borçlanma ödünç verilebilir fonlara yönelen talebin artması anlamına gelir. Bu durumda faizleri artar ve özel yatırımlar azalır. İkincisi, özel sektörü yatırım yapma yerine faiz geliri elde etmeye yöneltir. Üçüncüsü, devlete borç verenler varlıklı kesim olduğundan yüksek reel faiz kazancı yüzünden bu kesimin geliri artar. Dördüncüsü ise, yüksek faizle yapılan dış borçlanma yüzünden dışarıya net kaynak aktarımı gerçekleşir (Savaşan, 2011: 21).

Tablo 8**2000’li Yıllarda Borçlanma Rakamları**

Yıllar	İç Borç/ GSYİH	Dış Borç/ GSYİH	Toplam Borç/ GSYİH	Net Borç/ GSYİH	Reel Faiz	Faiz/ GSYİH	Faiz Dışı Fazla/ GSYİH	Faiz/ Vergi Gelirleri	Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
2001	50,9	23,2	74,1	66,3	-	-	-	94,1	
2002	42,8	26,5	69,2	61,4	-	14,8	3,2	85,9	10,0
2003	42,7	19,4	62,2	55,1	11,9	12,9	4,8	71,0	7,3
2004	40,2	16,5	56,6	49,0	9,49	10,1	5,5	56,3	3,6
2005	37,7	13,4	51,1	41,6	7,96	7,0	4,7	38,2	-0,1
2006	33,2	12,3	45,5	34,0	7,79	6,1	3,1	33,4	-1,9
2007	30,3	9,3	39,6	29,5	7,64	5,8	1,6	31,9	0,1
2008	28,9	11,1	40,0	28,2	6,45	5,3	-1,0	30,1	1,6
2009	34,6	11,7	46,3	32,5	2,53	5,6	-0,2	-	5,1

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Devlete borç verenlerin üst gelir grubunda olmaları nedeniyle bu yapının gelir dağılımını bozucu etki yaratacağı açıktır. Tablo 8’de yer alan rakamlara göre, hem iç borcun hem de dış borcun GSYİH’ya oranlarının 2000’li yıllarda önemli ölçüde düştüğü anlaşılmaktadır. 2001’de toplam borç stokunun GSYİH’ya oranı yüzde 74 iken 2009’da yüzde 46’ya gerilemiştir. Benzer bir durum reel faizlerde de gözlenmektedir. Reel faiz oranlarının tek haneli rakamlara düşmesi bir taraftan üst gelir grubuna yapılan ödemelerin azalmasına diğer taraftan bütçenin rahatlaması sayesinde devletin diğer harcamalarında daha rahat hareket etmesine yol açar. Tablo 8’de yer alan rakamlara göre, 2001’de vergi gelirlerinin neredeyse tamamını (yüzde 94) faiz ödemelerine ayıran bir Türkiye’den 2008’de yüzde 30’unu faize ayıran bir Türkiye’ye geçiş yapılmıştır. Vergi gelirleri içinde zengin-fakir ayırımı yapmayan dolaylı gelirlerin ağırlığının yüzde yetmişleri bulunduğu bir ortamda aslında bütçenin fakirden zengine transfer aracı olarak çalıştığı sonucuna varmak çok aşırı bir yorum olmaz. Aynı tabloda GSYİH’ya oran olarak merkezi yönetim bütçesi faiz ödemeleri rakamlarının da 2002’de yüzde 15’lerden 2009’da yüzde 5’lere gerilediği görülmektedir.

2.8.3.2. Faiz Dışı Fazla ve Bütçe Harcamaları Bileşimi

2001’de IMF ile yapılan stand-by anlaşması, devlet bütçesinin milli gelirin yüzde 6,5’u kadar faiz dışı fazla vermesi gerekmekteydi. Aslında bundan önce de bütçe faiz dışı

fazla vermekteydi. Stand-by sadece bu fazlalığa bir sınır koymuş, mali disiplini garanti altına almıştır. Devlet bütçesi üzerinde hiçte küçümsenemeyecek bir kısıt olan bu oran bütçe politikası uygulamaları önünde bir engel olmuş, ancak sağlanan mali disiplin makroekonomik dengeler üzerinde olumlu etkilerini çok çabuk göstermiştir. Tablo 8’de yer alan (program tanımlı) faiz dışı fazla oranlarından anlaşılmaktadır ki devlet bütçesi faiz ödemeleri dışarıda tutulduğunda fazla vermiş; buna paralel olarak kamu kesimi borçlanma gereği düşmüştür.

Faiz dışı fazla hedefi bütçeyi yutan faiz giderlerini orta vadede düşürmesi açısından olumlu etkiler yaratmıştır. Öte yandan tüm bütçe kalemleri üzerinde baskısı nedeniyle gelir dağılımı ve büyüme hedeflerini tutturma bakımından önemli harcama kalemlerini olumsuz etkileme potansiyeli de taşımıştır. Ne var ki 1990’ların savurgan bütçelerinden sonra 2000’li yıllarda mali disiplin bir zorunluluk haline gelmişti. Devlet harcamalarının kısılması gelir dağılımını düzeltici transfer harcamaları üzerinde de baskı oluşturur. Ancak faiz yükündeki azalma nedeniyle gelir dağılımını olumlu yönde etkileyen bir işlev de yüklenmiştir. Bir diğer ifadeyle, mali disiplin bütçe giderlerinin her türü üzerine bir sınır koysa da bu sınırlamanın gelir dağılımını orta ve uzun vadede düzeltici etki yaratma ihtimali vardır.

Tablo 9

Hanehalklarına Yapılan Transferler (2006-2009)

	Hane Halkına Yapılan Transfer Harcamaları				
	TL ('000)	GSYİH'ye Oranı	Bütçe Payı	Artış Oranları	Faiz Giderlerine Oranı
2006	5.916.220	0,9	3,3		12,9
2007	7.236.880	0,8	3,5	22,3	14,8
2008	8.235.061	0,8	3,6	13,8	16,3
2009	7.828.936	0,8	2,9	-4,9	14,7

Kaynak: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (BUMKO)

Gelir dağılımını dezavantajlılar lehine düzeltmede kullanılan kamu maliyesi enstrümanı hanehalklarına yapılan transferlerdir. Tablo 9’da yer alan verilere göre, GSYİH’ya oran olarak transferlerde bir artış olmamasına karşın bütçeden aldığı pay ve faiz giderlerine oran olarak bu kalemde küçük artışlar gözlenmektedir. Diğer taraftan krizin gelir dağılımını bozucu etkisi karşısında bu kaleme en çok ihtiyaç duyulduğu yıl olan

2009 yılında bütçe payının azalması şüphesiz düşük gelirliler için iyi haber değildir. Dikkat çekilmesi gereken bir diğer nokta ise bu yardımlarda ihtiyaç sahiplerine ulaşmada etkinliğin sağlanmasıdır.

2.8.3.3. Vergi Gelirleri

Türkiye’de vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payının yüksek olduğu bilinmektedir. Dolaylı vergiler zengin-fakir ayırımı yapmayan vergiler olarak gelir dağılımını olumsuz etkileme potansiyeli olan vergilerdir. Elbette dolaylı vergilerde katma değer vergisi ve özel tüketim vergilerinde oransal farklılaşmalara gidilerek bazı temel ihtiyaç maddelerine düşük oranlar uygulanmaktadır. Ancak düşük oranlardan zenginler de faydalanmaktadır. Bu yüzden kullanılan teknikler dolaylı vergilere yöneltilen eleştirileri bir ölçüde azaltmaktadır.

Tablo 10’da 2010 yılında genel bütçe vergi gelirlerinin türler itibariyle dağılımı yer almaktadır. Buna göre, toplam vergi gelirlerinin üçte ikisinin dolaylı vergiler olduğu anlaşılmaktadır. Dahilde alınan tüketim vergileri içinde de özel iletişim vergilerinin ilk sırayı aldığı, katma değer vergisinin bunu takip ettiği görülmektedir. Aslında gelir dağılımında eşitsizlik bakımından dolaylı vergilerin payından daha önemli bir sorun dolaysız vergilerin kendi içindeki dağılımında ortaya çıkmaktadır. Gelir ve kazanç üzerinden alınan vergilerin toplam vergilere oranı yüzde 30,65’tir. Ancak bunun içinde yaklaşık yüzde 21 ile en yüksek paya sahip olan gelir vergisinin dağılımı dikkate alındığında beyana dayanan gelir vergisinin yüzde 1’ler civarında olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 10

Genel Bütçe Vergi Gelirlerinin Türler İtibariyle Dağılımı (2010)

Tür	Oran	Tür	Oran
Dolaysız vergiler	33	Dolaylı vergiler	67
Gelir ve kazanç üzerinden alınanlar	30,65	Dâhilde alınan mal ve hizmet vergileri	44,81
- gelir vergisi	20,95	Dâhilde alınan KDV	16,73
-beyana dayanan gelir vergisi	1,03	Özel tüketim vergisi	24,63
-gelir vergisi tevkifatı	19,29	Banka ve sigorta muameleleri vergisi	1,52
Diğer	1,67	Uluslararası ticaret ve muamelelerden alınanlar	16,79
- kurumlar vergisi	9,7	Harçlar	3,03
Mülkiyet üzerinden alınan vergiler	2,27	Damga vergisi	2,18

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB)

Türkiye’de ödeme gücü olanlardan vergi almanın daha kolay dizayn edilebildiği gelir vergilerinde beyana dayalı olanların ağırlığının düşük olması Türk Vergi Sisteminin önünde en önemli sorun olarak durmaktadır. Bu haliyle vergi, ödemesi gerekenden değil de vergi kaçırma imkânı sınırlı olanlardan toplanan bir yükümlülük gibi görülebilir. İşte bu yüzden gelir vergisi reformunun yapılması acil önemini korumaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Gelir dağılımı ve yoksullukla ilgili rakamların ayrıntılarına yukarıda değindik. Rakamlarla ilgili sonuçların bir değerlendirmesini yaparken şu cümleleri kurmamız mümkündür: Türkiye’de orta büyüklükte iki kentin (örneğin, Uşak ve Tokat) insanları minimum gıda ihtiyaçlarını bile karşılayamamakta, yarı aç-yarı tok yaşamakta; en büyük kentinin (İstanbul) insanları da temel gereksinimleri karşılayamamaktadırlar. “Türkiye’de açlık sınırı ölçü olarak alındığında 340 bin yoksul vardır” ile “yoksul sayısı 13 milyondur” cümleleri yaklaşık olarak bu anlamlara gelmektedir. Sadece bu kişiler aynı ilde toplanmamışlardır. “Türkiye’de açlık sınırının altında kalanların oranı binde 6’dır” veya “yoksulluk oranı yüzde 18’dir” denildiğinde de temelde aynı şeyleri söylemiş olmakla beraber sorun biraz daha önemsiz bir formatta sunulmuş olmaktadır.

Bu yüzden gelir dağılımı ve yoksulluk verileri, ekonomik veriler içinde insana en doğrudan temas edeni olmasına rağmen yine de rakamların metalik tınısından nasibini almaktadır. Ancak olayın bir de ekonomik analiz yönü vardır. Ekonomide rakamların herhangi bir zamanda aldığı büyüklük değerlendirilirken iki tür karşılaştırma yapılması kaçınılmazdır. Birincisi, “önceki dönemlerle kıyaslandığında mevcut durum bir iyileşmeye mi işaret etmektedir, yoksa kötüleşmeye mi?” sorusunun yanıtı aranır. İkincisi, “diğer ülkelerle kıyaslandığında mevcut durum daha iyi mi?” kıyaslaması yapılır. İşte biz bu çalışmada mevcut durumu ele alırken insani yönü dışlamama gayreti ile mevcut durumu önceki dönemlerle ve diğer ülkelerle kıyaslama çabasını harmanlamaya çalıştık. Böylece değişimin yönüne (iyileşme olup olmadığına) ve değişimin şiddetine (ne kadar iyileşme/kötüleşme olduğuna) değinerek rakamların dilini tercüme etmeye çalıştık.

Sonuçları kısaca özetleyecek olursak gelir dağılımı ve yoksullukla ilgili olarak şu noktalara dikkat çekebiliriz:

- Düşük gelir grubunun gelirden aldığı pay yüzde 5-6 civarında iken üst gelir grubu toplam gelirin yaklaşık yarısını (2010’da yüzde 46’sı) almaktadır. Üst gelir grubunun payı alt gelir grubunun yaklaşık yedi buçuk katıdır. Bu rakamların yanında gelir dağılımının en özet rakamı olan Gini katsayısına (2010’da 0,41) göre de gelir dağılımının adil olduğunu söylemek güçtür.

- Öte yandan, gelir dağılımında 1994 ve 2002 yıllarına göre hissedilir bir düzelme vardır. Üst gelir grubunun payı, düşük gelir grubunun payından 2002’de dokuz buçuk kat fazla iken 2009’da yedi buçuk kat fazladır. Gini katsayısı 2002’de 0,44 iken 2010’da 0,40’a gerilemiştir. Kısaca gelir dağılımındaki eşitsizlik 2002-2010 döneminde düzelmiştir. Ancak, Türkiye OECD ülkeleri içinde gelir eşitsizliği en yüksek ülkelerden biridir.
- Küresel ekonomik krizin yansımaları 2009’da gelir dağılımında eşitsizliğin 2008’e göre artmasına yol açmıştır. 2010 yılına gelindiğinde ise 0,01 iyileşme görülmüştür.
- Gelir kentlerde daha eşitsiz dağılmaktadır. Ancak, hem 1994 hem de 2002’ye göre gelir eşitsizliği kentlerde daha fazla düzelmiştir.
- Bölgeler arasında gelir dağılımında önemli sayılabilecek farklar vardır. Gelir dağılımın görece olarak daha adil olduğu bölgeler İstanbul’u da içine alan Marmara Bölgesi iken gelir dağılımı adaleti açısından en zayıf olan bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesidir.
- Gelir türlerine göre gelir dağılımına bakıldığında 2006 yılında toplam gelirin yüzde 41’inin maaş ve ücretlerden oluştuğu, ikinci sırayı ise yüzde 24’le (yüzde 17 ile tarım dışı ağırlıklı) müteşebbis gelirlerinin aldığı görülmektedir(Savaşan, 2011: 24). Hanhalklarının toplam geliri içinde emekli, dul ve yetim aylıkları ağırlıklı sosyal transfer gelirlerinin payının da yüzde 18’leri bulduğu anlaşılmaktadır. 2010’a gelindiğinde ise hanhalkları gelirlerinin içinde maaş-ücret, yevmiye ve sosyal transfer gelir türlerinin payını artırdığı buna karşın müteşebbis, menkul-gayrimenkul gelirlerinin düştüğü görülmektedir.
- 2006 yılında düşük gelirlilerin gelirlerinde en yüksek payı müteşebbis geliri almaktadır. Bunu yevmiye ve maaş-ücret payları izlemektedir. Diğer gelir gruplarının aksine bu grupta tarımsal teşebbüslerden elde edilen gelirlerin ağırlıklı (yüzde 17) olduğu görülmektedir. Düşük gelirlilerin önceki çalışma ile ilintisiz sosyal transfer gelirleri diğer gelir gruplarından daha yüksektir.
- Üst gelir grubun toplam geliri içinde ücret ve maaşların ağırlığı yüzde 40’lara çıkarken beklendiği gibi düşük gelirlilerde ağırlığı yüzde 25’leri bulan yevmiyenin ağırlığı neredeyse sıfırlanmaktadır.

- 2002’de açlık sınırı altında gıda harcaması yapan nüfusun toplam nüfusa oranı yüzde 1,35 (328 bin kişi) iken bu oran 2009’da yüzde yarımın altına (yaklaşık 340 bin kişi) düşmüştür. Düşüşün özellikle 2005’ten itibaren hızlandığı görülmektedir. Ancak, 2008’de görelî bozulma küresel ekonomik krizin en dezavantajlıları çabuk etkilediğini göstermektedir (Savaşan, 2011: 24).
- 1 doların altında tüketim harcaması yapanların oranı 2002’de binde 20 iken 2006’dan itibaren bu sınırın altında kalan kimse bulunmadığı anlaşılmaktadır.
- Görelî yoksulluk ölçülerine göre ise yoksullukta bir düzelme gözlenmemektedir. Harcaması medyan tüketim harcamasının yarısının altında kalan kişilerin toplam nüfusa oranında bir azalma gözlenmemekte hatta bir miktar artış olduğu anlaşılmaktadır. Medyan gelirin belirli yüzdeleri sınır olarak alındığında ise yoksulluk oranında yüzde 1-2 civarında düşüşler olduğu göze çarpsa da bu ölçüye göre iyileşmenin sınırlı olduğu anlaşılmaktadır.
- Gelir dağılımı kentlerde daha eşitsiz dağılmasına rağmen yoksulluk kentlerde daha azdır. Örneğin kentlerde gıda yoksulluğu yüzde 0,06 iken kırsalda yüzde 1,42’dir. Ancak 2002’ye göre hem kentlerde hem de kırsalda yoksulluk azalmıştır.

Gelir dağılımı ve yoksulluk bakımından 2000’li yıllarda hatırı sayılır bir iyileşme sağlandığını söylemek mümkündür. Zira bu değişkenlerde çok hızlı bir gelişme beklenmez. Bu iyileşmede ekonomik istikrar, büyüme ve enflasyondaki düşüşün katkısı vardır. Ancak, küresel ekonomik krizin zaten düşürülemeyen işsizlik oranlarını artırması nedeniyle 2009’da gelir dağılımı ve yoksulluk göstergelerinde bozulma ortaya çıkmıştır. Mali disiplin ve faiz yükünün azalması gelir dağılımında düzelmeye katkı sağlamıştır.

2010’da ekonominin yeniden yüksek büyüme oranına kavuşması ve işsizliğin 2009’a göre 3-4 puan azalmasının gelir dağılımına olumlu bir yansıması olacaktır. Önümüzdeki dönemde işsizliğin azaltılması ve işgücü vasfının artırılmasının gelir dağılımında eşitsizliğin azaltılması ve yoksulluk sınırı altında kalanların oranının düşürülmesi açısından önemi açıktır. Mali disiplinin sürdürülmesi yanında kişisel gelir vergisi reformunun yapılarak bütçenin gelir yapısının gelir elde edenlerin vergilendirilmesi suretiyle düzeltilmesi de şüphesiz kamu maliyesi alanında yapılması

gerekenlerin en önemlilerindendir. Böylece altyapı, sağlık ve eğitim gibi büyüme ve gelir dağılımı için önemli diğer değişkenlerde azalmaya gerek kalmadan sosyal yardımların artırılması mümkün olabilir.

BÖLÜM 3: SAKARYA İLİ KENTSEL ALAN ÖRNEĞİ

Sakarya ili; doğal zenginlikleri, coğrafi alanı ve yerleşim düzeni, demografik, ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı, kentsel gelişmişlik düzeyi, eğitim, sağlık ve ulaşım altyapısı ve birikimi, tarımsal üretim gücü ile ekonomik ve sosyal kalkınma açısından önemli potansiyellere ve avantajlara sahip bir ildir. İle dair tanıtıcı bilgilerin verildiği bu son bölümde Sakarya ilinin Adapazarı ve Serdivan ilçelerinde yaşları 15 ile 65 arası değişen 429 kişiye Sakarya İlinde Kentsel Alanda Gelir Dağılımı ve Yoksulluk konulu bir anket çalışması uygulanmıştır. Yapılan anket çalışmasında değişkenler arası neden-sonuç ilişkilerinde yer verilmiş, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2009 yılına ait açlık ve yoksulluk sınırı değerleri üzerinden il genelinde yoksulluk tespiti yapılmaya çalışılmıştır.

3.1. Sakarya İli

Sakarya ile ilgili ilk bilgiler M.Ö. XIII. yüzyılda Hititlere dayanmaktadır*. Adını Frigler döneminde, “Sangari” ırmağından almış, zamanla bu ad “Sangarios”, “Zakharion” ve en sonunda “Sakarya” biçimine dönüşmüştür. Bölge, sırasıyla Frigler, Bitinyalılar, Lidyalılar, Persler, Romalılar ve Bizanslılar gibi uygarlıkların idaresine girdikten sonra, Selçuklular, İlhanlılar ve 1291 tarihinde de Osmanlıların hakimiyetine geçmiştir. Medeniyetlerin kesişme noktasında yer alan Sakarya topraklarına, 19. yüzyılda yaşanan Kırım Savaşı, Balkan Savaşları ve II. Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra çok sayıda göçmen yerleştirilmiştir. Böylece, Sakarya'nın çok renkli, zengin kültürel varlığının temelleri atılmıştır.

Sakarya farklı kültürlerdeki insanların depreme rağmen yeniden huzur ve sükun içinde yaşadığı geleneksel hayat tarzını korurken, diğer yandan ticari ve sanayi yönünden hızla gelişerek, yeşili bol, havası temiz, doğa güzelliklerinden fazlasıyla payını almış yaşanabilir bir Anadolu şehri olma yolundadır.

Sakarya ili, Marmara Bölgesi'nin kuzeydoğu bölümünde yer alır. Kendi adı ile anılan ovanın güneybatı kenarında kurulmuş olup, tarihi İstanbul -Anadolu yolunun Sakarya Irmağı'nı aştığı noktada bir köprübaşı ve kavşak noktası konumuna sahiptir. 4.817

---

* Sakarya İli'ne ait resmi bilgileri içeren bu bölümdeki rakamsal veriler Sakarya Büyükşehir Belediyesi ve Sakarya Valiliğinin resmi internet sitesinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

km²'lik il toprakları idari açıdan doğudan Düzce ve Bolu, güneyden Bilecik, batıdan Kocaeli ve kuzeyden ise Karadeniz ile çevrilidir.

İlin merkezi olan Adapazarı Akova adıyla anılan düzlükte, Sakarya Havzası'nın aşağı kısmındadır. Doğudan Çam Dağı, güney ve güneydoğudan Samanlı Dağları, kuzeyden Karadeniz ile sınırlanan Sakarya İlinin batıdan belirgin bir doğal sınırı yoktur. İlin başlıca gölleri Sapanca, Taşkısığı, Poyrazlar, Akgöl, Gökçeören ve Acarlardır. Akarsuları 159 km uzunluktaki Sakarya Nehri ile ona karışan Mudurnu Çayı ve Sapanca Gölü'nün ayağını teşkil eden Çark suyudur.

Sakarya'da tarım alanı ve orman alanı önemli yer tutar. Sakarya'nın yaklaşık % 42'si ormanlık ve fundalık alanlarla kaplı olup, ilçeler bazında en fazla ormanlık alana sahip olan Geyve'dir.

Yerleşim düzeni açısından bakıldığında, dağınık bir yerleşim düzeni karşımıza çıkmaktadır.

Demografik Yapı: 2000 yılında TÜİK tarafından yapılan genel nüfus sayımına göre Sakarya'nın nüfusu 683.061'den, %10'luk artışla 756.168'e çıkmıştır. 2007 yılındaki genel nüfus sayımında ise Sakarya'daki nüfus %14'lük azalma göstererek 656.540'a düşmüştür. 2008 yılındaki adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre bu rakam %1'lik bir artışla 668.940'a yükselmiştir.

Ekonomik Yapı: Sakarya ili, Türkiye sanayi sektörü sıralamasında 22. ve GSYİH bakımından 24. sırada yer almaktadır. İlin GSYİH içindeki Pay ve gelişme hızı % 37,7'dir. İlde kişi başına düşen GSYİH Miktarı 5.219 dolardır. Sakarya'nın 2008 yılı ithalatı 1.709.117 \$, ihracatı ise 2.907.352\$ olup ihracatın ithalatı karşılama oranı %170,1'dir. İldeki işsiz sayısı 18.359'dur. 2008 yılı itibariyle ilimizde 3.775 işyerinde toplam 50.379 kişilik istihdam kapasitesi bulunmaktadır.

İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması çalışmasına göre Sakarya ili Düzey 2 Kocaeli Alt Bölgesi içinde Kocaeli, Yalova, Bolu ve Düzce illeri ile birlikte yer almaktadır. 81 il içinde 23. sırada yer alan Sakarya ili, bu özelliği ile içinde bulunduğu Düzey-2 Kocaeli kademesinde Kocaeli, Yalova, Bolu illerinden sonra dördüncü gelişmiş ildir.

Tablo 11

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasında Sakarya İlinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2003)

İstatistiki Bölge Birimi Düzey 1	İstatistiki Bölge Birimi Düzey 2	İstatistiki Bölge Birimi Düzey 3	81 İl İçindeki Gelişmişlik Sırası
İstanbul	İstanbul Alt Bölgesi	İstanbul	1
Batı Anadolu	Ankara Alt Bölgesi	Ankara	2
	Konya Alt Bölgesi	Konya	26
		Karaman	35
Doğu Marmara	Bursa Alt Bölgesi	Bursa	5
		Eskişehir	6
		Bilecik	18
	Kocaeli Alt Bölgesi	Kocaeli	4
		Yalova	9
		Bolu	14
		Sakarya	23
		Düzce	45

Kaynak: DPT, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması

Sanayi: Sakarya’da 739 küçük ve orta boy işletme (KOBİ) ve 34.827 çalışan vardır. İlde, Türkiye Vagon Sanayi, Et-Balık Ürünleri AŞ ve Tank Palet Fabrikası olmak üzere üç büyük kamu işletmesinde toplam 2064 işçi çalışmaktadır. TÜVASAŞ, Kore'den Hyundai - Rotem ve yerli özel sektörün katılımıyla 08 Mart 2006 tarihinde ortak girişim anlaşması imzalamış ve 04 Temmuz 2006 tarihinde EUROTEM Demiryolu Araçları Sanayi ve Tic. A.Ş. adıyla yeni bir işletme kurmuştur. Ayrıca Adapazarı Şeker Fabrikası'nda, kampanya döneminde 703 kişi, kampanya dışı dönemde 385 kişi istihdam edilmektedir.

İlde kurulu bulunan 12 küçük sanayi sitesinde, 3.343 işyerinde 10.278 kişi istihdam edilmektedir. Ferizli'de Bakanlık Kredi Desteği ile kuruluşu sürmekte olan küçük sanayi sitesi 150 işyeri kapasiteli olarak planlanmış ve yatırımın %70'i gerçekleşmiştir. Kocaeli

Küçük Sanayi Sitesi ilgili bakanlığa kuruluş başvurusu yapmış olup kuruluş çalışmaları sürmektedir. Ayrıca Karasu'da yapımı devam eden liman inşaatının % 97 si tamamlanmıştır.

Tarım: Sanayi ve hizmet sektöründe yaşanan gelişmelere rağmen Sakarya ilinin ekonomisinde tarım hala önemli bir yer tutmaktadır. Tarım işkolunda çalışanların toplam istihdama oranı % 51,9'dur. İlin tarımsal üretim değerinin Türkiye içindeki payı 2008 yılında % 3,1'dir. Sakarya, bu oranla 82 il arasında 14. sırada yer almaktadır. 2007 ve 2008 yıllarında yapılan tarımsal desteklemeler kapsamında çiftçilerimize toplam 40.957.349 TL destek sağlanmıştır.

İlin 2008 yılı sonu itibariyle tarımsal üretim değeri 1 milyar 807 milyon TL ve kırsal nüfus başına düşen tarımsal üretim değeri 5 bin 519 TL'dir. Tarım, ülke genelinde GSMH içinde % 9,2 payla dördüncü sırada yer alırken ve Marmara bölgesinde diğer sektörlerin tartışılmaz üstünlüğüne rağmen Sakarya'da % 24'lük pay ile ilk sırada yer alarak sanayiye kaynak sağlayan bir sektör özelliği arz etmektedir.

İlin tarımında % 47,3'lük bir payla hayvansal üretim ilk sırada yer almaktadır. Bunu % 32,4'lük oranla meyve üretimi, %14,1'lik oranla tarla bitkileri üretimi ve % 5,8'lik oranla sebze üretimi izlemektedir.

Sakarya ili ülke beyaz et üretiminde % 19,3'lük, mısır üretiminde %10,9'luk, fındık üretiminde % 14'lük paya sahiptir. İlde meyvecilik, sebzeçilik ve dış mekan süs bitkisi üretimi gelişmiş durumdadır. Sakarya'da Süs Bitkiciliğini Geliştirme Projesi, Kırsal Kalkınmayı Destekleme Projesi ve Özel İdare Kaynaklı 14 Proje uygulanmaktadır.

Dış Ticaret: Sakarya ilinin 2007 yılı ihracatı 3,5 milyon dolar, ithalatı ise 2 milyon dolardır. İhracat, 2008 yılında % 17,1'lik azalış göstererek 2,9 milyon dolara düşmüştür. Yine 2007 yılında 2 milyon dolar olan ithalat % 15'lik bir azalış göstererek 1,7 milyon dolara gerilemiştir. 2008 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı % 170,1 olarak gerçekleşmiştir. Bu verilere göre Sakarya ili 2007 yılının ihracat rakamlarında 6. , 2008 yılında 8. ve 2009 yılının Şubat ayında 11. sıraya gerilemiştir. İhracatta yaşanan son yıllardaki daralmanın en önemli sebebi küresel mali krizdir.

İstihdam: Türkiye İş Kurumu Müdürlüğü verilerine göre, Sakarya ili kayıtlı işsizlik rakamları 2006 yılından itibaren ekonomik krizin de etkileriyle birlikte artış

eğilimindedir. 2008 yılında Sakarya İlindeki "kayıtlı işsiz sayısı", bir önceki yıla göre yüzde 69,6 oranında artarak 18 bin 359 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 12

Sakarya İli Kayıtlı İşsizlik Göstergeleri

	2005	2006	2007	2008	Artış (%)
Kayıtlı İşsiz	13.284	14.629	10.823	18.359	69,6

Kaynak: İş Kurumu Müdürlüğü¹

Yol ve Ulaşım: Sakarya ili, ülkemizin iki büyük merkezi olan İstanbul ve Ankara'yı birbirine bağlayan kara ve demiryolları üzerinde yer alan önemli bir kavşak noktasındadır. Ülkenin ve bölgenin en önemli ulaşım ağlarından D100 (Eski E-5) yolu ile TEM Otoyolu, doğu-batı yönünde ilden geçen trafik yoğunluğu yüksek ana ulaşım arteri durumundadır. Edirne'den başlayan Kınalı-Sakarya Otoyolu Akyazı'ya kadar 250 km dir.

Enerji ve Yeraltı Kaynakları: Sakarya ilinde 2008 yılında toplam 1.746.252.250 kwh elektrik tüketilmiştir. Sanayi alanındaki elektrik tüketimi miktarı, 2007 yılında 670.868.102 kwh, 2008 yılında ise 765.482.871 kwh'dir.

ENKA Adapazarı doğalgaz çevrim santralinde yıllık 19 milyar KW saat enerji üretilmekte olup bu enerji Türkiye'de üretilen toplam enerjinin % 10'una tekabül etmektedir.

Eğitim: Okullaşma oranı, okul çağındaki çocuklardan okula gidenlerin sayısıdır. Sakarya ilinde okul öncesi, ilköğretim ve orta öğretimdeki okullaşma oranı Türkiye ortalamalarından yüksektir. Sakarya'da 2008-2009 eğitim ve öğretim yılı itibariyle okuryazarlık oranı %92'dir.

¹ <http://www.sakarya.bel.tr/pictures/upload/plan.pdf>

Tablo 13**Sakarya'daki Okullaşma Oranları (%)**

Okul Türü	2006-2007		2007-2008		2008-2009	
	Sakarya	Türkiye	Sakarya	Türkiye	Sakarya	Türkiye
Okul Öncesi	72	26,1	54	28,5	60	33
İlköğretim	92	90,1	92	97,3	99	96,4
Ortaöğretim	58	56,5	56	58,5	74	58,5

Kaynak: Sakarya İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sakarya'daki resmi örgün öğretim sayılarına bakıldığında 2006-2007 yılı itibariyle okul sayısı 456, öğrenci sayısı 173.062, öğretmen sayısı 7.584, derslik sayısı 5.423'tür. Derslik başına düşen öğrenci sayısı 32, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise 23'tür. 2007-2008 eğitim-öğretim yılında okul sayısı artarak 465'e yükselirken, öğrenci sayısı 166.486'ya düşmüştür. Öğretmen sayısı 7.621'e çıkarken, derslik sayısı da 5.583 olmuştur. Bu dönemde, derslik başına düşen öğrenci sayısı 30, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise 22'dir. 2008-2009 eğitim-öğretim yılında ise okul sayısı 462'ye düşerken, öğrenci sayısı artış göstererek 167.017 olmuştur. Öğretmen sayısı 7.886'ya, derslik sayısı ise 5.594'e ulaşmıştır. Bu dönemde, derslik başına düşen öğrenci sayısı 30, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise 21 olmuştur.

Sağlık: İl genelinde Sağlık Bakanlığı'na bağlı bulunan 1 Eğitim ve Araştırma Hastanesi, 8 Devlet Hastanesi, 1 Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi, 3 Entegre İlçe Hastanesi, 80 Sağlık Ocağı, 7 Sağlık Birimi, 5 Verem Savaş Dispanseri, 1 Halk Sağlığı Laboratuvarı, 1 AÇSAP Merkezi ve 43 Sağlık Evi 93 araç (37'si ambulans) ve 3.558 personelle hizmet vermektedir. 6 özel hastanede ise 890 sağlık personeli görev yapmaktadır.

Kültür ve Turizm: Sakarya ili, kültür ve turizm bakımından önemli bir potansiyele ve çeşitliliğe sahiptir. İlde zengin kültürel değerler ve ilgi noktaları; orman, yayla, göl, deniz ve kaplıca gibi çeşitlilikleri içine alan doğa turizmi olanakları, bunlardan kaynak bulan diğer alternatif turizm olanakları ve bu olanakların ortaya çıkardığı turistik hizmet altyapısı mevcuttur.

Başlıca ilgi noktaları olarak; Taraklı Evleri, Beşköprü (Justinyanus Köprüsü), 6 adet tarihi cami, 3 tarihi kale, 1 imarethane, 22 yayla, 4 orman içi dinlenme alanı, bir kısmı

ilgi çekici şelalelere sahip 15 akarsu, başta Sapanca ve Poyrazlar Gölü olmak üzere 7 göl, Kuzuluk kaplıcaları ve muhtelif içmeler, 6 yaban hayatı koruma ve geliştirme alanı, Acarlar Longozu, Karasu ve Kocaali deniz kıyıları sayılabilir.

Sakarya bölgesinde anıtsal nitelikli köprüler ve kaleler bulunmaktadır. Köprülere örnek olarak Miladi 558 yılında yapımına başlanıp, M.S. 561 yılında bitirilen Justinianus Köprüsü (Beşköprü), 1485 yılında II. Bayazıt tarafından Alifuat Paşa beldesi Sakarya nehri üzerinde yaptırılan Taşköprü, 1936 yılında eski bayındırlık bakanlarından Ali Çetinkaya Tarafından yapılan kemerli Sakarya Köprüsü verilebilir. Kaleler arasında ise Adapazarı'na 18 km uzaklıktaki Harmantepe köyünde bulunan Harmantepe kalesi, Adliye köyünün 1.5 km kadar güneyinde, Anadolu demir yolunun 80 m doğusunda bulunan Adliye Kalesi, Çark suyunun Sakarya nehrine döküldüğü yerde bulunan Seyifler Kalesi, Karasu Akkum köyü Tuzla Mevkiinde bulunan Tuzla Kalesi, Pamukova'nın batısındaki Paşalar köyünün kuzeyinde bulunan Paşalar Kalesi vardır.

3.2. Sakarya İlinde Kentsel Alanda Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

Sakarya İlinde Kentsel Alanda Gelir Dağılımı ve Yoksulluk konulu bu araştırmaya hazırlanırken ve sonuçların değerlendirilmesinde, gelir dağılımı ve yoksullukla ilgili mevcut literatürden, Sakarya Valiliği ve Sakarya Büyükşehir Belediyesi web sitelerinden yararlanılmıştır.

3.2.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Araştırmada Sakarya'nın Adapazarı ve Serdivan ilçelerinde yaşları 15 ile 65 arası değişen ve kolay örnekleme yöntemiyle seçilen 429 kişiye 16 soruluk bir anket 2009 yılı yoksulluk rakamları kullanılarak uygulanmıştır. Sakarya İlinde Kentsel Alanda Gelir Dağılımı ve Yoksulluk konulu bu anket çalışması ile kategorik-nominal veri üretilmiş ve bu veri türüne ilişkin tanımlayıcı istatistikler kullanılarak sonuçlar değerlendirilmiştir.

Anket yöntemi birincil veri elde etmek amacıyla kullanılır. İstatistiksel yöntemlerin titizlikle uygulanabildiği anketlerde örneklemden anakütle (yığın) genelleştirilebilecek sonuçların çıkarılması mümkündür. Bir diğer ifadeyle, istatistiksel yöntemler sayesinde araştırmacıların, bir konuya ilişkin ayrıntılı analizler yapabilmek için anakütlenin tamamına ulaşmaları gerekmez. Öte yandan örnekten yığına ilişkin

bilgilerin üretilmesi için örnek seçimi önemlidir. Anakütleyi temsil gücü yüksek bir örneğin seçilmesi sonuçların genelleştirilmesine imkân tanır. Bunun yolu da anakütleden tesadüfi/rastgele seçilen bir örnek üzerinden analizin yapılmasından geçer. Ne var ki bu seçim için anakütleyi oluşturan her bireye örneğe girme konusunda eşit şans tanınmalıdır. Sosyal bilimlerde bu imkan genellikle kısıtlıdır. Gelir dağılımı ve yoksulluk araştırmasında, gelir gruplarının ve gelirden en az payı alan (yoksulluk sınırının ve açlık sınırının altında) kalanların anaküttelede temsili örneğe taşınabilmelidir. Bu alan araştırmasında literatürde kolay örnekleme olarak geçen yöntem uygulanmıştır. Burada ilgili anakütlenin ulaşılabilen birimlerine anketin uygulanması söz konusudur.

Bu çalışmada, örnek büyüklüğü 429'dur ve bu örnek hacmi, yüzde 95 güvenirlilik aralığında ve kabul edilebilir örneklem hatası (örneğin, $\pm 0,05$) için yeterince büyüktür. Hatta, anakütlenin heterojen olduğu kabul edildiğinde ve hatayı maksimum yapan hoşgörü oranı (%50) esas alındığında bile örnek yeterince büyüktür (Altunışık ve diğerleri, 2004: 125).

Katılımcılara yöneltilen anket soruları esas itibariyle hanehalkına ilişkin özellikleri ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Araştırma kapsamındaki kişilerle birebir görüşülerek, hazırlanan anket formu uygulanmıştır. Ankette katılımcılara yaş, cinsiyet, öğrenim durumu gibi demografik soruların yanı sıra; ailede çalışan kişi sayısı, sosyal güvenceye sahip olma durumu ve aylık gelir gibi ekonomik ve bireyin kendisini hangi sınıfta hissettiği gibi algı ölçmeye yönelik sorular da yöneltilmiştir.

Gelir dağılımı ve yoksullukla ilgili sonuçlar üretmeye yönelik olarak hazırlanan sorularda geliri tespit etmek için kullanılacak sorularda 2009 yılı için TÜİK tarafından belirlenen açlık ve yoksulluk sınırı rakamları dikkate alınmıştır.

3.2.2. Araştırma Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Anket cevaplarının değerlendirilmesinde, SPSS istatistik programı kullanılmıştır. Araştırma sonucu elde edilen veriler, aşağıda tablolar halinde sunulmuştur. Her tabloyla ilgili ayrı ayrı yorum yapılmış, bazı tablolarda da sonuçlara ilişkin çıkarımlarda bulunulmuştur.

Tablo 14

Ankete Katılan Kişilerin Yaşlarına Göre Dağılımı

Yaş Aralığı	Frekans	%	Kümülatif %
15-25 yaş arası	122	28,4	28,4
26-35 yaş arası	112	26,1	54,5
36-45 yaş arası	87	20,3	74,8
46-55 yaş arası	71	16,6	91,4
56-65 yaş arası	37	8,6	100,0
Toplam	429	100,0	

Ankete katılan deneklerin % 28,4'ünün 15-25 yaş arası, % 26,1'inin ise 26-35 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Gelir dağılımı ve yoksulluğun özünde bir kazanç ve geçim meselesi olduğu düşünülürse; kümülatif katılımın % 72'sinin çalışan yaş grubundan (25-65) olması, sağlıklı sonuçlar elde etmemize katkıda bulunacaktır.

Tablo 15

Ankete Katılan Kişilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

	Frekans	%	Kümülatif %
Erkek	327	76,2	76,2
Kadın	102	23,8	100,0
Toplam	429	100,0	

Tablo 15'de de görüldüğü üzere, ankete katılanların % 76,2 si erkektir. Bu da anket sonuçlarının güvenilirliği açısından olumlu bir durumdur. Zira ataerkil Türk aile yapısı gereği, erkek evin reisidir ve çoğunlukla da tek gelir sahibi kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hal böyleyken; gelir ve geçime yönelik anket soruları karşısında erkek deneklerin verecekleri cevaplar, ailenin durumunu tespit etmede daha isabetli olacaktır. Öte yandan; Dünyada ve Türkiye'de, erkeklerin yoksulluk oranının kadınların yoksulluk oranından daha düşük olduğu bilinen bir gerçektir. Erkekler lehine olan bu durumun, anket sonuçlarına da olumlu yansıtacağını düşünebiliriz.

Tablo 16

Ankete Katılan Kişilerin Medeni Hallerine Göre Dağılımı

	Frekans	%	Kümülatif %
Bekar	161,0	37,5	37,5
Evli	258,0	60,1	97,7
Dul	10,0	2,3	100,0
Toplam	429,0	100,0	

Ankete katılanların medeni hallerine bakıldığında; % 60'ının evli, %37,5'inin bekar, % 2,3'ünün ise dul olduğu görülmektedir. Denekler ağırlıklı olarak evli oldukları için, çocuk sahibi olma durumları da söz konusudur. Bu da bilindiği gibi, yoksulluk riskini arttıran bir unsurdur.

Tablo 17

Ankete Katılan Kişilerin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

	Frekans	%	Kümülatif %
Okuryazar değil	7	1,6	1,6
İlköğretim mezunu	148	34,5	36,1
Lise ve Dengi meslek okul mezunu	154	35,9	72,0
Yüksek okul, Üniversite mezunu	120	28,0	100,0
Toplam	429	100,0	

Ankete katılan deneklerin %34,5'inin ilköğretim mezunu, %35,9'unun lise ve dengi meslek okul mezunu, %28'lik kısmı ise yüksek okul, fakülte veya üstü mezuniyete sahipken; sadece % 1,6'lık kısmı okuryazar değildir. Ankete katılan 429 kişiden 274'ünün (% 63,9) lise ve dengi meslek okulu ve üstü mezuniyete sahip olmaları, yoksul olma risklerini azaltmaktadır. Zira Çalışmamızın ikinci bölümünde de bahsedildiği üzere, eğitim durumuyla yoksul olma riski ters orantılıdır.

Tablo 18**Ankete Katılan Kişilerin Mesleklerine Göre Dağılımı**

	Frekans	%	Kümülatif %
Günelikçi	3	0,7	0,7
Ev hanımı	20	4,7	5,4
Memur	25	5,8	11,2
Öğrenci	64	14,9	26,1
Emekli	46	10,7	36,8
İşçi	92	21,4	58,3
Çiftçi	14	3,3	61,5
Serbest Meslek	88	20,5	82,1
Diğer	77	17,9	100,0
Toplam	429	100,0	

Yapılan ankete katılan kişilerin % 21,4 ünün işçi; % 10,7'sinin emekli; % 5,8'inin memur; % 0,7'sinin ise gündelikçi olarak çalıştığı görülmektedir. Yani deneklerin % 27,2'si maaş ve ücret geliri elde etmektedir. TÜİK'in 2011 Ocak ayında yayınladığı 2009 Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Araştırması Sonuçlarına göre, Türkiye'de yıllık kullanılabilir fert gelirleri içinde, maaş ve ücret gelir türünün payı, diğer gelir türlerinin payından daha fazladır. Bu durum da; işçi ve memurları fonksiyonel gelir dağılımı bazında daha avantajlı konuma getirmektedir.

Tablo 19**Ailede Çalışan Kişi Sayısı**

	Frekans	%	Kümülatif %
Yok	194	45,2	45,2
1	145	33,8	79,0
2	64	14,9	93,9
3	19	4,4	98,4
4	6	1,4	99,8
5 ve üstü	1	,2	100,0
Toplam	429	100,0	

Ankete katılan kişilerin % 45,2'si, "Ailenizde sizin dışında çalışan var mı?" sorusunu, "Yok" diye yanıtlanmıştır. Bu durumda denek, ailede çalışan tek kişidir. Bu da, diğer etmenlerle birlikte hanehalkı fertlerinin yoksulluk riskini arttırmaktadır. Deneklerin % 33,8'inin ailesinde ise, çalışan sayısı kişi sayısı 1'dir. Bu ilkinе göre nispeten daha iyi bir durumdur. 429 denekten sadece 1'i bu soruyu 5 ve üstü olarak cevaplanmıştır. Bu durumun bir istisna olarak kabul edilmesi gerekir, çünkü geneli yansıtmaktan hayli uzaktır.

Tablo 20

Bağlı olunan Sosyal Güvenlik Kurumu

	Frekans	%	Kümülatif %
Hiçbiri	50	11,7	11,7
SSK	256	59,7	71,3
Emekli Sandığı	37	8,6	80,0
Bağ-Kur	86	20,0	100,0
Toplam	429	100,0	

Tablo 20'den de anlaşılacağı üzere; ankete katılan deneklerin % 59,7'si SSK'ya, % 20,0'si Bağ-Kur'a, % 8,6 sı ise Emekli Sandığı'na bağlıdır. 429 kişi içerisinde; sosyal güvencesi olmayanların, diğer bir ifadeyle yeşil kartlıların sayısı ise % 11,7 dir. Bu grup, gelir dağılımı ve yoksulluk konusunda en dezavantajlı olandır.

Tablo 21

Ailenin Aylık Toplam Geliri

	Frekans	%	Kümülatif %
287 TL ve aşağısı	7	1,6	1,6
288-487 TL arası	11	2,6	4,2
488-825 TL arası	48	11,2	15,4
826-1000 TL arası	96	22,4	37,8
1001 TL ve yukarısı	267	62,2	100,0
Toplam	429	100,0	

Ankete katılan deneklerin % 62,2'sinin aylık toplam geliri 1001 TL'den fazla iken; %1,6'sının ise 287 TL ya da daha düşük bir gelir düzeyine sahiptir. Bilindiği üzere;

TÜİK'in 2009 yılı Yoksulluk Çalışması Sonuçları başlıklı araştırmasına göre; 2009 yılında 4 kişilik bir ailenin aylık açlık sınırı 287 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 825 TL'dir. Tablo 21'de; ankete katılan 429 denekten 48'inin (% 11,2) ailesinin yoksulluk sınırı, (11 kişinin (% 2,6) ailesinin askeri ücret gelirinin altında), 7'sinin (% 1,6) ailesinin açlık sınırı altında bir gelir elde ettiğini göstermektedir.

Tablo 22

Ailenin Aylık Mutfak Harcaması Tutarı

	Frekans	%	Kümülatif %
287 TL ve aşağısı	97	22,6	22,6
288-487 TL arası	207	48,3	70,9
488-825 TL arası	100	23,3	94,2
826 TL ve yukarısı	25	5,8	100,0
Toplam	429	100,0	

Ankete katılan kişilerin % 48,3'ünün gelirlerinden gıda harcamasına ayırdıkları pay 288-487 TL arasındayken, % 22,6'nın yaptığı gıda harcaması 287 TL veya daha düşük düzeydedir. Gıda oranı yaklaşımı, gelirlerinin belli bir oranından fazlasını (genellikle % 40) gıda harcamasına ayıran hanehalklarını yoksul olarak tanımlamaktadır. Bir önceki toplam gelir sorusunda (Tablo 21'de), deneklerin % 62,2'sinin aylık toplam gelirlerinin 1001 TL'den fazla olduğu tespit edilmişti. Yukarıdaki yaklaşıma göre; bu gelir grubundaki aileler, aylık mutfak masraflarına 400 TL (1001 TL* % 40)'den daha fazla ayırıyorsa, yoksul sayılıyorlar. Bu durumda aylık mutfak harcaması 288-487 TL arasında ve olan ağırlıklı grubun (deneklerin % 48,3'ü), yoksul olma ihtimalleri vardır.

Tablo 23

Ankete Katılan Kişilerin Konut Durumu

	Frekans	%	Kümülatif %
Kira	118	27,5	27,5
Lojman	19	4,4	31,9
Kendi Evimiz	251	58,5	90,4
Bir yakınımızın, kira ödemiyorum	41	9,6	100,0
Toplam	429	100,0	

Ankete katılan deneklerin %58,5'inin kendi evinde, %27,5'inin kiralık bir evde, %4,4'ünün lojmanda; % 9,6'sının ise kira ödemedi bir yakının evinde ikamet ettiği görülmektedir. 429 denekten 251'i ev sahibidir; barınma sorununun giderilmiş olması, geçinebilme potansiyelini güçlendirmektedir. Bu sonuca göre, yoksulluğu çok fazla vurgulamanın anlamlı olmadığı anlaşılabilir.

Tablo 24

Ankete Katılan Kişilerin Hanehalkı Sayısı

	Frekans	%	Kümülatif %
1	17	4,0	4,0
2	36	8,4	12,4
3	92	21,4	33,8
4	126	29,4	63,2
5	93	21,7	84,8
6 ve üstü	65	15,2	100,0
Toplam	429	100,0	

Yapılan ankete katılan 429 kişinin % 29,4'ünün hanehalkı sayısı 4 iken, % 4'ünün hanehalkı sayısı 1, % 15,2'sinin hanehalkı sayısı ise 6 veya daha fazladır. Hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riskinin de arttığı bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda; 429 denekten 271'inin hanehalkı sayısının 4 ya da daha aşağı olması, oldukça avantajlı bir durum olarak değerlendirilebilir.

Tablo 25

Ankete Katılan Kişilerin Hanelerindeki Çocuk Sayısı

	Frekans	%	Kümülatif %
Yok	179	41,7	41,7
1	122	28,4	70,2
2	94	21,9	92,1
3	23	5,4	97,4
4	8	1,9	99,3
5 ve üstü	3	,7	100,0
Toplam	429	100,0	

Ankete katılan kişilerin % 92'sinin hanesindeki çocuk sayısı 2 veya daha aşağısı iken, % 0,7'sinin hanesindeki çocuk sayısı 5 veya daha fazladır. 429 denekten 3'ünün hanesindeki çocuk sayısının 5 veya daha fazla olması - özellikle de bu çocukların eğitim çağında oldukları düşünüldüğünde - bu kişilerin yoksulluk riskini arttırmaktadır.

Tablo 26

Ankete Katılan Kişilerin Hanehalkı Türü

	Frekans	%	Kümülatif %
Çocuksuz aile	60	14,0	14,0
Çocuklu aile	291	67,8	81,8
Ataerkil veya geniş aile	78	18,2	100,0
Toplam	429	100,0	

Yapılan ankete katılan deneklerin % 67,8'inin hanehalkı türünün çocuklu çekirdek aile, % 14'ünün çocuksuz çekirdek aile, % 18,2'sinin ise ataerkil veya geniş aile olduğu görülmektedir. TÜİK'in çalışmasına göre; Türkiye'de ataerkil veya geniş ailelerde yaşayan fertlerin yoksulluk oranı çocuklu çekirdek ailelerde yaşayan fertlerden, onların yoksulluk oranı da çocuksuz çekirdek ailelerde yaşayan fertlerden daha yüksektir. Bu bağlamda; 429 denekten 291'inin hanehalkı türünün çocuklu çekirdek aile olması, onların yoksulluk riskini arttıracak bir unsurdur.

Tablo 27

Ankete Katılan Kişilerin Sakarya İlinde İkamet Süreleri

	Frekans	%	Kümülatif %
1 yıldan az	20	4,7	4,7
1-5 yıl arası	56	13,1	17,7
6-10 yıl arası	36	8,4	26,1
10 yıldan fazla	317	73,9	100,0
Toplam	429	100,0	

Ankete katılan kişilerin % 73,9'unun 10 yılı aşkın süredir; % 4,7'si ise 1 yıldan daha az süredir Sakarya ilinde ikamet etmektedir. Türkiye'de, kırsal yoksulluğun kentsel yoksulluğa oranla daha yüksek olduğu bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda; 317 deneğin 10 yılı aşkın süredir il merkezinde oturuyor olması avantajlı bir durumdur, çünkü göreceli olarak şehirde yaşayanların köyde yaşayanlara göre daha iyi bir gelire sahip olacağı bilinmektedir.

Tablo 28

Ankete Katılan Kişilerin Otomobil Sahibi Olma Durumu

	Frekans	%	Kümülatif %
Yok	249	58,0	58,0
Var	180	42,0	100,0
Toplam	429	100,0	

Ankete katılan kişilerin % 58'inin şahıslarına ait otomobil olmadığı vurgulanırken % 42'sinin 1 veya daha fazla otomobili olduğu ifade edilmektedir. Ankete katılanlardan % 62,2'sinin (Tablo 21'de) aylık toplam geliri 1000 TL ve üzeri olarak tespit edildiği düşünüldüğünde otomobil sahibi olanlar ile gelir durumu 1000 TL ve üzeri olanlar arasında doğru orantı olduğu görülebilmektedir.

3.2.3. Araştırma Sonuçlarının Çapraz Tablo Yöntemiyle Karşılaştırılması

Araştırma sonuçlarını yukarıdaki verilerle değerlendirdikten sonra karşılaştırmalı tablolar ile iki farklı sonucu birbiriyle karşılaştırarak aralarındaki pozitif-negatif yönlü ilişkiyi incelemeye çalışacağız. Çalışmamızda yaş ve medeni durum ile aylık toplam gelir arasında belirgin bir ilişki görülmediğinden ilgili çapraz tablolar sunulmamıştır.

Yaş ile gelir arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir (p -değeri 0,109). Teorik olarak gençlere göre, çalışma çağındaki diğer bireylerin gelirlerinin yüksek olması gerekir. Ancak ankette katılımcıların yaşı ve katılımcıların hanehalkı geliri sorulduğundan böyle bir ilişkinin görülmemesi sürpriz değildir. Benzeri bir sonuç cinsiyet (p -değeri 0,993) ve medeni durum (p -değeri 0,288) için de geçerlidir.

Tablo 29

Ankete Katılanların Cinsiyetleri ile Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişki

CİNSİYET	Aylık Toplam Gelir					Toplam	
	287 TL ve aşağısı	288-487 TL arası	488-825 TL arası	826-1000 TL arası	1001 TL ve yukarısı		
Erkek	Kişi Sayısı %’lik olarak	5 1.5%	8 2.4%	36 11.0%	74 22.6%	204 62.4%	327 100.0%
Kadın	Kişi Sayısı %’lik olarak	2 2.0%	3 2.9%	12 11.8%	22 21.6%	63 61.8%	102 100.0%
Toplam	Kişi Sayısı %’lik olarak	7 1.6%	11 2.6%	48 11.2%	96 22.4%	267 62.2%	429 100.0%
	Ki-Kare Değeri (p-Değeri)	0,24 (0,993)		Kontenjan katsayısı (p-değeri)	0,024 (0,993)		

Tablo 29’u incelediğimizde aylık toplam gelirin cinsiyetler içerisinde oransal olarak çok yakın olduğunu görmekteyiz. Ankete katılan kişilerden (429) sadece 7 kişinin gelir aylık sınırının altında kalmakta ve bu rakamlar cinsiyetler arasında % 1,5 – 2,0’larda kalmaktadır. Ankete katılanların (kadın - erkek) % 62,2’sinin geliri 1000 TL’nin üzerinde bulunmaktadır. Yine Tablo 29’a baktığımızda (2009 yılı verileri eşliğinde) ankete katılanlardan 36’sı erkek ve 12’si kadın olmak üzere % 11,2’sinin aylık toplam geliri yoksulluk sınırı ile asgari ücret arasında kalmaktadır. Asgari ücret sınırını geçen bireyler arasında neredeyse cinsiyet farkı yok gibidir. Şöyle ki ankete katılan erkeklerin % 22,6’sının kadınların ise % 21,6’sının aylık toplam geliri asgari ücreti geçmektedir. Tablo 29’dan anlaşılacağı üzere aylık toplam gelir cinsiyetler arası dağılımda pek fark göstermemekte ve kadın erkek arasında oransal olarak yakın değerler içermektedir.

Tablo 29’da yer alan ki-kare test sonuçlarına göre cinsiyet ile aylık toplam gelir arasında % 5 seviyede istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur (p -değeri: 0,993 >

0,05). Benzer şekilde kontenjans katsayısı 0,024 ile zayıf ve % 5 seviyede anlamsız (p-değeri: 0,993) bir ilişkiye işaret etmektedir.

Tablo 30

Ankete Katılanların Öğrenim Durumu ile Aylık Toplam Gelir Arasındaki İlişki

Öğrenim Durumu	Aylık Toplam Gelir					Toplam
	287 TL ve aşağısı	288-487 TL arası	488-825 TL arası	826-1000 TL arası	1001 TL ve yukarısı	
Okuryazar değil	Kişi sayısı 1 14.3 %	Kişi sayısı 1 14.3 %	Kişi sayısı 1 14.3 %	Kişi sayısı 0 .0 %	Kişi sayısı 4 57.1 %	Kişi sayısı 7 100.0 %
İlköğretim mezunu	Kişi sayısı 4 2.7 %	Kişi sayısı 5 3.4 %	Kişi sayısı 17 11.5 %	Kişi sayısı 40 27.0 %	Kişi sayısı 82 55.4 %	Kişi sayısı 148 100.0 %
Lise ve dengi okul mezunu	Kişi sayısı 1 .6 %	Kişi sayısı 3 1.9 %	Kişi sayısı 22 14.3 %	Kişi sayısı 40 26.0 %	Kişi sayısı 88 57.1 %	Kişi sayısı 154 100.0 %
Yüksek okul, üniversite mezunu	Kişi sayısı 1 .8 %	Kişi sayısı 2 1.7 %	Kişi sayısı 8 6.7 %	Kişi sayısı 16 13.3 %	Kişi sayısı 93 77.5 %	Kişi sayısı 120 100.0 %
Toplam	Kişi sayısı 7 1.6%	Kişi sayısı 11 2.6 %	Kişi sayısı 48 11.2 %	Kişi sayısı 96 22.4 %	Kişi sayısı 267 62.2 %	Kişi sayısı 429 100.0 %
	Ki-Kare Değeri (p-Değeri)	32,158 (0,001)		Kontenjan katsayısı (p-değeri)	0,26 (0,001)	

Tablo 30’u incelediğimizde eğitim durumuyla gelir dağılımı arasında doğru orantı olduğunu görmekteyiz. Şöyle ki ankete katılanlardan lise ve dengi meslek okulu mezunu olan kişilerin % 57,1’i ve yüksek okul, üniversite mezunu olan kişilerin % 77,5’i en yüksek gelir grubunda yer almaktadır. Diğer yönden okuryazar olmayan veya ilköğretim mezunu olan kişilerin % 46’sı düşük gelir grupları arasında yer almaktadır. Bu durum bizlere eğitim ile gelir dağılımı arasındaki pozitif yönlü ilişkiyi ve eğitimin gelir dağılımı üzerindeki etkisini açık bir şekilde göstermektedir.

Tablo 30’da yer alan ki-kare test sonuçlarına göre öğrenim durumu ile aylık toplam gelir arasında % 1 seviyede istatistiksel olarak anlamlı ve zayıf (kontanjans katsayısı: 0,26) bir ilişki olduğu tespit edilmektedir (p-değeri: 0,01 > 0,001).

Tablo 31**Ankete Katılanların Meslekleri ile Aylık Toplam Gelirleri Arasındaki İlişki**

Mesleğiniz		Aylık Toplam Gelir					Toplam
		287 TL ve aşağısı	288-487 TL arası	488-825 TL arası	826-1000 TL arası	1001 TL ve yukarısı	
Günderlikçi	Kişi sayısı	0	0	1	1	1	3
	%'lik olarak	.0 %	.0 %	33.3 %	33.3 %	33.3 %	100.0%
Ev hanımı	Kişi sayısı	1	1	5	4	9	20
	%'lik olarak	5.0 %	5.0 %	25.0 %	20.0 %	45.0 %	100.0%
Memur	Kişi sayısı	0	1	0	1	23	25
	%'lik olarak	.0 %	4.0 %	.0 %	4.0 %	92.0 %	100.0%
Öğrenci	Kişi sayısı	1	3	7	15	38	64
	%'lik olarak	1.6 %	4.7 %	10.9 %	23.4 %	59.4 %	100.0%
Emekli	Kişi sayısı	0	1	6	6	33	46
	%'lik olarak	.0 %	2.2 %	13.0 %	13.0 %	71.7 %	100.0%
İşçi	Kişi sayısı	2	3	8	30	49	92
	%'lik olarak	2.2 %	3.3 %	8.7 %	32.6 %	53.3 %	100.0%
Çiftçi	Kişi sayısı	1	1	3	5	4	14
	%'lik olarak	7.1 %	7.1 %	21.4 %	35.7 %	28.6 %	100.0%
Serbest Meslek	Kişi sayısı	1	0	7	20	60	88
	%'lik olarak	1.1 %	.0 %	8.0 %	22.7 %	68.2 %	100.0%
Diğer	Kişi sayısı	1	1	11	14	50	77
	%'lik olarak	1.3 %	1.3 %	14.3 %	18.2 %	64.9 %	100.0%
Toplam	Kişi sayısı	7	11	48	96	267	429
	%'lik olarak	1.6%	2.6 %	11.2 %	22.4 %	62.2 %	100.0 %
	Ki-Kare Değeri (p-Değeri)	44,311 (0,072)		Kontenjan katsayısı (p-değeri)	0,306 (0,072)		

Tablo 31'i incelediğimizde Ev hanımı, emekli ve çiftçi meslek grubunda yer almayan bireylerin % 55'i aylık toplam geliri "1001 TL ve yukarısı" seçeneğini işaretlemekle yüksek gelir grubunda yer almaktadır. Tablo 31'de dikkat çeken meslek olarak "diğer" meslek grubu başı çekmektedir. Sakarya ilinde yüz yüze yapılan bu anket çalışmasında "diğer" seçeneğini işaretleyen bireylerin ekseriyetinin iş yeri sahibi oldukları gözlenmiştir. Bu durum işveren ile işçi arasındaki gelir dağılımını göstermektedir. Şöyle ki "Diğer" meslek grubunu işaretleyen bireylerin % 64,9'u yüksek gelir grubunda yer almaktadır. Tablo 31'de dikkat çeken bir diğer husus ise öğrenciler ile gelirleri arasındaki ilişkidir. Öyle ki ankete katılan bireyler içerisinde "öğrenci" meslek grubunda yer alanların lise veyahut üniversite öğrencisi olduğu düşünüldüğünde aylık

toplam gelirlerinin çiftçi ve evhanımlarına oranla daha yüksek seviyelerde olduğu gözlenmektedir.

Katılımcıların meslekleri ile hanehalkı geliri arasındaki ilişkinin yokluğu sıfır hipotezi ancak %10 anlamlılık seviyesinde reddedilebilmektedir (p -değeri: $0,072 > 0,05$). Kontenjans katsayısı da 0,30 değerle ancak % 10 seviyede anlamlı zayıf bir ilişkiye işaret etmektedir.

Tablo 32

Ankete Katılanların Hanelerinde Çalışan Kişi Sayısı ile Aylık Toplam Gelirleri Arasındaki İlişki

Sizin Dışınızda Kaç Kişi Çalışıyor	Aylık Toplam Gelir					Toplam	
	287 TL ve aşağısı	288-487 TL arası	488-825 TL arası	826-1000 TL arası	1001 TL ve yukarısı		
Yok	Kişi sayısı %’lik olarak	4 2.1 %	5 2.6 %	27 13.9 %	54 27.8 %	104 53.6 %	194 100.0%
1	Kişi sayısı %’lik olarak	3 2.1 %	2 1.4 %	12 8.3 %	31 21.4 %	97 66.9 %	145 100.0%
2	Kişi sayısı %’lik olarak	0 .0 %	3 4.7 %	7 10.9 %	5 7.8 %	49 76.6 %	64 100.0%
3	Kişi sayısı %’lik olarak	0 .0 %	1 5.3 %	0 .0 %	5 26.3 %	13 68.4 %	19 100.0%
4	Kişi sayısı %’lik olarak	0 .0 %	0 .0 %	1 16.7 %	1 16.7 %	4 66.7 %	6 100.0%
5 ve üstü	Kişi sayısı %’lik olarak	0 .0 %	0 .0 %	1 100.0 %	0 .0 %	0 .0 %	1 100.0%
Toplam	Kişi sayısı %’lik olarak	7 1.6 %	11 2.6 %	48 11.2 %	96 22.4 %	267 62.2 %	429 100.0 %
	Ki-Kare Değeri (p-Değeri)	31,079 (0,054)		Kontenjans katsayısı (p-değeri)	0,26 (0,054)		

Tablo 19’deki verilere baktığımızda ankete katılanlardan % 45,2’sinin hanesinde sadece kendisi, % 33,8’inde de kendisi haricinde bir kişi çalışmaktadır. Tablo 32’ye baktığımızda da sadece kendisi çalışanlardan % 53,6’sının gelir 1001 TL ve yukarısı olmaktadır, % 46,4’ü ise daha düşük gelir ile yetinmektedir. Doğal olarak bu durum bizlere çalışan kişi sayısındaki artış ile gelir durumundaki iyileşmenin aynı yönde olduğunu göstermektedir.

Tablo 32'ye baktığımızda iki değişken arasında hesaplanan ki-kare değeri % 10 seviyede istatistiksel olarak anlamlıdır (p- değeri: 0,054 < 0,10). Benzer şekilde kontenjan katsayısı 0,26 ile zayıf ve % 10 seviyede anlamlı (p-değeri: 0,054) bir ilişkiye işaret etmektedir.

Tablo 33

Ankete Katılanların Gelir Gruplarıyla Çocuk Sayısı Arasındaki İlişki

Hangi Gelir Grubundasınız?	Çocuk Sayısı						Toplam
	Yok	1	2	3	4	5 ve üstü	
Düşük Kişi sayısı	50	31	24	10	2	1	118
%'lik olarak	42.4%	26.3%	20.3%	8.5%	1.7%	.8%	100.0%
Orta-altı Kişi sayısı	19	13	8	2	2	0	44
%'lik olarak	43.2%	29.5%	18.2%	4.5%	4.5%	.0%	100.0%
Orta Kişi sayısı	93	69	45	9	3	1	220
%'lik olarak	42.3%	31.4%	20.5%	4.1%	1.4%	.5%	100.0%
Orta-üstü Kişi sayısı	13	6	15	1	1	1	37
%'lik olarak	35.1%	16.2%	40.5%	2.7%	2.7%	2.7%	100.0%
Üst Kişi sayısı	4	3	2	1	0	0	10
%'lik olarak	40.0%	30.0%	20.0%	10.0%	.0%	.0%	100.0%
Toplam Kişi sayısı	179	122	94	23	8	3	429
%'lik olarak	41.7%	28.4%	21.9%	5.4%	1.9%	.7%	100.0%
Ki-Kare Değeri (p-Değeri)	18,575 (0,55)		Kontenjans katsayısı (p-değeri)	0,20 (0,55)			

Tablo 33'ü incelediğimizde, Sakarya İlinde uygulanan anket verilerine göre ailelerin gelirleriyle çocuk sayısı arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Şöyle ki ailelerin genelinde -ister düşük gelir grubu isterse yüksek gelir grubu olsun- çocuk sayısı 1-2'yi aşmamaktadır. Tablo 33'e baktığımızda ankete katılanların ekseriyetinin 2 çocuklu bir ailenin üyesi olduğu gözlenmektedir. Gelecekte Türkiye'yi tedirginleştiren ve bunun çözümü olarak da en az 3 çocuklu ailelerin olmasının gerekliliği Sakarya İlinde de gözlenmiştir. Ancak gelir durumu ailelerin çocuk sahibi olmak istemesi-istememesinin en önemli ayağını oluşturmaktadır. Bu duruma Tablo 33 yardımıyla diğer bir cepheden bakarsak üst gelir gurubundaki ailelerin çocuk sayısı oranları oldukça düşüktür. Bu durum aile fertlerinin, ebeveyn olarak çalışıyor olmasının olumsuz yansımasıdır.

Tablo 33’de yer alan ki-kare testi sonuçlarına göre gelir grubu ile çocuk sayısı arasında % 5 seviyede istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur (p-değeri: 0,55 > 0,05). Benzer şekilde kontenjans katsayısı 0,20 ile zayıf ve istatistiksel olarak anlamsız (p- değeri: 0,55) bir ilişkiye işaret etmektedir.

Tablo 34

Ankete Katılanların Aylık Toplam Gelirleriyle Mutfak Harcaması Arasındaki İlişki

Aylık Toplam Gelir		Aylık Mutfak Harcaması				Toplam
		287 TL ve aşağısı	288-487 TL arası	488-825 TL arası	826 TL ve yukarısı	
287 TL ve aşağısı	Kişi sayısı %’lik olarak	5 71.4%	0 .0%	2 28.6%	0 .0%	7 100.0%
288-487 TL arası	Kişi sayısı %’lik olarak	5 45.5%	4 36.4%	2 18.2%	0 .0%	11 100.0%
488-825 TL arası	Kişi sayısı %’lik olarak	21 43.8%	24 50.0%	2 4.2%	1 2.1%	48 100.0%
826-1000 TL arası	Kişi sayısı %’lik olarak	25 26.0%	56 58.3%	12 12.5%	3 3.1%	96 100.0%
1001 TL ve yukarısı	Kişi sayısı %’lik olarak	41 15.4%	123 46.1%	82 30.7%	21 7.9%	267 100.0%
Toplam	Kişi sayısı %’lik olarak	97 22.6%	207 48.3%	100 23.3%	25 5.8%	429 100.0%
Ki-Kare Değeri (p-Değeri)		56,285 (0,000)		Kontenjans katsayısı (p-değeri)	0,34 (0,000)	

Tablo 34’ü incelediğimizde ailelerin % 48,3’ünün mutfak masrafı 288-487 TL arasında olduğu görülmektedir. Ankete katılanların gelirleriyle mutfak harcamaları arasında doğru yönlü ilişki olduğu gözlenmiştir. Örneğin gelir aralığı 488-825 TL arasındaki ailelerin % 50’si 288-487 TL arasında mutfak harcaması yaparken, 826-1000 TL arasındaki ailelerin % 58,3’ü aynı aralıkta mutfak harcaması yapmaktadır. Bu durum gelir aralığı 1001 TL ve yukarısı olanlarda mutfak harcaması dilimi 488-825 TL aralığında olmaktadır. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, hanelerin gelirlerindeki artış mutfak harcamalarına yansımakta ve hanehalkının daha fazla/daha kaliteli tüketime doğru yöneldiğini göstermektedir.

Tablo 34’te yer alan ki-kare testi sonuçlarına göre aylık toplam gelir ve mutfak harcaması arasında % 1 seviyede istatistiksel olarak anlamlı ve zayıf (kontenjans katsayısı: 0,34) bir ilişki olduğu tespit edilmektedir (p- değeri: 0,000<0,01).

Tablo 35

Ankete Katılanların Cinsiyetleri ile Bağlı Bulunduğu SGK Arasındaki İlişki

CİNSİYET	Hangi SGK’ ya Bağlısınız?				Toplam	
	Hiçbiri	SSK	Emekli Sandığı	Bağ-Kur		
Erkek	Kişi Sayısı	43	191	25	68	327
	Cinsiyet %’lik olarak	13.1%	58.4%	7.6%	20.8%	100.0%
	SGK %’lik olarak	86.0%	74.6%	67.6%	79.1%	76.2%
Kadın	Kişi Sayısı	7	65	12	18	102
	Cinsiyet %’lik olarak	6.9%	63.7%	11.8%	17.6%	100.0%
	SGK %’lik olarak	14.0%	25.4%	32.4%	20.9%	23.8%
Toplam	Kişi Sayısı	50	256	37	86	429
	Cinsiyet %’lik olarak	11.7%	59.7%	8.6%	20.0%	100.0%
	SGK %’lik olarak	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Ki-Kare Değeri (p-Değeri)	4,919 (0,178)		Kontenjans katsayısı (p-değeri)	0,10 (0.178)		

Tablo 35’e baktığımızda ankete katılan bireylerden herhangi bir SGK’ ya bağlı olmayanların oranı erkeklerde % 13,1 iken Kadınlarda bu oran % 6,9 olarak görülmektedir. Ancak Tablo 19’da da görüleceği üzere ankete katılanların % 14,9’u öğrenci dolayısıyla ebeveynleri vasıtasıyla her hangi bir SGK’ ya bağlı bulunmaktadır. Dolayısıyla Tablo 35’deki herhangi bir SGK’ ya bağlı bulunmayan bireylerin oranının yüksek olmasına sebep olmaktadır. Ankete katılan bireylerin (kadın-erkek) % 59,7’sinin SSK’ya bağlı olduklarını gözlenmiştir. Emekli Sandığı ve Bağ-Kur’u tercih edenlerin oranı ise SSK’ya kıyasla oldukça düşüklerde kalmıştır. Örneğin ankete katılan kadınların % 11,8’i Emekli Sandığına, % 17,6’sı ise Bağ-Kur’a, % 63,7’si ise SSK’ya bağlı olduklarını belirtmişlerdir. Bu durumu ankete katılan Erkeklerde de görebilmekteyiz. Dolayısıyla Tablo 35’deki dağılımı ister cinsiyet açısından isterse Sosyal Güvenlik Kurumları açısından incelediğimizde SSK’ya bağlı bulunan bireylerin oranının oldukça yüksek olduğunu görmekteyiz.

Tablo 35’de yer alan ki-kare test sonuçlarına göre cinsiyet ile bağlı bulunduğu sosyal güvenlik kurumu arasında % 5 seviyede istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur (p-

değeri: 0,178 > 0,05). Benzer şekilde kontenjans katsayısı 0,10 ile zayıf ve istatistiksel olarak anlamsız bir ilişkiye işaret etmektedir (p-değeri: 0,178).

Tablo 36

Ankete Katılanların Bağlı Bulunduğu SGK ile Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişki

Hangi SGK' ya Bağlısınız?	Aylık Toplam Gelir					Toplam	
	287 TL ve aşağısı	288-487 TL arası	488-825 TL arası	826-1000 TL arası	1001 TL ve yukarıları		
Hiçbiri	Kişi Sayısı 6 12.0%	4 8.0%	11 22.0%	8 16.0%	21 42.0%	50 100.0%	
	Aylık Toplam Gelir %'lik olarak	85.7%	36.4%	22.9%	8.3%	7.9%	11.7%
SSK	Kişi Sayısı 0 .0%	3 1.2%	25 9.8%	63 24.6%	165 64.5%	256 100.0%	
	Aylık Toplam Gelir %'lik olarak	.0%	27.3%	52.1%	65.6%	61.8%	59.7%
Emekli Sandığı	Kişi Sayısı 0 .0%	1 2.7%	2 5.4%	5 13.5%	29 78.4%	37 100.0%	
	Aylık Toplam Gelir %'lik olarak	.0%	9.1%	4.2%	5.2%	10.9%	8.6%
Bağ-Kur	Kişi Sayısı 1 1.2%	3 3.5%	10 11.6%	20 23.3%	52 60.5%	86 100.0%	
	Aylık Toplam Gelir %'lik olarak	14.3%	27.3%	20.8%	20.8%	19.5%	20.0%
Toplam	Kişi Sayısı 7 1.6%	11 2.6%	48 11.2%	96 22.4%	267 62.2%	429 100.0%	
	Aylık Toplam Gelir %'lik olarak	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
	Ki-Kare Değeri (p-Değeri)	60,52 (0,000)		Kontenjans katsayısı (p-değeri)	0,35 (0.000)		

Hastalık ve malullük gibi belirsizliklere karşı güvence sahibi olması ve yaşlılıkta emeklilik imkânlarından faydalanacak olması hanehalkı refahı için önemlidir. Tablo 36'yı incelediğimizde, ankete katılan bireylerin aylık toplam gelirlerindeki aralığın değişmesi her bir Sosyal Güvenlik Kurumuna ait bireylerin sayısını arttırmaktadır. Yine Tablo 36'ya bakıldığında SSK'nın ağırlığının % 59,7 olarak görmek mümkündür. Aynı şekilde SSK, Emekli Sandığı, Bağ-Kur gibi Sosyal Güvenlik Kuruluşlarına bağlılığın

aylık toplam gelire ilişkin olduğu gerçeğini ankete katılan bireylerden de görebilmekteyiz.

Tablo 36'ya baktığımızda katılımcıların % 12'sinin sosyal güvencesi yoktur. Bu grupta yer alanların ağırlıkla düşük gelirli oldukları görülmektedir. . Katılımcılar ağırlıklı olarak SSK güvencesi altındadırlar ve güvencesi olanlar görece yüksek gelirli kişilerdir. Katılımcıların sosyal güvenlik statüleri ile gelirleri arasında yüzde 1 seviyede (p -değeri: 0,000) ve güçlü olmayan (kontenjans katsayısı: 0,35) bir ilişki mevcuttur.

Tablo 37

Ankete Katılanların Aylık Toplam Gelirleriyle Otomobil Sahipliği Arasındaki İlişki

Aylık Toplam Gelir		Otomobiliniz Var mı?		Toplam
		Yok	Var	
287 TL ve aşağısı	Kişi sayısı %’lik olarak	5 71.4 %	2 28.6 %	7 100.0 %
288-487 TL arası	Kişi sayısı %’lik olarak	9 81.8 %	2 18.2 %	11 100.0 %
488-825 TL arası	Kişi sayısı %’lik olarak	33 68.8 %	15 31.3 %	48 100.0 %
826-1000 TL arası	Kişi sayısı %’lik olarak	73 76.0 %	23 24.0 %	96 100.0 %
1001 TL ve yukarısı	Kişi sayısı %’lik olarak	129 48.3 %	138 51.7 %	267 100.0 %
Toplam	Kişi sayısı %’lik olarak	249 58.0%	180 42.0 %	429 100.0 %
Ki-Kare Değeri (p-Değeri)	28,474 (0,00)	Kontenjans katsayısı (p-değeri)		0,24 (0,00)

Tablo 37’yi incelediğimizde Toplam Gelir ile Otomobil sahibi olma arasındaki ilişki doğru orantılıdır. Şöyle ki ankete katılanların gelir grupları arasındaki dağılım otomobil sahibi olanlardaki artışla aynı yöndedir. Ailesinin geliri 488-825 TL aralığında (2009 yılı yoksulluk sınırı ile asgari ücret sınırı içerisinde) bulunan hanelerden 33’ünün (% 68,8) otomobili yok iken bu oran gelir aralığı 1001 TL ve yukarısı olan hanelerde % 48,3’e düşmüştür. Ancak genel kanı olarak bilinen gelirlerdeki artış bireyleri otomobil sahibi olmaya yönlendirdiği düşüncesi çalışmamızda ankete katılan bireylerin ailelerinde gözlenmemiştir. Bunun sebebi olarak çalışmamızın Sakarya İl merkezinde

yapılması ve ulaşım araçlarının çeşitliliği haneleri otomobil sahibi olmamaya yönlendirebileceğini söyleyebiliriz.

Tablo 37’de yer alan ki-kare test sonuçlarına göre aylık toplam gelir ile otomobil sahipliği arasında % 1 seviyede istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır (p- değeri: 0,00<0,01). Kontenjan katsayısı 0,24 ile güçlü olmayan bir ilişki mevcuttur.

Tablo 38

Ankete Katılanların Ev Sahipliği ile Otomobil Sahipliği Arasındaki İlişki

Oturduğunuz Ev Size mi Ait?		Otomobiliniz Var mı?		Toplam
		Yok	Var	
Kira	Kişi sayısı	89	29	118
	%'lik olarak	75.4%	24.6%	100.0%
Lojman	Kişi sayısı	9	10	19
	%'lik olarak	47.4%	52.6%	100.0%
Kendi Evimiz	Kişi sayısı	122	129	251
	%'lik olarak	48.6%	51.4%	100.0%
Bir yakınımızın, kira ödemiyorum	Kişi sayısı	29	12	41
	%'lik olarak	70.7%	29.3%	100.0%
Toplam	Kişi sayısı	249	180	429
	%'lik olarak	58.0%	42.0%	100.0%
Ki-Kare Değeri (p-Değeri)	27,416 (0,00)	Kontenjans katsayısı (p-değeri)		0,24 (0,00)

Tablo 38’i incelediğimizde Ankete katılan hanelerin ev sahibi olmalarıyla otomobil sahibi olup-olmadıkları arasında ilişki olup olmadığını görmeye çalışalım. Tablo 38’e baktığımız da kiracı olanların % 75,4’ü ve oturdukları evlerin kendilerine ait olanların % 48,6’sı otomobil sahibi değildirlen. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi çalışmamızın Sakarya İl merkezinde yapılmış olması ankete katılanlardan hanelerinde otomobil sahibi olmayanların oranının yüksek olmasını ifade eder. Ancak Tablo 38’de görüldüğü üzere otomobil sahibi olanların oranı % 42 iken ev sahibi olanlardan otomobil sahibi olanların oranı % 51,4 dür. Bu oran ankete katılanların da % 30,1’ine tekabül etmektedir. Bu değerlendirme ev sahibi olma oranıyla araç sahibi olma arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo 38’de yer alan ki-kare test sonuçlarına göre ev sahipliği ile otomobil sahipliği arasında % 1 seviyede istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır (p- değeri: 0,00 < 0,01). Kontenjan katsayısı 0,24 güçlü olmayan bir ilişkiye işaret etmektedir.

Tablo 39

Ankete Katılanların Hanesinde Oturan Kişi Sayısı ile Hanehalkı Türleri Arasındaki İlişki

Hanede Oturan Kişi Sayısı	Hanehalkı Türü			Toplam
	Çocuksuz aile	Çocuklu aile	Ataerkil veya geniş aile	
1 Kişi sayısı %’lik olarak	16 94.1%	1 5.9%	0 .0%	17 100.0%
2 Kişi sayısı %’lik olarak	27 75.0%	8 22.2%	1 2.8%	36 100.0%
3 Kişi sayısı %’lik olarak	5 5.4%	77 83.7%	10 10.9%	92 100.0%
4 Kişi sayısı %’lik olarak	7 5.6%	107 84.9%	12 9.5%	126 100.0%
5 Kişi sayısı %’lik olarak	5 5.4%	69 74.2%	19 20.4%	93 100.0%
6 ve üstü Kişi sayısı %’lik olarak	0 .0%	29 44.6%	36 55.4%	65 100.0%
Toplam Kişi sayısı %’lik olarak	60 14.0%	291 67.8%	78 18.2%	429 100.0%
Ki-Kare Değeri (p-Değeri)	299,747 (0,00)		Kontenjans katsayısı (p-değeri)	0,64 (0,00)

Sakarya İli İstanbul’a yakın olması sebebiyle yoğun göç alan bölgelerdendir. DPT tarafından 2003 yılında yapılan İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmasında da yayınlandığı üzere Sakarya ili İstanbul ardbölgede yer almasının etkisiyle çok fazla göç alan ve net göç hızı % 11 olan bir ildir. Ayrıca yine DPT tarafından yayınlanan verilere göre Doğu Anadolu bölgesi en fazla göç veren bölgedir. Sakarya İli de Tablo 39’da görüldüğü üzere çocuklu ailelerin oranı (% 44,6) ve Ataerkil veya geniş ailelerin oranı (% 55,4) oldukça yüksektir. Bunun ilk sebebi Sakarya İlinde göç yoluyla ikamet eden hanelerden kaynaklanmaktadır.

Tablo 39’da yer alan ki-kare test sonuçlarına göre hanede oturan kişi sayısı ile hanehalkı türü arasında % 1 seviyede istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır (p- değeri: 0,00<0,01). Kontenjan katsayısı 0,64 güçlü bir ilişkiye işaret etmektedir.

Tablo 40**Ankete Katılanların Aylık Toplam Gelirleriyle Ev Sahipliği Arasındaki İlişki**

Aylık Toplam Gelir		Oturduğunuz Ev Size mi Ait?				Toplam
		Kira	Lojman	Kendi Evimiz	Bir yakınımızı n, kira ödemi yoru m	
287 TL ve aşağısı	Kişi sayısı %’lik olarak	1 14.3%	0 .0%	5 71.4 %	1 14.3 %	7 100.0%
288-487 TL arası	Kişi sayısı %’lik olarak	3 27.3%	1 9.1%	3 27.3%	4 36.4%	11 100.0%
488-825 TL arası	Kişi sayısı %’lik olarak	17 35.4%	2 4.2%	21 43.8%	8 16.7%	48 100.0%
826-1000 TL arası	Kişi sayısı %’lik olarak	26 27.1%	6 6.3%	53 55.2%	11 11.5%	96 100.0%
1001 TL ve yukarısı	Kişi sayısı %’lik olarak	71 26.6%	10 3.7%	169 63.3%	17 6.4%	267 100.0%
Toplam	Kişi sayısı %’lik olarak	118 27.5%	19 4.4%	251 58.5%	41 9.6%	429 100.0%
	Ki-Kare Değeri (p-Değeri)	22,707 (0,03)		Kontenjans katsayısı (p-değeri)	0,22 (0,030)	

Tablo 40’da da görüldüğü üzere, Ankete katılanların bulunduğu gelir aralığı ile ev sahibi olmaları arasında doğru yönlü bir ilişki vardır. Geliri 488-825 TL arasında olanların % 39,6’sı (17 kişi) kira veya lojmanlarda kalırken, geliri 826-1000 TL arasında olanların % 33,4’ü (32 kişi) kira veya lojmanlarda kalmaktadır. Bu durum 1001 TL ve yukarısı gelir aralığına gelindiğinde de aynı şekildedir. Şöyle ki, bu gelir grubundakilerden sadece % 30,3’ü (81 kişi) kira veya lojmanda oturmaktadır. Diğer yönden de % 69,7’si kendi evi veya yakının evinde kalmaktadır. Görüldüğü üzere hanehalklarının gelirleriyle ev sahibi olmaları arasında pozitif yönlü ilişki vardır. İki değişken arasında yüzde 5 seviyede anlamlı (p -değeri: 0,03) ve zayıf biri ilişki (kontenjans katsayısı: 0,22) vardır.

Tablo 41

Ankete Katılanların Öğrenim Durumlarıyla Meslekleri Arasındaki İlişki

Öğrenim Durumu		Mesleğiniz								Toplam	
		Günelikçi	Ev hanımı	Memur	öğrenci	Emekli	İşçi	Çiftçi	Serbest Meslek		Diğer
Okuryazar değil	Kişi Sayısı	2	2	0	0	1	1	0	0	1	7
	%'lik olarak	28.6%	28.6%	.0%	.0%	14.3%	14.3%	.0%	.0%	14.3%	100.0%
İlköğretim Mezunu	Kişi Sayısı	0	11	2	2	23	37	9	35	29	148
	%'lik olarak	.0%	7.4%	1.4%	1.4%	15.5%	25.0%	6.1%	23.6%	19.6%	100.0%
Lise ve dengi Okul mezunu	Kişi Sayısı	1	6	6	18	16	42	4	35	26	154
	%'lik olarak	.6%	3.9%	3.9%	11.7%	10.4%	27.3%	2.6%	22.7%	16.9%	100.0%
Yüksek okul, üniversite mezunu	Kişi Sayısı	0	1	17	44	6	12	1	18	21	120
	%'lik olarak	.0%	.8%	14.2%	36.7%	5.0%	10.0%	.8%	15.0%	17.5%	100.0%
Toplam	Kişi Sayısı	3	20	25	64	46	92	14	88	77	429
	%'lik olarak	.7%	4.7%	5.8%	14.9%	10.7%	21.4%	3.3%	20.5%	17.9%	100.0%
	Ki-Kare Değeri (p-Değeri)	202,523 (0,00)	Kontenjans katsayısı (p-değeri)		0,56 (0,00)						

Tablo 41'i incelediğimizde okuryazar olmayanların gündelik işlerde çalışanlar, ev hanımları veyahut da işçi olarak hayatlarını sürdürdüklerini görmekteyiz. Yine aynı şekilde ankete katılanların % 36,7'sinin Yüksek okul veya üniversite de öğrenimini devam ettiren, % 17,5'inin ise Diğer (İşveren statüsünde), % 15'inin Serbest Meslek, % 14,2'sinin Memur meslek grubunda olduğunu görmekteyiz. Bu durum eğitim ile meslek arasındaki ilişkinin doğru yönlü olduğunu göstermektedir. Serbest meslek grubunda olanların % 79,6'sının ilköğretim ve lise mezunu olduğunu görmekteyiz. Bu durum eğitim ile meslek grubu arasındaki pozitif yönlü ilişkiyi göstermektedir. Yine Tablo 41'e baktığımızda çiftçilerin (14 kişi) % 94,9'unun yani 13 kişinin öğrenim durumu olarak ilköğretim ve lise mezunu olduğu gözlenmektedir.

Bu durum ankete katılanlardan eğitim hayatına devam etmeyenlerin çiftçilik mesleğini alternatif olarak tercih ettiğini göstermektedir. Yine Tablo 41'de ankete katılanlardan çiftçi olanların oranı % 3,3 olarak görülmektedir. Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere öğrenim durumuyla meslek seçimi arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Tablo 41'de yer alan ki-kare test sonuçlarına göre ankete katılanların öğrenim durumu ve meslekleri arasında % 1 seviyede istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır (p-değeri: $0,00 < 0,01$). Kontenjan katsayısı 0,56 ile orta düzeyde bir ilişkiye işaret etmektedir.

Tablo 42**Ankete Katılanların Gelir Gruplarıyla Oturdukları Ev Türleri Arasındaki İlişki**

Oturduğunuz Ev Size mi Ait?		Hangi Gelir Grubundasınız?					Toplam
		Düşük	Orta-altı	Orta	Orta-üstü	Üst	
Kira	Kişi Sayısı	48	13	52	3	2	118
	%'lik olarak	40.7%	11.0%	44.1%	2.5%	1.7%	100.0%
Lojman	Kişi Sayısı	4	5	9	1	0	19
	%'lik olarak	21.1%	26.3%	47.4%	5.3%	.0%	100.0%
Kendi Evimiz	Kişi Sayısı	48	21	142	32	8	251
	%'lik olarak	19.1%	8.4%	56.6%	12.7%	3.2%	100.0%
Bir yakınımızın, kira ödemiyorum	Kişi Sayısı	18	5	17	1	0	41
	%'lik olarak	43.9%	12.2%	41.5%	2.4%	.0%	100.0%
Toplam	Kişi Sayısı	118	44	220	37	10	429
	%'lik olarak	27.5%	10.3%	51.3%	8.6%	2.3%	100.0%
Ki-Kare Değeri (p-Değeri)		41,887 (0,000)		Kontenjans katsayısı (p-değeri)		0,298 (0,00)	

Tablo 42’de katılımcının algıladığı gelir grubu ile barınma durumu arasındaki ilişki yer almaktadır. Yukarıda bahsedildiği gibi gelir refahı etkileyen en önemli unsurlardan biri ise de refahı belirleyen diğer unsurlar da önemlidir. Kirada oturanların ve kendi evinde oturanların yüzde 41’i (toplamda yüzde 82’si) hanehalkını düşük gelir grubunda tasnif etmektedir. Bu aslında barınılan konutun kalitesinin yetersiz olduğu konusunda bir ipucu sunmaktadır. Öte yandan yakınının evinde kira ödemedi oturanların içinde kendilerini yüksek gelir gruplarında tasnif edenlerin oranı azalırken; kendi evinde oturanların içinde yüksek gelir gruplarında tasnif edenlerin oranı artmaktadır ki bu beklenen bir durumdur. İki değişken arasında yüzde 1 seviyede anlamlı (p -değeri: 0,000) ve aylık gelire olan ilişkiye kıyasla daha yüksek (kontenjans katsayısı: 0,29) bir ilişki tespit edilmektedir.

Tablo 43**Ankete Katılanların Gelir Gruplarıyla Bağlı Bulunduğu SGK Arasındaki İlişki**

Hangi Gelir Grubundansınız?		Hangi SGK'na Bağlısınız?				Toplam
		hiçbiri	SSK	Emekli Sandığı	Bağ-Kur	
Düşük	Kişi Sayısı	24	62	4	28	118
	%'lik olarak	20.3%	52.5%	3.4%	23.7%	100.0%
Orta-altı	Kişi Sayısı	6	28	6	4	44
	%'lik olarak	13.6%	63.6%	13.6%	9.1%	100.0%
Orta	Kişi Sayısı	18	134	23	45	220
	%'lik olarak	8.2%	60.9%	10.5%	20.5%	100.0%
Orta-üstü	Kişi Sayısı	2	25	3	7	37
	%'lik olarak	5.4%	67.6%	8.1%	18.9%	100.0%
Üst	Kişi Sayısı	0	7	1	2	10
	%'lik olarak	.0%	70.0%	10.0%	20.0%	100.0%
Toplam	Kişi Sayısı	50	256	37	86	429
	%'lik olarak	11.7%	59.7%	8.6%	20.0%	100.0%
Ki-Kare Değeri (p-Değeri)		23,601 (0,023)		Kontenjans katsayısı (p-değeri)	0,228 (0,023)	

Bir tür güvenceye sahip olma hanehalkı için refahın önemli göstergelerinden biridir. Bu yüzden algılanan gelir grubu ile sosyal güvence arasında bir ilişki olması beklenebilir. Tablo 43'de görüldüğü gibi, sosyal güvencesi olmayan hanehalkları arasında algılanan gelir grubu düşük gelir gruplarına doğrudur. İki değişken arasında yüzde 5 seviyede anlamlı (p -değeri: 0,023) ve zayıf (kontenjans katsayısı: 0,23) bir ilişki tespit edilmiştir.

Tablo 44**Ankete Katılanların Gelir Gruplarıyla Otomobil Sahipliği Arasındaki İlişki**

Hangi Gelir Grubundansınız?		Otomobiliniz Var mı?		Toplam
		Yok	Var	
Düşük	Kişi Sayısı	83	35	118
	%'lik olarak	70.3%	29.7%	100.0%
Orta-altı	Kişi Sayısı	30	14	44
	%'lik olarak	68.2%	31.8%	100.0%
Orta	Kişi Sayısı	126	94	220
	%'lik olarak	57.3%	42.7%	100.0%
Orta-üstü	Kişi Sayısı	10	27	37
	%'lik olarak	27.0%	73.0%	100.0%
Üst	Kişi Sayısı	0	10	10
	%'lik olarak	.0%	100.0%	100.0%
Toplam	Kişi Sayısı	249	180	429
	%'lik olarak	58.0%	42.0%	100.0%
Ki-Kare Değeri (p-Değeri)	37,686 (0,000)	Kontenjans katsayısı (p-değeri)		0,28 (0,000)

Hanehalkı refahını etkileyecek değişkenlerden biri de otomobil sahipliğidir. Tablo 44'de yer alan rakamlara göre, katılımcıların yüzde 58'inin otomobili yoktur. Otomobil sahibi olmayanlar arasında kendini düşük gelir gruplarında sınıflandırma eğilimi vardır. İki değişken arasında yüzde 1 seviyede anlamlı (p -değeri: 0,000) ve zayıf (kontenjans katsayısı: 0,28) bir ilişki tespit edilmektedir.

Tablo 45

**Ankete Katılanların Aylık Toplam Gelirleriyle Algıladıkları Gelir Grupları
Arasındaki İlişki**

Aylık Toplam Gelir		Hangi Gelir Grubundasınız?					Toplam
		Düşük	Orta- altı	Orta	Orta- üstü	Üst	
287 TL ve aşağısı	Kişi Sayısı	4	1	2	0	0	7
	%'lik olarak	57.1%	14.3%	28.6%	.0%	.0%	100.0%
288-487 TL arası	Kişi Sayısı	8	1	2	0	0	11
	%'lik olarak	72.7%	9.1%	18.2%	.0%	.0%	100.0%
488-825 TL arası	Kişi Sayısı	30	4	14	0	0	48
	%'lik olarak	62.5%	8.3%	29.2%	.0%	.0%	100.0%
826-1000 TL arası	Kişi Sayısı	38	15	39	4	0	96
	%'lik olarak	39.6%	15.6%	40.6%	4.2%	.0%	100.0%
1001 TL ve yukarısı	Kişi Sayısı	38	23	163	33	10	267
	%'lik olarak	14.2%	8.6%	61.0%	12.4%	3.7%	100.0%
Toplam	Kişi Sayısı	118	44	220	37	10	429
	%'lik olarak	27.5%	10.3%	51.3%	8.6%	2.3%	100.0%
Ki-Kare Değeri (p-Değeri)		90,690 (0,000)			Kontenjans katsayısı (p- değeri)		0,418 (0,000)

Tablo 45’de yer alan sonuçlara göre, katılımcıları yüzde 27,5’i kendilerini düşük, yüzde 10’u orta-altı, yüzde 51’i orta, yüzde 9’u orta-üstü ve sadece yüzde 2’si üst gelir grubunda saymaktadır. Aylık geliri düşük olanların dörtte birinden fazlası orta gelir grubunda olduğunu düşünmektedir. Bu çevreye göre değerlendirmenin bir sonucu olabileceği gibi hane için üretim ve servet (barınma için konut gibi) faktörlerin etkisini de yansıtıyor olabilir. Aslında bu yorum tüm gelir grupları için doğrudur. Örneğin 1000 TL’den fazla geliri olanların içinde diğerlerine göre düşük olsa da yüzde 14’lük bir kesim hanesini düşük gelir grubunda tasnif etmektedir. Aylık geliri görece yüksek olsa bile refahı etkileyen diğer faktörler ve çevre etkisi ile katılımcılar böyle bir tasnif yapabilirler. Aylık gelirle algılanan gelir grubu arasındaki çapraz ilişki genel bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda beklendiği gibi aylık gelir arttıkça üst gelirlere doğru sınıflandırma artmaktadır. İki değişken arasında istatistiksel olarak yüzde 1 seviyede anlamlı (khi-kare değeri: 90,69) ve orta derecede bir ilişki (kontenjans

katsayısı: 0,41) bulunmaktadır. Orta-üstü ve üst gelir grubunda tasnifin düşüklüğü, gelir dağılımı ile ilgili yorumumuzu destekler niteliktedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Gelir dağılımının adil olmayışı ve yoksulluk sorunu gerek dünyada gerekse Türkiye’de çok uzun yıllardır varlığını sürdürmektedir; ancak konunun 1980’lerde ve sonrasında daha çok gündeme geldiği ve halende gündemde olduğu kabul edilmesi gereken bir gerçektir. Şüphesiz tüm dünyada artan küreselleşme eğilimleri ve ülkemizde uygulanan yeni ekonomik politikalar, bu değişiklikte başrolde dirler.

Gelir dağılımında adaletin sağlanması ve yoksullukla mücadele teknik ve ekonomik olduğu kadar, aynı zamanda sosyal ve politik bir süreçtir. Ekonomik açıdan küreselleşmenin; özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, iş ve gelir Güvensizliği, işsizlik ve yoksulluk riskini daha da arttırdığı gerçeği göz önünde bulundurulursa; dünya ile bütünleşmeyi arzulayan Türkiye’nin bu süreçte etkin olabilmesi için; devletin ucuz işgücü oluşturmak ya da buna teşvik etmek yerine, işgücünün kalifiye ve örgütlü olmasında ve sosyal güvenceli çalışma koşullarının oluşturulmasında, iyileştirilmesinde öncü olması gerekir. Genç nüfusun eğitimi, iş kurmak isteyenlere kredi olanakları, sosyal güvenlik sisteminin yaygınlaştırılması gibi çözümler; ülkemizde yoksulluk olgusunu gidermede başarılı olacak unsurlardır. 2000’li yıllar itibariyle uygulanan ve ileriki dönemlerde uygulanacağı vaat edilen politikalarda bu yönde kendini göstermektedir. Örneğin genel sağlık sigortasının hayata geçirilmesi, bölgesel teşviklerin verilmesi/verileceği gerek kalkınma gerekse gelir dağılımı açısından uygulanmak istendiği aşıkardır.

Yoksullukla mücadele programlarının genel bir strateji çerçevesinde; öncelikle yoksulluğun en yoğun olduğu bilinen genel olarak kırsal kesime, özel olarak da Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’ne ağırlık verilmesi gerektiği bilinen bir gerçektir. Kentsel yoksulluğun temelinde de bir ölçüde kırsal kesimden ve özellikle de bu bölgelerden gelen göç hareketliliğinden kaynaklandığı unutulmamalıdır. Dolayısıyla hükümetlerce açıklanan teşvik paketlerinin bir an evvel uygulamaya geçirilmesi ve verimliliğinin tespit edilmesi yoksullukla mücadele ve gelir dağılımında adaletin sağlanması açısından birincil önem arz etmektedir. Yoksullukla mücadelede diğer önemli faktör ise eğitilmiş insan gücü yetiştirebilmektir. Türkiye de özellikle kadınların başta eğitim olma üzere insani geliştirme kriterlerine göre dezavantajlı konumda olmaları üzerinde önemle durulması gereken konular arasında yer almaktadır. Şöyle ki

çeşitli sivil toplum kuruluşlarınca açıklanan verilere göre kadınların yaklaşık % 70'i işgücünün dışında bulunmaktadır. Bu durum yoksullukla mücadelede nitelikli insan gücü yetiştirebilmenin ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

Hanehalkının içinde bulunduğu mevcut yapı ve bu yapıdaki değişim hakkında kendi öz değerlendirmesinin ne olduğu, TÜİK tarafından 2003 yılından beri yapılmakta olan "Yaşam Memnuniyeti Araştırmaları" sonucunda görülebilmektedir. Bu sonuçlara göre; Türkiye'de 2003-2005 yılları arasında, hanehalkı, sahip olduğu gelir seviyesinde ve geliri ile ihtiyaçlarını karşılama gücünden duyduğu memnuniyet seviyesinde hissedilir bir değişme görmemektedir. Buna karşın; işsizlik ve yoksulluk etkisiyle, düzenli ayni-nakdi yardım alan ve yardım yapan hane oranlarında çok belirgin bir artış gözlenmektedir. Hanehalkının aldığı yardımların temel kaynağının akraba-komşu dayanışması olduğu görülmekle birlikte; belediyeler, sosyal yardımlaşma dernekleri ve valilikler aracılığıyla yapılan yakacak, kira ve yiyecek yardımlarında belirgin bir artış yaşanmaktadır. Hanehalklarına yapılan bu yardımlarda nakit yardımlar ağırlığını korumaktadır.

TÜİK tarafından yayınlanan 2010 yılına ait Yaşam Memnuniyeti Araştırması Sonuçlarına göre aylık 630 TL veya daha az gelire sahip hanehalklarının % 42,4'ü hanehalkı gelirleriyle ihtiyaçlarını karşılama durumunu "zor" olarak belirtmişlerdir. Ancak buna rağmen 18 yaş üstü bireylere genel mutluluk düzeyi sorulduğunda % 61,2 si "çok mutlu veya mutlu" , % 27,3 ü "orta", yaklaşık % 10'u da "mutsuz veya çok mutsuz" olduklarını ifade etmektedirler. Bunun yanında bireylerin % 66,1'i sağlık hizmetlerinden, % 60,1'i İş durumundan, % 51,6'sı Sosyal Güvenlik Hizmetlerinden, % 50'den fazlası (farklı branşlardaki eğitimden) memnun olduklarını ifade etmektedirler. Bu durum bireylerin her ne kadar ihtiyaçlarına kıyasla gelirleri yeterli olmasa da aza kanaat ettiklerini göstermektedir.

DPT tarafından 2003 yılında yapılan İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sırlaması Araştırması Sonucu; Sakarya İli 81 il içerisinde 23. Olmuş, 2. Derece gelişmiş iller grubunda yer almıştır. Sakarya ilinin sıralamadaki yerinin belirlenmesinde İstanbul ardbölgesinde olması etki etmiştir. Sakarya İli DPT tarafından 1998 yılıyla karşılaştığımızda 27. Sıradan 23. Sıraya yükselmiştir. Bu duruma 1999 depremi sonrasında Sakarya ilindeki kentsel dönüşümün ve Büyükşehir Belediyesi'nin

kurulmasının etkisi azımsanamaz. 2010 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF tarafından hazırlanan Türkiye’de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması adlı çalışmada ise Sakarya İli 26. Sırada belirtilmiştir. Bu durumun sebebi Sakarya İl’inin sosyo-ekonomik açıdan gerilemiş olması değil, Sakarya iline yapılan göçlerdir.

Sakarya ilinde 15-65 yaş arası 429 deneğe yapılan Sakarya İlinde Kentsel Alanda Gelir Dağılımı ve Yoksulluk konulu anket çalışması sonuçlarını yukarıda ayrıntılı ve karşılaştırmalı olarak değindik. Verilerle ilgili sonuçların genel bir değerlendirmesi yapılırsa Sakarya ilinde kentsel alanda yaşayan hanehalkının birinci ve ikinci bölümde üzerinde durduğumuz Türkiye gerçeğinden pek fazla uzak olmadığı söylenebilir. Şöyle ki Türkiye’de açlık sınırı altında kalanların oranı binde 6 iken Sakarya ilinde kentsel alanda uygulanan anket neticesine göre bu oran binde 16 olarak (Tablo 21) tespit edilmiştir. Rakamsal olarak düşük bir oran gibi gözükse de yaklaşık 15 bin kişi Sakarya ilinde kentsel alanda açlık sınırının altında görülmektedir. Ayrıca 2009 yılı itibariyle ankete katılanların % 4,2’si asgari ücret altında, % 15,4’ü ise yoksulluk sınırının altında gelir elde ettiği tespit edilmiştir. Rakamsal olarak değerlendirdiğimizde ise Sakarya’da kentsel alanda ikamet eden yaklaşık 37 bin kişi asgari ücret altında, yaklaşık 99 bin kişi ise yoksulluk sınırının altında gelir elde etmektedir.

KAYNAKÇA

- ALTUNIŞIK, R., ve COŞKUN R., BAYRAKTAROĞLU S. ve YILDIRIM E(2004), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya Kitabevi, 3. Baskı, Sakarya.
- AKDOĞAN, Abdurrahman(1996), *Kamu Maliyesi*, Gazi Büro Kitabevi, 5. Baskı, Ankara.
- AKTAN, Coşkun Can(2002), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Yayınları, Ankara.
- AKSU, A. Ömer(1993), *Gelir ve Servet Dağılımı*, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul.
- AKTAN, C. Can ve VURAL, İ. Yaşar(2002b), “ *Makroekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*” Yoksulluk Mücadele Stratejileri, Hak-İş Yayınları, Ankara.
- ALKIN, Erdoğan(1981), *Gelir ve Büyüme Teorisi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- ARABACI, R. Yüksel(2007), “*Yoksulluk ve Gelirin Yeniden Dağılımı Açısından Asgari Ücret*”, Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı 33, s. 121-134.
- “Asgari Ücret Miktarları”
- <http://www.ivdb.gov.tr/pratik/oranlar/uc.htm> E. T. 24.11.2011
- BEDİR, Serap. “*Kamu Borçlarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri*”.(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İktisat Ana Bilim Dalı, Atatürk Üniversitesi). 2007.
- BİLEN, Mahmut(2000) ve YUMUŞAK, İ. Güran, “*Gelir Dağılımı-Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*”, K.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Yayınları, Kocaeli
- <http://129.3.20.41/eps/mac/papers/0404/0404016.pdf> E.T. 24.11.2011.
- BİLEN, Mahmut(2006) ve YUMUŞAK, İ. Güran “*Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Sorunu*”, Stratejik Öngörü Dergisi, Sayı 8, s. 62-63.

BORATAV, Korkut(1995), *Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı*, Sevinç Matbaası, İstanbul.

BOLAYIR, Serap. “*Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Araştırması Sivas İli Örneği*”. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İktisat Ana Bilim Dalı, Cumhuriyet Üniversitesi).2007.

Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, “Hanehalklarına Yapılan Transferler”

<http://www.bumko.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EFB856E08843ECBADB> E. T. 05. 04. 2012

BÜYÜKDERE, Köksal(2006), “*Türkiye’de Gelir Dağılımı*”, Gümrük Dünyası Dergisi, Sayı 51, s. 4.

COPKUR, Melek. “*Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri*”.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İktisat Ana Bilim Dalı, Dokuz Eylül Üniversitesi). 1996.

ÇALIŞKAN, Şadan(2010), *Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk*, Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı 59, s. 89-132.

COŞKUN, M. Nejat(2005), “*Türkiye’de Yoksulluk: Bölgesel Farklılıklar ve Yoksulluğun Profili*”, Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi, Türkiye Ekonomi Kurumu, İmaj Yayınevi, Ankara.

ÇİFTLİKLİ, Mehmet(1995), “*Sosyal Barış Açısından Dünya’da ve Türkiye’de Gelir Dağılımı*”, Sağlık-İş Yayınları, İzmir.

DAĞDEMİR, Özcan(2002), “*Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987-1994*”, Yoksulluk Mücadele Stratejileri, Hak-İş Yayınları, Ankara

DANIŞOĞLU, Ayşe(2004), “*Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri*”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, Sayı 5, s. 216-217.

<http://www.iticu.edu.tr/yayin/dergi/d5/M00072.pdf> E.T. 04.04.2012

- DANSUK, Rıdvan(1997), “*Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi*”, DPT(Devlet Planlama Teşkilatı) Uzmanlık Tezleri, Ankara <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3091/yoksullu.pdf> E.T. 24.11.2011
- DEMİR ŞEKER, Sırma(2008), “*Türkiye’de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerine Etkileri*”, DPT(Devlet Planlama Teşkilatı) Uzmanlık Tezleri, Ankara, <http://bliss.dpt.gov.tr/blissweb.php?islem=2&dil=1&d=dptlib&n=0018009> E.T. 24.11.2011.
- DPT (2001), *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele*, Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara. <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gelirdag/oik610.pdf> E.T. 24.11.2011.
- DPT (2003), “*İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*”, www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/8143/2003-05.pdf E. T. 24. 11. 2011
- EKER, A., ALTAY A., SAKAL, M.(1997), *Maliye Politikası, Teori-İlkeler ve Yöntemler*, Anadolu Matbaası, 2. Baskı, İzmir.
- ERDOĞAN, Güzin(2002), “*Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler*”, Yoksulluk Mücadele Stratejileri, Hak-İş Yayınları, Ankara
- EREN, Aslan(2006), “*Türkiye Ekonomisi*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- EREN, Aslan(2002), “*Türkiye’nin Ekonomik Yapısı ve Güncel Sorunlar*”, Muğla Üniversitesi İİBF Yayınları, Muğla.
- Gelir İdaresi Başkanlığı, “Genel Bütçe Vergi Gelirlerinin Türler İtibariyle Dağılımı” http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm E. T. 05. 04. 2012
- GÜÇLÜ, Sami ve BİLEN, Mahmut(1995), “*1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler ve Bu değişmelerde Etkili olan Sebepler*”, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı 6, Eylül-Ekim, s. 160.
- HATİPOĞLU, Zeyyat(1976), *Ulusal Gelir, Bölüşüm ve Çalışma Ekonomisi*, Aktif Büro Basım Organizasyon Yayınları, İstanbul.

Hazine Müsteşarlığı, “2010 yılı Ekonomik ve Sektörel Göstergeler”

<http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=navurl://3f8cbc39fa8ea867066c8542560632b4> E. T. 05. 04. 2012

“İnsani Gelişme Raporu Sonuçları (2010)”

<http://www.abhaber.com/ozelhaber.php?id=9856> E.T. 04.04.2012.

“İnsani Gelişme Raporu Sonuçları (2011)”

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/11/111102_undp_report.shtml E.T. 04.04.2012.

KARAGÜL, M. ve MASCA, M(2008), “Küreselleşmenin Aktörleri, Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”, Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu Bildirileri, I. Cilt, İstanbul.

KARATAŞ, Veli. “İMF Destekli İstikrar Programları ve Gelir Dağılımına Etkisi Türkiye Örneği”.(Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Sakarya Üniversitesi).2004.

KARLUK, Rıdvan(2002), Türkiye Ekonomisi-Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim, Beta Yayınevi, 7. Baskı, İstanbul.

KEPENEK, Yakup ve YENTÜRK, Nurhan(2005), “Türkiye Ekonomisi”, Remzi Kitabevi, 17. Basım, İstanbul.

KUTLAR, A. ve DOĞANOĞLU, Fatih(2007), *Kalkınma Sorunu*, Orion Yayınevi, Ankara.

ÖZBİLEN, Şevki(1998), *Maliye Politikası, Teori-İlkeler-Yöntemler ve Uygulama Sorunları*, Ezgi Kitabevi, Bursa.

ÖZTÜRK, Şinasi(2004), “Küreselleşme, Yeni Dünya Düzeni, Neoliberal Ekonomik Politikaları ve Yoksulluk”, IV. Aile Şurası Bildirileri, TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.

“Resmi Rakamlarla Sakarya İlinin Mevcut Sosyal ve Ekonomik Durumu”

<http://www.sakarya.bel.tr/pictures/upload/plan.pdf> E.T. 24.11.2011

SAVAŞAN, Fatih (2011), “Türkiye’de 2000’li Yıllarda Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Trendleri”

http://www.fsavasan.sakarya.edu.tr/wpcontent/uploads/gd_yoksulluk_Savasan1.pdf

E. T. 05.04. 2012

SEYYAR, Ali(2002), *Sosyal Siyaset Terimleri*, Beta Yayınları, İstanbul.

SEYYAR, Ali(2003), “Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele”,
Yoksulluk - 1. Ulusal Yoksulluk Sempozyumu, İstanbul.

SOĞANCILAR, Emre. “İç Borçlanma Politikasının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri”.(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Maliye Ana Bilim Dalı, Marmara Üniversitesi).2007.

ŞAHİN, Hüseyin(2000), *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi- Bugünkü Durumu*, Ezgi Kitabevi Yayınları, 6. Baskı, Bursa.

ŞENKAL, Abdülkadir(2005), *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, Alfa Yayınları, 1. Baskı, Ankara.

ŞENSES, Fikret(2003), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü*, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

ŞENSES, Fikret ve ÖNDER, Harun(2005), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi”, Bağlam Yayınları, İstanbul.

TANYERİ, Burcu. “Küreselleşme Sürecinin Türkiye’de Yoksulluk Sorununa Etkileri” (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi).2003.

TÜİK(Türkiye İstatistik Kurumu) Yoksulluk Çalışması – Dönemi : 2010

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8642> E.T. 04.04.2012

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması – Dönemi: 2010 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8661> E.T. 04.04.2012

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması – Dönemi: 2009 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8448> E.T. 24.11.2011

- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) Yoksulluk Çalışması – Dönemi : 2009
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=23&ust_id=7 E.T. 24.11.2011
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması – Dönemi:
2007 http://www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=232 E.T. 24.11.2011
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) Gelir Dağılımı – Dönemi : 2005
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=408> E.T. 24.11.2011
- TÜRKMEN, Fatih(2002), “*Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması*”, DPT(Devlet Planlama Teşkilatı) Uzmanlık Tezleri, Ankara.
<http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3204/ekonomik.pdf> E.T. 24.11.2011.
- TÜSİAD(2000), *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk-Avrupa Birliği ile Karşılaştırılması*, http://www.tusiad.org/_rsc/shared/file/tbgdyabk.pdf E. T. 05.04.2012
- UÇAR, Ceren. “*Kadın Yoksulluğu ile Mücadelede Sosyal Politika Araçları ve Etkinlikleri*”, (Uzmanlık Tezi, Ankara,). 2011.
- ULUSOY, Ahmet(2006), *Maliye Politikası*, Üçyol Kitabevi, 4. Baskı, Trabzon.
“*UNDP Human Development Index*” (Birleşmiş Milletler Kalkınma İndeksi)”,
http://www.undp.org.tr/publicationsDocuments/UNDP_IGE_2011_TR_Ozet.pdf
http://www.undp.org.tr/publicationsDocuments/HDR_2011_EN_Complete.pdf
<http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=2730> E.T. 04.04.2012.
- UYSAL, Yaşar(1999), “*Bölüşüm İlişkilerinin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi-Türkiye Örneği*”, D.E.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, İzmir.
- ÜNSAL, M. Erdal(2004), “*Mikro İktisat*”, İmaj Yayınevi, 6. Baskı, Ankara.

ÜSTÜN, Nejat. “*Sivas'ta Yoksulluk*”. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Cumhuriyet Üniversitesi).2006.

“Yoksulluğa Bir Yaklaşım Biçimi: Kapasite Yaklaşımı”
http://iibfdergi.uludag.edu.tr/download_pdf.php?id=13&f=13_rev1.pdf E.T.
24.11.2011

ZAİM, Sabahattin(1997), *Çalışma Ekonomisi*, Filiz Kitabevi, 10. Baskı, İstanbul.

EKLER

Ek 1: Araştırmada Kullanılan Anket Formu

ANKET FORMU

"Sakarya İlinde Kentsel Alanda Gelir Dağılımı ve Yoksulluk" Konulu Anket Çalışması

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı'ndaki "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk (*Sakarya İli Kentsel Alan Örneği*)" adlı Yüksek Lisans Tez Çalışmamızın Bilimsel nitelik kazanabilmesi için hazırlanan anketimizi *itina* göstererek doldurmanızı temenni ediyoruz.

Adem ARAS

Sakarya Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrencisi

1) Yaşınız

15 – 25   26 - 35   36 - 45   46 – 55   56 -65

2) Cinsiyetiniz

Erkek   Kadın

3) Medeni haliniz

Bekâr   Evli   Dul

4) Öğrenim durumunuz

Okuryazar değil   İlköğretim mezunu   Lise ve dengi meslek okulu mezunu

Yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip

5) Mesleğiniz

Gündelikçi   Ev hanımı   Memur   Öğrenci

Emekli   İşçi   Çiftçi   Serbest meslek

Diğer : .....

6) Ailede sizin dışınızda çalışan var mı? Kaç kişi?

Yok 1 2 3 4 5 ve üstü

7) Hangi sosyal güvenlik kurumuna bağlısınız?

Hiçbir kuruma bağlı değilim SSK Emekli Sandığı Bağ-Kur

8) Ailenizin aylık toplam geliri (kira geliri ve yardımlar dâhil)

287 TL ve aşağısı 631 - 825 TL arası 1001 TL'den fazla
 288- 630 TL arası 826 - 1000 TL arası

9) Haneniz sizce hangi gelir grubunda ?

Düşük Orta-altı Orta Orta-üstü Üst

10) Ailenizin aylık mutfak (gıda) harcaması tutarı

287 TL ve aşağısı 288 - 630 TL arası
 631 – 825 TL arası 631 – 825 TL arası

11) Oturduğunuz ev kime ait?

Kira Lojman Kendi evimiz Bir yakınımızın, kira ödemiyoruz

12) Hanenizde kaç kişi oturuyor?

1 2 3 4 5 6 ve üstü

13) Hanenizdeki çocuk sayısı (15 yaş altı) ?

Yok 1 2 3 4 5 ve üstü

14) Hanehalkı türünüz?

Çocuksuz çekirdek aile Çocuklu çekirdek aile Ataerkil veya geniş aile

15) Kaç yıldır bu ilde oturuyorsunuz?

1 yıldan az 1 - 5 yıl arası 6 - 10 yıl arası 10 yıldan fazla

16) Otomobiliniz Var mı?

Yok Var (Sayı:....)

Anketimize katıldığınız için teşekkür ederiz.

ÖZGEÇMİŞ

Adem ARAS 1987 yılında İstanbul'da doğdu. 2005 yılında Özel Yeni Dünya Lisesi'nden mezun oldu. Aynı yıl girdiği Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü'nden 2009 yılında mezun olan ARAS, hala 2009 yılında giriş yaptığı Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Maliye Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimini sürdürmekte ve 2010 yılından beri özel bir kurumda çalışmaktadır.